

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Antropoloji Anabilim Dalı

**SİVAS YILDIZELİ İLÇESİNE BAĞLI M. SARIKAYA,
KARAKAYA, KAVAK VE BELCİK KÖYLERİNİN DOĞUMLA
İLGİLİ ADET VE İNANMALARIN SOSYAL ANTROPOLOJİK
AÇIDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Begüm İzel ULUSOY

Sivas
Ekim 2021

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Antropoloji Anabilim Dalı

**SİVAS YILDIZELİ İLÇESİNE BAĞLI M. SARIKAYA,
KARAKAYA, KAVAK VE BELCİK KÖYLERİNİN DOĞUMLA
İLGİLİ ADET VE İNANMALARIN SOSYAL ANTROPOLOJİK
AÇIDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Begüm İzel ULUSOY

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çağdaş DEMREN

Sivas
Ekim 2021

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

13/10/2021

Begüm İzel ULUSOY

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISITLAMALAR DİZİNİ.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	5
1. KURAMSAL ÇERÇEVE, KAVRAMLAR VE YÖNTEM	5
1.1. Feminist Kuramda Toplumsal Erkek Rolü.....	7
1.2. Durkheim’in Ritüel Teorisi	8
1.3. Hastalık Hakkındaki Görüşler ve Halk Hekimliği	8
1.3.1. Halk Hekimliği	10
1.3.2. Adet Kanaması ve Tabu	14
BÖLÜM II	21
2. DOĞUM ÖNCESİ.....	21
2.1. Gebelik Öncesi	21
2.1.1. Çocuk Sahibi Olabilmek İçin Başvurulan Uygulamalar	23
2.1.2. Kadınların Düşüğü Önlemek İçin Başvurdukları Uygulamalar	32
2.1.3. Çocuk Düşürmek için Başvurulan Uygulamalar.....	33
2.2. Gebelik	36
2.2.1. Aşerme	37
2.2.2. Gebelik Döneminde Cinsiyet Tahmini.....	43
BÖLÜM III.....	51
3. DOĞUM SIRASI.....	51
3.1. Doğum Sırası.....	51
BÖLÜM IV	63
4. DOĞUM SONRASI	63
4.1. Doğum Sonu Uygulamalar	63
4.1.1. Yeni Anne ve Bebeğin Beslenmesi	64
4.1.2. Bebeğin Düşen Göbek Bağı ve Eşi ile İlgili Uygulamalar.....	67

4.1.3. Tuzlama Adeti	71
4.1.4. Ad Verme	73
4.2. Çocuğu Yaşamayanların Uyguladıkları Pratikler	83
4.3. Çocuk Görme.....	86
4.4. Anneyi ve Bebeği Kötü İyelerden Korumak İçin Başvurulan Uygulamalar..	93
4.4.1. Kırk basması, Kırklama İnancı ve Başvurulan Çareler	93
4.4.2. Nazar İnancı ve Korunmak İçin Başvurulan Çareler	99
4.4.2.1. Nazardan Korunma	100
4.4.3. Kurşun Dökme.....	103
4.4.4. Alkarısı İnancı	106
4.4.5. Çocuğu Satma Adeti.....	114
BÖLÜM V	117
5. ÇOCUĞUN RUHSAL, DUYUSAL VE FİZİKSEL GELİŞİMİNE YÖNELİK İNANIŞLAR.....	117
5.1. Yürümeyen Ya Da Geç Yürüyen Çocuklara Neler Yapıldığına Dair Bilgiler.....	117
5.2. Konuşamayan Ya Da Geç Konuşan Çocuklara Neler Yapıldığına Dair Bilgiler.....	119
5.3. Çok Ağlayan Çocukları Susturmak İçin Başvurulan Çareler	122
5.4. Hırıltılı ve Hastalıklı Çocuklar İçin Başvurulan Çareler	124
5.5. Çocuğun Seyrek Dişli, Kalın Kaşlı, Mavi Gözlü, Büyük Gözlü, Solak Vb. Oluşlarının Yorumlanması	125
5.6. Çocuğa Yönelik Söylemler.....	126
5.6.1. Çocukları Severken Söylenen Sözler	127
5.6.2. Çocuklara Öfkelenildiği Zaman Söylenen Sözler	128
5.7. Çocuğa Dair Diğer Uygulamalar	129
5.7.1. Ölen Çocuğa Ağıt Yakılıp Yakılmadığı Hakkında Bilgiler	129
5.7.2. Çocuğun Yaş Günü.....	131
5.7.3. Saç Kesme Uygulaması.....	133
5.7.4. Diş Hediği.....	135
5.7.5. Beşik Kertmesi Uygulaması	138
5.7.6. Sünnet.....	139

BÖLÜM VI	145
6. DOĞA ÜSTÜ İNANIŞ VE UYGULAMALAR	145
6.1. Büyü	145
6.2. Şamanizm	147
6.3. Batıl İnanma	148
6.4. Cin İnancı	149
6.5. Demir	151
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	157
EKLER	163
Ek 1. Anket Soruları	163
ÖZGEÇMİŞ	171

KISITLAMALAR DİZİNİ

Çev.	: Çeviren
Mes.	: Mesela
M.Ö.	: Milattan Önce
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
Yay.	: Yayın Evi, Yayınları

ÖZET

Ulusoy, Begüm İzel “Sivas Yıldızeli İlçesine Bağlı Merkez Sarıkaya, Karakaya, Kavak ve Belcik Köylerinin Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Sosyal Antropolojik Açıdan İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Bu çalışmada daha öncede birçok araştırmacı tarafından konu alınan doğum ritüeli ele alınıp, Sivas Yıldızeli ilçesine bağlı Merkez Sarıkaya, Karakaya, Kavak ve Belcik köyleri mesken tutularak bir araştırma sahası belirlenmiştir.

En önemli geçiş ritüellerinden biri olan doğum ritüeli incelenmiştir. Görüşmelerde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Seçilen köylerin ikisi Alevi, ikisi Sünni köylerdir. Bu köyleri belirlememdeki temel etken de konum olarak birbirine yakın köyler olmaları, nüfus özellikleri ve mezhep farklılıklarıdır. Burada amaç nüfusa ve mezhebe göre pratiklerin ne kadar uygulandığı ve aralarındaki farkların eğer varsa neler olduğunu saptamaktır.

Araştırma kapsamında görüştüğüm kişiler kırk yaşın üzerinde doğum yapmış kadınlardan oluşmaktadır. Etnografik alan araştırması kapsamında derinlemesine görüşme sağlanmış ve kaynak kişilere açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Görüşme rehber formu hazırlanmış, katılımlı gözlem yolu izlenmiş, not tutulmuş görüşülenlerin izni doğrultusunda görüşme ses kaydına alınmıştır ve daha sonra metne geçirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Doğum, Geçiş Dönemi Ritüelleri, Doğum Öncesi Dönem, Doğum Sonrası Dönem

ABSTRACT

Ulusoy, Begüm İzel, “Social Anthropological Examination of Tradition and Beliefs Considering Birth in Central Sarıkaya, Karakaya and Belcik Villages in Sivas Yıldızeli District”, Master Thesis, 2021.

In this research, the ritual of birth which was studied by many researchers before, was addressed and the research area specified as the Central Sarıkaya, Kavak and Belcik villages in Sivas Yıldızeli district.

In this research, birth Ritual, one of the most important transition rituals has been studied. Qualitative research method was conducted in the participants' interviews.

Two of the selected villages are Alevi, the other two are Sunni. The most important reasons for choosing these villages are that they are a group of villages and in locationally close to each other, population characteristics and religion differences. The aim of that, determining applicability of the practises and differences between them if there is any, according to population and religion.

The participants of the study consisted of over the age of forty women and who gave birth. Within the scope of ethnographic field research, in-depth interviews were conducted and open-ended questions were asked to the participants. The interview guideline was prepared, participatory observation method was used, notes were taken, the interview was recorded with the permission of the participants and records were transcribed.

Keywords: Birth, Transition Period Rituals, Prenatal Period, Postnatal Period.

GİRİŞ

Doğum insan hayatının en önemli safhalarından birini oluşturmuştur, diğer önemli safhalarda yine birçok araştırmanın konusu olan “evlenme” ve “ölüm” dür. Bu üç geçiş ritüellerinin birçok kültürel farkları, benzerlikleri ve doğaüstü inanışları çoğu zaman merak konusu olmuştur. Bu üç önemli geçişin çevresinde bir takım adet, ayin, tören ile dinsel ve kimi yerde büyüsel işlem kümelenmekte ve söz konusu geçişleri bağlı oldukları kültürün beklenti ve yargılarıyla birlikte topluma uyacak şekilde düzenlenmektedir. Bunların hepsinin amacı, genelde insanın yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda da onu geçiş sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek 2016: 183).

Yaşamın doğal bir süreci olan doğum aynı zamanda toplumlarca o toplumdaki kişi için önemli bir statü etkenidir, ancak bu etkenler her toplumda, toplulukta farklılık gösterebilir. Örneğin, Mundugumor topluluğunda bebek saldırgan ve tehlikeli bir ortamda doğar ve hatta annenin ilk bebek haberini almasından beri bu böyledir. Mundugumor kadını kocasına hamile olduğunu söylediği an da kocası tarafından suçlanmaya başlar. Bunun altında yatan sebep Mundugumor erkeğinin o topluluğun üyeleri tarafından dışlanacak olmasıdır. Bu dışlama yaptırımlarla da baba adayını etkileyecektir. Ayrıca hamilelik sırasında cinsel birleşme tabu olarak görülür, birleşmenin ikiz doğumuna sebep olacağı düşünülür. Bu da erkeği başka kadınların peşine düşürür ya da oradan uzaklaşmasına neden olur. Toplum ikiz doğumuna kesin olarak karşıdır, ikiz çocukları sevmezler nitekim burada en çok ikiz doğuma rastlanılır. Doğacak çocukların yaşayıp yaşamayacaklarına hamilelik sürecinde karar verilmeye çalışılır. Genelde bu çocuklar öldürülür. Eğer yaşama şansı verilirse kız çocuk olan daha çok tercih edilir. İşte burada tercihin kızıdan yana olmasını etkileyen faktör kız çocuğunu değiştirerek babanın ileride kendisine daha genç kadın alabilecek olmasıdır. Bu yüzdendir ki baba kız çocuk ister anne erkek. Baba erkek çocuğu kendisine rakip olduğu için sevmez; anne ise kız çocuğu, eşin ileride kendisine yeni bir kadın seçerek ve bunun karşılığında kız çocuğunu verecek olmasından dolayı sevmez (Saran 1992: 122).

Turner'ın aktardığı Monica Wilson yazısında da ikiz doğumu için şunlar yazar:

“İkiz doğum Nyakyusular için korkunç bir olaydır. İkizlerin ebeveyni ve kendileri abipasya yani korkunç olanlardır; akrabaları ve yakın çevrelerindeki komşuları için çok tehlikeli görülürler ve büyükbaş hayvanlar için de tehlikelidirler çünkü herhangi bir temas halinde onlarda ishal veya kusmaya ve şiş bacaklara sebep olurlar. Bu yüzden ikizlerin anne ile babası tecrit edildikten sonra akrabalarından, komşulardan ve ailenin sahip olduğu büyük başlardan oluşan geniş çemberin katıldığı ayrıntılı bir ritüel gerçekleştirilir. Bebekler tabi ki anneleri ile birlikte tecrit edilirler ama burada üstünde durulan tehlike ikizlerin kendilerinden değil ebeveynden gelen tehlikedir. İlipasa genellikle ikizlere ikiz doğumu ifade etmek için kullanılır ama anormal doğum olarak çevrilmesi daha doğrudur. Çoklu doğumların yanı sıra doğumda önce ayakları gelen çocuklar için de kullanılır ve ilipasanın türü ne olursa olsun aynı ritüel gerçekleştirilir (2018: 56-57).”

Van Gennep'in de aktardığı Sukularda ikiz çocukların toplumdan altı yıl boyunca uzak tutuldukları bir eşik dönemi vardır bu dönemin sonunda topluma tekrar katılmaları için bir ritüel yapılır. Bütün topluma ait olan bir bölge kat edilir ve yiyecek bölüştürülür (2018: 57).

Türk toplumuna baktığımızdaysa doğumun ne kadar önemli görüldüğünü yapılan uygulamalardan, anlatılan olaylardan anlıyoruz. Çocuğu olmayanlar çocuk sahibi olmak için çeşitli çarelere başvururlar. Bu toplumun bazı bölgelerinde erkek çocuk kutsaldır. Sürekli kız çocuk sahibi olanlar da erkek çocuğuna sahip olmak için birtakım pratikler uygular, dualar eder, adak adarlar. Sürekli kız çocukları olan ailelerde kayınbaba ve özellikle eşin, kadını suçlayıcı davranışları dikkat çeker. Kadını hor görür ve sanki bu kadının bir kusuruymuş gibi davranılır. Erkek çocuk değerlidir çünkü soyun devamını erkek getirir düşüncesi egemendir. Erkek çocuğun eve bakacağı, kız çocuğunun ele karışacağı düşüncesi vardır. Erkek çocuk daha küçük yaşta erkekliğin üstün olduğu düşüncesine alıştırılır. Buna en basit örnek; kız çocuklarına oturma kalkma adabı öğretilirken erkek çocuk çıplak gezdirilir hatta fotoğrafları çekilir. Ev işleri kız çocuğuna öğretilir bir tek ondan beklenir. Erkek adamın erkek oğlu olur vb. sözlerle övünülür. Erkek evladın saygınlık getirdiği düşüncesi yaygındır.

Doğumun dönemlerinde kadın genellikle yalnızlaştırılmıştır. Gebelik öncesinde uygulanan pratiklerin çoğu, kadına addedilmektedir. Eşler çocuk sahibi olamıyorsa bunun sorumlusu kadın gösterilmiştir belki de bunun sonucunda büyüklerinden öğrendiği yahut duyduğu farklı alternatifleri denemeye koyulmuştur.

Ziyaret yerlerine gidilmiş, kadının soğuk aldığı inancı var olmuş buna göre çözüm yolları üretilmeye çalışılmış ve denenmiştir.

Doğumda da kadın yalnızdır. Kimi zaman evinde, kimi zaman tarlada, kimi zaman musluk başındayken ansızın gelen sancısıyla doğuma soyunmuştur. Doğum sonrasındaki süreçlerde de yine kadından beklentiler devam etmektedir fakat dikkat çeken bir nokta çeşitli doğaüstü varlıklardan korunmada erkek rol almaya başlamıştır. Alkarısı denilen bir cinden korunmak için erkeğin kıyafetine ihtiyaç duyulmuş ve o zaman kadın yalnız bırakılmaktan kaçınılmıştır. Burada erkeğin giysisi koruyucu bir etken olarak rol almıştır.

Doğum sırasında kadınların yalnızlığı belki de sonradan gelişen ve erkeğe addedilen bir durum olmamıştı.

Reed'in kitabında bahsettiği üzere memeliler de doğum sırasında ve lohusalık döneminde erkekten uzak olmayı tercih etmiştir ve bu çok eski yasaklama günümüze kadar gelmiş olabilir (1994: 132-133).

Kadın için en önemli kabul dönemlerinden biridir gebelik. Onun sosyal statüsünü tamamen etkileyebilecek bir değişimdir ve bu değişimin bazı sonuçları olacaktır. Bunlar; uyulması gereken kurallar, çeşitli beklentilerdir. Bu beklentilerle kadına yeni bir rol biçilir.

Araştırma sahasında gözlemlediğim bulguya göre; yakın geçmiş zamanda, kadınlarda büyüklerin korkusu saygı çerçevesi adı altında çok büyük bir yer tutuyordu. Kadın için gebelik bir başarı kısırlıksa büyük bir sorun teşkil ediyordu. Değişen toplum yapısıyla bu olgular biraz daha yumuşadı diyebiliriz. Görüşmelerde kadınında erkeğinde daha çok bilinçlendiğini ve bir sorunla karşılaşıldığında çözüm yolları aranmaya gidildiğini görüyorum. Günümüzde de köylerde doğum süreçlerindeki problemlerle ilgili başvuru noktaları geleneksel uygulamaların yanı sıra sağlık kuruluşları olma yolunda ilerleniyor denilebilir.

BÖLÜM I

1. KURAMSAL ÇERÇEVE, KAVRAMLAR VE YÖNTEM

Ülkemizde doğum gelenekleriyle ilgili yapılan çalışmaları incelediğimizde en çok karşımıza çıkan, Sedat Veyis Örnek'in; Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki (2017), geleneksel kültürümüzde çocuk (2015), Türk halk bilimi (2018), Orhan Acıpayamlı'nın Türkiye'de doğumla ilgili adet ve inanmaların etnolojik etüdü (1961) ve Yaşar Kalafat'ın eserleri olacaktır. Bu çalışmaların yanı sıra birçok makale ve teze de ulaşmak mümkündür. Fakat kısa bir zaman içerisinde gerek kırdan kente göç olayları gerekse teknolojik ve ekonomik değişimin etkisiyle inanmalarda ve uygulamalarda değişiklik olabileceği aşîkârdır. Çalışmamda ortaya çıkan sonuçlarda bunu destekliyor. Değişen toplum düzeniyle birlikte yapılan uygulamalar, inanılan öğretiler zamanla unutulmaya başlanmış ya da bırakılmıştır. Araştırma yapılan bölgede genellikle genç nüfus azdır. Çoğu, evlilik yahut iş sebebi ile kentlere ve farklı ülkelere yayılmıştır. Görüşmecilerin çoğunun aktardığı on beş, yirmi yıl önce yapılan uygulamaların şuan ki etkinliğinin azlığı elde edilen bir diğer sonuçtur.

Araştırmanın konusu, araştırmanın saha çalışması olması ve görüşmecilere yöneltilen soruların açık uçlu sorular olmasından dolayı seçilen metod nitel araştırma yöntemi olmuştur. Yapılan çalışmada, konusu itibariyle; doğum yapmış kırk yaş ve üzerinde kadınlar kaynak kişi olarak belirlenmiş ve daha önce belirlenen sorular hane hane gezilerek bireysel görüşme sağlanmıştır.

Nitel araştırma kapsamında toplanan bulgular, bütüncül bir yaklaşımla analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada kaynak kişilerin öğrendikleri ve tecrübe edindikleri deneyimler ortaya çıkarılmak istenmiş, ayrıntılı ve derinlemesine bilgi edinmek amaçlanmıştır. Araştırma sırasında esneklik olmuş ve sorularda değişiklikler yapılmıştır. Görüşme rehber formu oluşturulmuş ve kaynak kişilerin izni doğrultusunda sorular sorulmuştur.

2019 yılının Kasım ve Aralık ayında yaptığım alan çalışmasında belirlediğim Alevi ve Sünni köylerine giderek araştırmamın temelini oluşturdum. Toplamda dört köyde otuz bir kaynak kişi ile ortalama on ile kırk beş dakika arasında görüşme sağladım. Bu görüşmeleri kişilerin izni doğrultusunda ses kaydına aldım ve not tuttum. Daha sonra ses kayıtlarını görüşmecilerin ağzından, olduğu gibi yazıya aktardım ve soruların bir kısmını da tezime dahil ederek yazdım.

Dört köyden bir tanesinde karşılaştığım sorundan da bahsetmem gerekirse; çalışmamda kişi odaklı görüşmeler sağladım ancak son araştırdığım köyde, köy halkına geleceğim önceden söylenmiş ve çalışmam için herkes muhtarın evinde toplanmıştı. Ev ev gezerek bireysel görüşme yaparken son köyde yaşadığım bu durum beni biraz şaşırttı ve kısa bir panik yaşamama sebep oldu. Daha sonra içeride bulunan herkesle tanıştım, kendimi ve araştırmamı tanıttım. Bazı sorularım olduğunu ve bu soruları tek tek görüşerek cevaplamalarını istediğimi, o an ki kalabalık ortamda sağlıklı bir kayıt yapamayacağımı ve araştırmamda aksaklığa sebebiyet verebileceğini açıkladım. Ancak herkes aynı hane içinde olduğundan ve insanların vakitlerinin sınırlı olduğunu belirttiklerinden görüşme süremi ve sorularımı bu köyde azaltmam gerekti. Kısaca özetlediğim tez konusu hakkında sohbet başladık ve daha sonra bilgileri hatırlamaları ve birbirlerine hatırlatmaları için onları başbaşa bırakıp görüştüğüm kişiyi ve kendimi o grubun dışına alarak sorularıma başladım. Bu esnada grubun diğer üyeleri sohbet tarzında bilgilerini hatırlayıp pekiştirerek sıra kendilerine geldiğinde daha hızlı ve rahat cevap verdiler. Konunun içeriği herkesin dikkatini çektiğinden, çalışmamın aksayabilecek olmasından dolayı duyduğum endişe yerini tam tersi bir rahatlamaya bıraktı ve rahatlıkla buradaki araştırmamı da sonlandırdım.

Araştırma konusu dahilinde şamanizm, büyü, demir, inanç, cin inancı, batıl inanç gibi konulara da değinerek araştırma konumla bağlantısını ortaya koymaya çalıştım. Freud, Durkheim ve Weber gibi düşünürlerin teorileriyle destekleme çabasına girdim.

Doğum ve dönemleriyle ilgili uygulanan pratikleri ve inanmaları gerek Türk topluluklarından gerek Dünya'dan, ilkel kabilelerden gerekse Dede Korkut hikayelerinden ve destanlardan da faydalanarak açıklamada ve örneklendirmelerde bulundum.

1.1. Feminist Kuramda Toplumsal Erkek Rolü

“Feminist kuram, toplumsal yaşam ve insan deneyimi hakkında kadın merkezli bir bakış açısından geliştirilen genelleşmiş, geniş ölçekli bir fikirler sistemidir. Feminist kuram, iki biçimde kadın merkezlidir veya kadınlar merkezlidir. Birincisi, tüm feminist araştırmanın başlangıç noktası, toplum içindeki kadınların durumu ve deneyimleridir. İkincisi, kuram, toplumsal dünyayı kadınların görüş açısından betimlemeye çabalar.” Kadınlar aktif olarak çoğu toplumsal yerlerde ya da durumlarda bulunmalarına karşın erkekler tarafından pasif bırakılmaya çalışılmış ve kadınların aktif rolleri görmezden gelinmiştir. Kadınlara addedilen anne ve eş rolünün yanı sıra kadınlar toplumsal durumlarda da başarı göstermiş ancak “bilim insanları, kamular ve toplumsal eyleyenlerin kendileri” onların bu çabasını görmemişlerdir. Bu genellemeye bakılacak olursa, kadının rolü erkeğin rolünden daha aşağıda görülmüş ve kadın pasifleştirilmiştir. “Feminist kuram, yerleşik bilgi sistemlerinin yapısını onların erilci yanlılığını ve bu sistemleri çerçevlendiren ve enforme eden toplumsal cinsiyet politikalarını göstererek bozar. Bilginin yapısının bozulduğunu söylemek, bilginin yerleşik, tek ve doğal olarak sunulmasının arkasında şimdiye kadar gizli kalan şeyi keşfetmemiz demektir (Ritzer vd., 2018: 296- 298).”

Ataerkil toplumun bakış açısına göre karar verme yetkisi ve güç öncelikli olarak erkeğindir. Yine bu toplumların bakış açısınca erkek bir toplumun kurallar bütününe oluşturabilecek yetide ve kudrette olandır. Bacon’ın işaret ettiği gibi bilginin güç olduğunu kabul ederek şu sonuca varabiliriz, bilgili olan erkek aynı zamanda güç sahibidir. Burada kastettiğimiz bilgi erkekten bilmesini beklediğimiz her şeydir, yani onun toplumdaki rolüdür. Tüm bu yeti erkeğe bahşedilmişken, kadının bilgi sahibi olması beklenmez ve dahası hazır bilgiyi dahi kullanma yetisine sahip olduğu düşünülmezken onun toplumda egemen bir rol oynaması da beklenemez. Ataerkil sistemin çarkları hep güçlü olduğunu iddia ettiği erkekten yanadır. Sistemi kuran erkektir ve düzeni korumak için kadını pasif bir konuma getirir.

1.2. Durkheim'in Ritüel Teorisi

Ritüel, belirli davranışların süreklilik arz ederek geçmişle bugünü, bugünle geleceği birbirine bağlayan sembolik bir davranış biçimidir. Bireysel olarak uygulanabileceği gibi grup halinde uygulanması daha yaygındır. Bir grup olarak uygulandığında; bilgi aktarımı gerçekleşir, birlik olunur, yeni bilgiler edinilebilir. Dini yapıya uygunluğu olduğu gibi seküler de olabilir (Karaman 2010: 229).

Durkheim dini hayatın içinde aramış ve bunu savunmuştur. “Duygusal coşku ve öfke” ile bunu açıklama yoluna gitmiştir. Kutsal olarak gördükleri, kişilerin kendi tanımlamalarıyla buldukları, yüceltilen şeye inanışlarıyla ritüelin dine bağlı gerçekleştiğini belirtmiştir. Ona göre; duygusal coşku, kutsalın sirayet edişiyle bağlantılı ve öfke de buna bağlı tabularla yayılım gösterir. Kutsal olarak görülen; kendisinin dışında, ondan daha büyük bir güçtür. Topluluğu tehdit eden tehlikeler de kişiyi öfkeye yöneltebilir. Bu da coşku ve korkuyu iç içe geçirir. İkisi de psikolojik etmenlerdir. Burada devreye ahlak girer ve ahlak, topluluğun birbirlerini manipüle etmesiyle yayılış gösterir. Bunun sonucunda da baskı kaçınılmaz olur (Douglas 2017: 17-18). Ona göre din; yasaklarla ve ayrıcalıkla özleşen kutsala yönelik inançlar ile bütünleşmiş ve devamlılık arz eden bir sistemdir ve bu düşünceye sahip oluşan topluluğa cemaat denir (Sağlık 2019: 466).

1.3. Hastalık Hakkındaki Görüşler ve Halk Hekimliği

Biyopsikososyal sağlık ve hastalık anlayışına göre sağlık ve hastalık tanımlanırken bir tek tıbbi gerçeklere bakılmaz, biyomedikal modelinin kapsadığı sosyal yapıların var olduğu geleneksel bir yaklaşımında içinde bulunduğu bütüncül bir yaklaşımla ifade edilir. “Biyomedikal modelde hastalıklar tamamen fizyolojik faktörlerin sonuçları gibi düşünülür ve dıştan gelen bir etkinin fizyolojik faaliyetleri aksatması veya bozması olarak değerlendirilir”. Bütün sağlık sistemleri belirli bir kültürel ve çevresel faktörlerin neticesinde meydana gelir. Hastalık veya sağlık deyince problemi sadece tıp alternatifleri çerçevesinde açıklamak eksik ve dar bir görüş olacaktır. Hastalığı veya sağlığı açıklarken bulunulan kültürün toplumsal yaşantısı, kültürel özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır (Aytaç vd., 2015: 231).

Kişilerin sağlık kurumlarına gitme sıklıkları, yapılan uygulamaların çeşitliği, başvuru çareleri genele bakıldığında ekonominin, ikamet edilen konumun, ulaşım hizmetlerinin, işsizliğin, eğitim seviyesinin ve bunun gibi birçok etkenin sonucunda değişkenlik göstermektedir. Bunun yanı sıra sağlık çalışanlarının hastaya davranış şekilleri de önemli bir unsurdur. Yapılan çalışmalarda bazı araştırmacılarda bu gibi konulara değinmiştir. Belirli bir yerde sağlık sistemini düzeltmek, her kitleye ulaşmak, kişileri bilinçlendirmek, hizmet sağlamak için önce ne ile karşı karşıya olduğunun da bilinmesi gerekir.

Görüşülen kişilerin, hastalık nedir sorusuna verdikleri cevaplar aşağıdaki gibidir:

“Hastalık Allahtan gelen bir şey (K1).”

“Tezek yıkıyoduk ondan hastalandık (K10).”

“Sinirlenin mi hasta olunur üzüntüden (K12).”

“Kendinize bakamamazlıktan olur. Yemeden içmeden olur. Yediklerimize dikkat etmezsek olur. Kendimizi soğuktan sıcaktan muhafaza etmezsek olur tabi ki nazardan da olur. Eskilerin lafı var; atalarımızın yarısı nazar yarısı mezar. Eskiden evliyalarımız olurdu doktor neredeydi kızım (K13).”

“Allahtan geliyor hasta olunuyor (K14).”

“En büyük hastalık kafa hastalığıdır. İrsidir hastalık (K15).”

“Stresten hasta olunur (K17).”

“Bence hastalık en çok fakirlikten olur, kirlilikten olur herhâlde (K19).”

“Eskiden çok kızamık olurdu. Ölürdü herkes ondan sonra yavrum bu köyde on tane çocuk öldü. Benim aklım yetiyor lakin şimdi yok doktorlar var iğnesini vuruyor kadınlar gidiyor. Evvel doktor yoktu yavrum anladın mı evvel doktora araba bile yoğuduki arabayla gideydin (K22).”

“Dikkatsizlikten (K23).”

“Neden hasta olunur kızım, kendine iyi bakmazsan, yiyeceklerine dikkat etmezsen hastalık bundan gelir (K25).”

“Hastalık üzüntüyle olur. Kendini korumazsan soğuktan, pis tutarsan kendini, mikroptan pislikten öyle bir şey (K27).”

“Yani kendini rahatsız hissedene hasta denir (K29).”

Cevaplardan da anlaşıldığı gibi, araştırma sahasında hastalık hakkındaki temel kanı; hastalığın Allah’ tan geldiği yönündedir. Bunun yanı sıra kişinin kendisine iyi bakmaması, stres, nazar gibi etkenler de hastalık sebebi olarak görülür. Nazar inancı ülkemizde hem kent hem kırsalda güçlü bir yer tutar, günlük yaşantımızda da sık sık duyduğumuz bir kavram halini almıştır. Özellikle toplu ortamlarda bulunulduktan sonra ya da sosyal medya hesaplarında yapılan paylaşımların ardından bir sorunla yahut hastalıkla karşılaşıldığında nazardan olduğuna dair bir söylem işitebiliriz. Görüşmelerimde bilimsel yaklaşımlara yüzünü dönen bireylerde dahi söz konusu nazar olunca şüphesiz bir inanma ve örneklendirme çabasının varlığı dikkat çekmiştir.

1.3.1. Halk Hekimliği

Eski bir tıp insanı olan, Teverya’lı Eskülap, 3000 yıl önce ortaya koyduğu bir deyme göre tedavi yöntemini şöyle sıralamıştır; “önce cümle (psikolojik tedavi anlamında), sonra bitki, sonra bıçak. Zamanla bu deyim genişlemiş ve “önce cümle, sonra bitki, sonra ilaç, sonra bıçak” şeklini almıştır (Asımgil 1997: 15). Geleneksel uygulamalar ve halk hekimliğini ele aldığımızda bu deyim durumun kısa bir özeti niteliği taşır. Görüşmelerde, bazen görüşülen kişi bir rahatsızlıkla karşılaştığında geleneksel yöntemlere başvurduğunu ve bu yöntemin işe yaradığını ancak gerçektenmi işe yaradığını yoksa psikolojikmi olduğunu saptayamadığını vurgulamıştır. Belki de, geleneksel halk hekimliği uygulamalarında yerel halkın aradığı çarelerde, deyimde belirtildiği gibi önce psikolojik durumu göz önüne alınmış buna göre çareler bulunmaya çalışılmış, sonra koca karı ilaçları diye tabir edilen bitkilerde şifa aranmış en son çözümde hastanelere gidilmiş olabilir. Aldığı ikinci halde de ilaç kavramı eklenmiştir. Burada da sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, teknoloji, ilaçlara ulaşımın kolay olması etkili olmuş olabilir. Bir rahatsızlıkla karşılaşıldığında, sağlık hizmetlerinden faydalanıp ilaçla tedavi yöntemine gidilir, hastalıkların tekrarında ya da kulaktan duyma bilgi ile bir sağlık kurumuna gitmeden

elde edilen ilaç tedavisi de söz konusu olabilir. İlerleyen zamanda hastanın durumuna göre bıçak diye tabir edilen cerrahi müdahalelere başvurulabilir.

Halk hekimliğini tanımlarken çeşitli nedenlerle olanakları bulunmayan yahut doktora gitmek istemeyen bir halkın hastalıklarını tanılama ve hastalığı sağaltma amacı ile başvurdukları çarelerdir, diyebiliriz. Bu yönden hastalığı sadece tıbbi terimler çerçevesinde açıklamaktansa daha geniş bir perspektifle açıklamalıyız. Nazardan, kısırlıktan, insanlardan veya tabiat dışı varlıkların kötü etkilerinden korunmak için yapılan pratikler halk hekimliği uygulama alanına girer (Boratav, 2016: 139- 140).

Halk Hekimliği bazı antropologların “ev tedavisi” adlandırmasıyla da bilinen; geleneksel inanç, davranış ve adetlerle rahatsızlıkları veya hastalıkları tedavi etme çabasıdır. Bu çaba tekrarlanan hastalıklardan öğrenilmiş iyileştirme çabasından doğar. Kimi zaman dinsel büyüsel işlemlere de başvurulabilir. Kuşaktan kuşağa aktarılacak devamlılığını sürdürmektedir. En yaygın olan yöntemlerde ziyaret yerlerine gidilerek edilen dualar, adanan adaklardır (Şar 1987: 1164).

Gebelik dönemi halk hekimliğine dayanan inanç ve uygulamaların en çok başvurulduğu dönemlerden biridir. Hemen hemen dünyanın her yerinde sıkça başvuru alan bu yöntemlerin büyük bir kısmını sağlığa zararlı olan, erkenden tedaviyi gerektiren uygulamalar oluşturmaktadır. Özellikle köy dışına hizmet veren sağlık personellerinin de bu uygulamaları bilmeleri alınacak önlemler veya tedavi sırasında zaman kazanımı için oldukça önemli olacaktır. Kültürel değerler sağlığa yönelik bakımların üzerine temellenir (Erbil ve Sağlam 2010: 349).

Geçmiş yıllarda insanlar bir rahatsızlık duyduklarında doktora götürmenin de olmadığını söyleyerek kendi başlarına çözüm yolları üretmeye çalışmışlardır ve bu öğretiler aktarıla aktarıla çevrelerine yayılmıştır. Sosyal yapının önemi burada da kendini gösterir. Örneğin çocuk hırıltılı bir rahatsızlık yaşadığında, annesi veya bir büyüğü tarafından yağ eritip, balla karıştırıp, gazeteyle göğsüne sürüldüğü belirtilir.

Halk hastalıkları sağaltmak için çareler ararken bir de bu konuda uzmanlaşmış olanlar, kırık çıkıkçı, üfürükçü, ocaklı gibi şifacılar da var olmuştur. Buna bir örnek verelim: Ocaklı tarafından sarılık tedavisi için kişinin iki kaşının ortası bir jilette çizilerek kan akıtılır. Kanatılan hastanın çizilen yerden itibaren yavaş

yavaş normal rengine döndüğüne ve bu sırada da yavaş yavaş iyileştiğine inanılır. Bu pratikte hastanın başından bir miktar ekmek çevrilerek hayvanlara atılır, böylece hastalığın hayvanlara aktarılacağı düşüncesi vardır (Araz 1995: 161). Bu konuyla ilgili benim de çocukluğuma dair bir anım şöyle: Ankara'nın Mamak ilçesinde oturan dedemlere her yaz giderdim ve bazen eve yeni doğmuş bir bebekle annesi, yakın bulduğu kadınlarla toplanıp bize gelirlerdi. Dedem gelen bebeği kucağına alır okur, üfler ve ardından kaşlarının ortasına jiletle bir çizik atardı. Babaanneme korkup sorduğumda bunun şifa için olduğunu, bebeğin sarılık olduğunu söylediğini anımsıyorum.

Bu pratiklerin yanı sıra bir de halk için kutsal sayılan ve hastalıkların tedavisi ile dileklerinin kabul olması için gidilen yatırlar, evliyalar, türbeler kısacası ziyaret yerleri vardır. Bu yerlerde adak adanır, ziyaret yerinin çevresinde dönülür, toprağından alınır, üstündeki bir giysinin parçası ya da başörtüsü türbenin civarına bağlanır. Bazı yatırlara bir hastalığın şifa bulması için, bazılarınıysa birden çok şifa kaynağı olduğu için gidilir (Boratav 2016: 140-141).

Görüşülenlerin çevresinde tedavi yapan kişilerin varlığına dair bilgiler:

“Eskiden vardı. Kolu kırılıyordu, kanadı kırılıyordu kırık çıkıkçı vardı ona gidiliyordu. Ücret ödenmiyordu Allah razı olsun diyorduk (K14).”

“Yok varsa da gitmedim olduğunu da duymadım (K21).”

Hastayı tedavi için götürülen dede, yatır, ziyaret vb. yerler ile ilgili bilgiler:

Araştırma yapılan bu bölgede, hastanelere ulaşımın kolay olması, bireylerin rahatlıkla sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi gibi durumlar söz konusu olsa dahi bireyler yine de ziyaret yerlerini tamamen unutmuş değildirler ve tedavi amacı ile ziyaretlerini sürdürmeye devam ederler.

“Ziyarete gitsen iyi oluyormuş, yine inancımız var ama hasta olunca doğru doktora gidiyoruz. Kevgür var, Colü, Hıdır Tepe, Düşek, Aşılık var oralara gideriz kuranımızı, lokmamızı o ziyaret yerine götürürüz (K1).”

“Evvelde gidiyorduk da şimdi yok öyle bir şey. Mesela; Kevgür Baba, Aşılık, Colü Baba'ya gidiyorduk, herhangi bir yerinden bir çaput, örtü bağlıyorduk ve dua ediyorduk (K2).”

“Kırık çıkıkçı var başka köyde. Bir kırık oldu mu oraya götürülür (K15).”

“Kevgür, Yağmurcuk tedavi için oraya gidiliyor (K9).”

“Yok hiç gitmedim. Eskiden muskaya neye gittim, takın bunu dedi hatta bu oğlana dedi ki üç tane nikah geçecek, ama bir tane bile yok (K10).”

“Bir yerin ağrıyınca bir hocaya gidekte baktırak derler, özel bir muskacılar oluyor, onlar yapıyor. Mahmut Hoca var köyde ücret alıyor, gönlünden ne koparsa. Çarhazda da var bizim oğlan korkuyordu getti, demiş ki ben bir muska yazıyım korkun geçsin demiş oğlana muskayı attım geldim anne diyor, bacaklarım tir tir titredi diyor hiç geçmedi edemedim bende kaldırdım suyun içine attım onu (K12).”

“Eskiden doğum yaptırırlardı okurlardı kitaba baktırırlardı. Bazı karı koca arasında anlaşmazlık olurdu, kitaba baktırırlardı. Şimdi öyle yok yavrum şimdi batıl inanç diyorlar böyle dedikçe de. On beş yirmi senedir yok (K13).”

“Gittik babamı götürdük ziyarete, Akkoca derlerdi. Çocuktum ben motora bindik gittik. Babam baya bir ameliyat olmuştu, baygınlıklar geçiriyordu onun için gittik bir şifa olur gibisine (K15).”

“Doktora giderim doktordan gelmiyomki zaten, pazartesi bile randevum var zaten (K17).”

“Ben öyle inanmam direk hastaneye giderim (K18).”

“Sarılık falan olursa götürülüyordu, işte bizim kıza olmuştu gözleri sap sarıydı, bu sarılık olmuş dediler. Sağlık ocağına götürdüler kaynanamla kayınbabam o zamanda böyle bir jilet atmıştı, kan akıtmıştı ondan sonra geçmişti. Onun tedavisini yapan var. Benim ananemde mesela kolum ağrıyordu ben çocukken üç kulfü bir elham okuyup bir düğüm atardı ipe, bunu yedi kere yapardı, ipi koluma bağlardı. Ben de geçti sanıyodum ama essahtan da geçiyordu. Psikolojik miydi artık gerçekten işe mi yarıyordu ama okuyor ya işte okumadan. Bir de ücret istiyordu ebemgil, git eşşek sıpası bana bir şey ver de derdi o kabul olsun derdi. Nazar için okurdu ananem çok okuturlardı. Ağızı da biraz dualıydı ona çok okuturlardı. Kırık çıkıkçı da var hala götürüler bizim köyde yok ta civarda var, doktor yanlış yapmış hemen yerine getiriyormuş (K19).”

“Doktora giderim en güvenli doktor (K21).”

“Götürürük he, yakın köylerde Ağa Baba, Sarılık Ocağı, Kara Hacı, Çerkez köyünde Kevgür, Yağmurcuk (K22).”

“Götürürüz, evet. Ben buraları pek bilmem zaten de burda bir ziyaret yerimiz var Colü Baba türbesi, ona çıkarız işte kurban adarız, öyle (K27).”

1.3.2. Adet Kanaması ve Tabu

Adet doğal bir döngü olmasına karşın toplumların birçoğunda yasaklı bir hal almış ve adet gören kadın kirli, pis kabul edilmiştir ve hatta dokundukları şeylerde etki bırakacaklarına inanılmıştır. Örneğin, Avustralyalı bir kişi, karısı kendi battaniyesinin üstüne uzandığı için onu öldürmüş bir süre sonra da kendisi korkudan ölmüştür. Bundan dolayı kadınlar adet döneminde ve aynı şekilde lohusalık döneminde erkeklerin kullandıkları herhangi bir şeye dokunmazlar. Uganda’da benzer durum yaşanır fakat silahımsı aletler yok edilmez, arındırılır. Alaska Eskimoları, lohusa bir kadınla aynı kaplardan yemek yemez, yiyebilmesi için lohusa kadın büyülerle arındırılmalıdır. Kuzey Amerika Kızılderililerde, Denelerde, çoğu Amerikan kabilelerinde benzer inanışlar mevcuttur ve adetli kadından korkulur. Halkların birçoğunda adetli kadınlara ve lohusa kadınlara karşı benzer tutumlar vardır. Kadınların bu dönemlerinde tehlikeli olduklarını, dokundukları herhangi bir şeye ya da kişiye zarar verebilecekleri korkusu yaşanılır. Kadınlar süre zarfında bazı kısıtlamalara tabi tutulur (Frazer 2019: 151-154).

“Adet gören veya menstruasyon dönemindeki kadınlar hem erkek hem de kadınlar tarafından ruhları ve ataları aşağılayan iğrenç varlıklar olarak tanımlanır. Hantilerin görüşleri ve bazı gözlemler temelinde, kadın kısıtlamaları birbiriyle ilişkili üç katagoriye ayrılır: gıda temini konusunda tehdit, sosyal uygunluk için tehdit ve manevi hayata karşı tehdit (Yolcu 2017: 216).”

Adet kanamalarıyla ilgili inanmalar ve uygulamalar, özellikle ilkel insanın korktuğu ve tabulaştırdığı eski dönemlerden günümüze gelen köklü bir durumdur. Bu zamanlarda kadınlar toplumdan uzak tutulmaya çalışılmıştır. Orinoco’lu Guayquiry’ler, kadının adet döneminde bastığı yerdeki her şeyin öleceğini düşünmüşlerdir. Birleşik devletlerden Creek’ler ve Kızılderililer de adetli kadını kabileden uzak bir yerde yalnızlaştırmıştır. Bir tek kadının bastığı yer değil, dokunduğu nesnelerin ya da kişilerin de tehlikelerden pay alacağı, olumsuz bir

durum yaşayacağı düşünülmüştür. Bunun neticesinde toplumlarda belli kurallar yer almış ve uyulmadığı takdirde cezalandırmaya başvurulmuştur. Kimi zaman bu cezaların ağırlığı ölüme kadar uzanmıştır. Yani adet dönemlerinde kadınların ayrılması, yalnızlaştırılmasının amaçları içinde onlardan yayılan bir tehlikeden korunma amaçlanmıştır (Frazer 2012: 220- 223).

Türkiye’de adet olan kadının bazı sınırları vardır. Guayquiry’lerdekine benzer bir inanış mevcuttur; adetli kadının bastığı yer kurur denilir ve kadının adet dönemi bittiğinde gusül abdesti alması beklenir. Abdestsiz bir şekilde dolaşıldığında da aynı söylem geçerli olacaktır.

Kadınların en çok çekindiği, kimi zaman ayıp olarak adlandırdıkları hastalıkların çoğunluğu üreme sistemleriyle bağlantılıdır. Bu da bireylerin kontrollerini aksatmasına ve eğer varsa bir hastalık ilerlemeden tedaviye geçilmesini engeller.

Bu çekince sağlık çalışanları tarafından fark edilmiş ve buna yönelik değişimler oluşturulmuştur. Değişen bilim ve teknolojinin etkisiyle hemşire ve ebenin de rolleri değişmiştir. Hastalıkların tedavisinin yanı sıra, sağlığın korunması ve yükseltilmesi çabasını sergileyen modern bir sağlık yaklaşımı oluşturulmuştur. Bu yaklaşıma göre; hastalık değil birey ön planda tutularak bir hastalığın tedavisi yerine onun sağlığını nasıl koruması gerektiği, düzenli takibin gerekliliği gibi daha geniş boyutlu bir sağlık anlayışına ağırlık verilmiş “pasif toplum yerine sağlık hizmetlerinde toplum katılımını sağlamak” amaç edinilmiştir (Taşkın 2020: 9).

Kısa bir zaman dilimde gerçekleşen sağlık hizmetlerindeki bu değişim, köylerdeki pratiklerin sağlık çalışanları tarafından bilinmesi, hastalıkların sebebini daha kolay saptamalarına ve yönlendirmelerle pratiklerin daha aza indirgenmesine olanak sağlamıştır. Beklide bundan dolayıdır ki son on beş, yirmi yıl içinde uygulanan pratiklerde azalmaların olduğu kanısına varılmıştır. Yine de günümüzde halen bazı hastalıkların ya da üreme sistemleriyle alakalı konularda çekimserlik söz konusudur.

Bu konu hakkında araştırma yapılan köylerde kaynak kişilerle görüşüldüğünde, bazı hastalık ve rahatsızlıkların değerlendirilmesinde ayıp algısının varlığından ne kadar söz edildiğini gözlemlemek amaç edinilmiştir. Bu algıya verilen cevaplar aşağıda belirtilmektedir.

“Valla ben oldu bitti çekiniyorum (K9).”

“Ben en çok o rahim hastalıklarından çekinirim kadın hastalıklarından (K12).”

“Çekinmem (K17).”

“Yok niye şey edeyim ki Allah’ın verdiği yani niye saklayım ki (K18).”

“Yok hiç çekinmem (K19).”

“Çekinirim. Adet görmeyeli dört sene olmuş, Spiral yedi sene olmuş (K23).”

“Mesela adet oldum erkek soruyor, neyin var neden sancılanıyon, diyemiyorsun (K27).”

Hastalık hakkında bir çekinme söz konusu olduğunda, cevaplardan da anlaşıldığı gibi ilk akla gelen kadının adet döngüsüdür. Doğal bir döngü olan adet, gizli tutulması gereken bir fizyolojik rahatsızlık olarak görülmeye başlanmıştır. Kırsalın yanı sıra kentlerde süregelen bir utanma, ayıplama, saklama halleri mevcuttur. Kadınların çalışma ortamında yoğun ağrısı olmasına rağmen, bu durumdan utandıkları ve açıklama yapmaktan çekindikleri için yaşadıkları yoğun ağrıyla çalışmaya devam ettiklerini söyleyebilirim. Marketlerde herhangi bir şey elde taşınılırken ped alınacaksa bir saklama gereksinimi duyulur. Geçtiğimiz yıl Sivas Merkez’ de yerel bir markette pedlerin olduğu reyonda siyah poşetin asılı olması bu durumu destekliyor aynı zamanda adet döngüsünün ayıplanacak bir yanının olmadığını düşünen ve bunu rahatlıkla dile getirebilen insanlarda özellikle bulunduğu çevre tarafından ayıplanıyor.

Kadın hastalıklarında ya da doğumla, hamilelikle ilgili konularda doktora gidilir mi, gidilirse ve gidilen hastanedeki doktor erkek ise bu durumda bir problemin olup olmayacağına dair bilgiler:

“Hiç problem değil ben kendim kadın hastalığından ameliyat oldum, erkekti, şifa bulayım da erkek kadın bizim için ayrım yok (K1).”

“Hayır, öyle bir şey olmaz erkek diye sakıncası olmaz, ben kadın hastalıklarından ameliyat da oldum (K2).”

“Hayır problem olmaz hamileyken hiç gitmedim ama ilk çocuğumda hastanede doğum yaptım Sivas’ta (K3).”

“Çocuk aldırmaya gittik doğuma gitmedik çok çocuk aldırırım ne olursa olsun doktor doktordur (K4).”

“Doktor kadın olsa da erkek olsa da gidiyok bizde sorun yok (K5).”

“Hayır sakıncası yok doktorun olmasının sağlığımız için değil mi (K6).”

“Doktorun erkek olmasının sakıncası yok (K7).”

“Erkek doktora ben çekiniyorum eşim için sıkıntı yok (K9).”

“Erkek doktordan çekinilmez mi tabi ki çekiniyom bar bar bağırdım üzerime bir şey örtün diye işte bilinçsiz eşim çekinmezdi erkek olmasından çoğunca o aldırır onun imzası olmadan olmadı (K11).”

“Yok, ben kendim çekinirim utanırım çekinirim ben hiç doktora gitmedim götürmediler bile beni eskiler günü geçti bile bilmezdim ben (K12).”

“Rahatsızlık yaşanmaz mı erkek olursa. Bize göre yaşanır ama şimdikiler erkek karı aramıyor ki kurban olduğum o bizim zamanımızda öyleydi. Ben hiç doktora ne gittim nede doktorda doğum yaptım. Eskiden bilgili gadınlardı onlar şimdi hep öldüler kimse galmadı. Onların sayesinde o yedi taneyi meydana getirdim yoğusa yok ben doktorda hiç doğum yapmadım bilmiyom yavrum ki. Erkek doktordan ben rahatsız oluyom kocam istese bile ben. Ama diyor ki doktora perde yok, var amma çare yok (K13).”

“Yok, gitmedik hiç. Erkek doktora kocam izin vermiyordu ki nereye gideyim karı doktor olsa neyse hala izin vermiyor (K14).”

“Gidilir ister istemez oluyor bayan olursa daha iyi olur ama yoksa bir sakıncası yok. Doğumlarda erkekte girdi benim (K15).”

“Tabi canım doktorun erkek olması benim için de eşim içinde sakıncalı değil (K17).”

“Öyle çok gitmiyom da daha çok hasta olduğun zaman mecbur kalırsam gidiyom (K18).”

“Valla benim oluyordu da ben hiç gitmek istemiyordum doktora, çok çekiniyordum zaten kadından bile çekiniyordum erkek olmasını istemem, eşime fark etmez benim için sıkıntı. Doğum yaparkene kendimi bir sıkımsıtmış çocuk şişmiş orada öyle bir uzamış kafası. Ben yapmıcam doğumu demişim çekiniyordum kendimi sıkıyordum (K19).”

“Şimdi benim kocam hiç erkek doktor istemedi (K22).”

“Gidilir, erkek doktordan çekinirim. Adet günüm on günü geçmişti, kürtaj yapmış, daraltmış o yüzden erkekten nefret ediyom (K23).”

“Gidiliyor, acil doğuramazsa götürüyolar Yıldızeli, Sivas’a. Yoğusa hep burda ebeler doğurtuyordu bizi, ben hiç görmedim. Beş çocuk doğurdum köy ebelerinde, ebenin kucağına doğurdum. Erkek doktordan da hiç utanmam ben iki tane çocuk aldırđım, he gızım hiç oralı bile olmadım (K25).”

“Hayır hayır kesinlikle erkek doktor rahatsızlık vermez (K26).”

“Hiç gitmedim, sakıncası olmaz doktorun erkeğı bayanı olmaz (K29).”

Kadın hastalıklarında ve doğumla ilgili konularda görüşülen kişilerin çoğunluğu yukarıda görüldüğü üzere kendilerinin ve eşlerinin doktorun erkek olmasından bir rahatsızlık duymadıklarını dile getirmişlerdir. Bir görüşülenin de belirttiğı gibi eskiden belki de deneyimli köy ebelerinin olması, başvurulacak bir kaynağın varlığı daha kapsamlı olan sağlık kuruluşlarına gitme gereğı uyandırmıyor olabilirdi.

Gebe kalmadan önce sağlık kurumlarına gidilip gidilmediğini öğrenmeye yönelik bilgiler:

“Sık sık gittim(K9).”

“İlk seferinde gitmedim, ilk doğumumdan sonra zaten düşük yaptım üç tane ondan sonra zaten iki tane çocuğum oldu. O zaman tabi doktor tedavisi gördüm ikincisinde öyle (K17).”

“Yok gitmedim de böyle bir ebeye gitmişim ben mesela bir eğrilik falan var diye. (K19).”

“Hiç gitmedim emme çocuk aldırmaya gittim iki, üç tane aldurdım (K22).”

“Benim bir düşük oldu, beş altı ay çocuğum olmadı ondan sonra doktora gittim (K29).”

Sağlık ocaklarına, evlerine ulaşım ile ilgili bilgiler:

Ulaşım imkânlarının sağlıkla da yakından ilişkisi vardır. Ulaşım ne kadar kolay olursa sağlık kurumlarına müracaatta o denli olacaktır. Kırsalda ulaşım olanaklarının azlığından dolayı kişiler sağlık kurumlarına sık gidememiş ve bir hastalıkla karşılaştıklarında kendi çözüm yollarını arayarak çeşitli pratiklere başvurmuş olabilirler. Günümüzde ulaşımın kolaylığı, sağlık ekiplerinin belirli aralıklarla yaptıkları ziyaretler neticesinde kırsaldaki kişilere ulaşılmış ve pratiklerde azalmalar gözlenmiştir diyebiliriz. Araştırma sahamızda ulaşım imkânları belirtildiği gibi rahattır, gezici ekipler tarafından da belirli tarihlerde ziyaretler sağlanmaktadır.

“Ulaşıyok, onlarda buraya gelirler. Yarın gelirler. On beş günden on beş güne gelirler (K10).”

“Yavu varya Yavu’ da aile doktorumuz var oraya gidiyok ilaçlarımızı yazdırıyok Yıldızeli’nden de alıyok (K11).”

“Şimdi gidebiliyom ama önceden götürmezdi eski adamlar. Kaynanam kaynatam götürmezdi “ne doktoruymuş otur yerine hiç durmadan hasta mı olunurmuş biz kendi kendimize doğurduk” böyle derlerdi (K12).”

“Araban varsa golay araban yoğusa nerden golay olacak neynen gideyim ay (K13).”

“Sağlık ocakları olursa burda gidiyok olmazsa bir şey yok (K14).”

“Araba olunca ulaşım kolay (K15).”

“Sağlık ocağına gidiyoruz ulaşım rahat (K21).”

“Gidiyom yavrum çocuklar götürüyo ben gidiyom (K22).”

“Yakın hepsi bir saatin içinde git gel (K25).”

“Evet, rahatlıkla gidiyok (K26).”

BÖLÜM II

2. DOĞUM ÖNCESİ

Doğum her haliyle büyüleyici bir olgudur ve bu olgu hakkında, toplumlarca çeşitli görüş ortaya atılmıştır. Kimi yerlerde kırmızı bir içecek rahime düşen bebeğin oluşmasına sebep verirken kimi yerde rahimlerine bir şey girmesiyle kimi yerlerde de kadının gizemli güçleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu inanışlara ilkel toplumlarda rastlanılır.

“Rachel, adamotu yiyerek Josep’e gebe kalmıştır. Zoraaster, annesinin sütlü homa yemesiyle, İrlandalı kahraman Cuchulain’ se annesinin bir kurtçuk yemesi sonucu oluşmuşlardır. Plinly, Virgil ve Aziz Agustine, kısrakların rüzgârla döllenebileceğine inanıyorlardı (Read 1983: 96).”

Bazı yörelerde çocuğun cinsel birleşme yoluyla değil de yediği, içtiği şeylerden meydana geldiği inancı var olmuştur. Malinowski, bu konu hakkında Trobriand yerlilerinde; Karısının, kocanın yokluğunda hamile kalmasını ve döndüğünde karısının kucığında bir çocuğun olmasını sevinçle karşılayan ve bunu Malinowski’ ye kanıtlama çabası olarak bir yıl sonra gerçekleştiğini anlatan yerlilerden bahseder. Burada cinsel ilişkiden ve onu izleyen gebelik süreçlerinden tümünden habersiz oldukları anlaşılır (Read 1983: 97).

Mendel’ in, 20. Yirminci yüzyılda çocuğun genetik yapısının yarısının yumurtadan geldiğinin keşfiyle, kadınlar bilinçlenmeye başladı ve çocuk oluşumunda erkekle eşit bir paya sahip olduklarını öğrendiler. Yine de kültürlere yayılan eski imgeler kullanılmaya devam etmektedirler (Delaney 2014: 29).

2.1. Gebelik Öncesi

Kadın için en önemli kabul dönemlerinden biri gebeliktir. Onun sosyal statüsünü tamamen etkileyebilecek bir değişimdir ve bu değişimin bazı sonuçları

olacaktır. Bunlar uyulması gereken kurallar, çeşitli beklentiler gibidir. Bu beklentilerle kadına yeni bir rol biçilir.

Bazı toplumlardaysa erkekten de uyulması gereken kurallar beklenir. Örneğin Reed'in aktardığı "erkek lohusalığı" kavramı vardır. Dünyanın pek çok yerinde görüldüğü belirtilen bu uygulamada erkek birey doğum öncesinde, sırasında ve sonrasında kadını taklit eder. Yöreden yöreye farklılık gözetilse de temel olarak baba ile çocuğu- anne, baba ile çocuğu birleştirme görevini üstlenen bir pratiktir. Lohusa erkek, tıpkı hasta bir insan gibidir. Ağır iş yapmaktan kaçınır, kesinlikle et yemez, belirli tabuları vardır, kesici aletlere dokunmaz, avlanmaz, bebekler gibi un çorbasıyla beslenir, yaşlı kadınlar tarafından gereksinimleri karşılanmaya çalışılır, ağır kaldırmaz, doğumdan hemen öncesinde ve sonrasında pek iş yapmaz. Avusturalya yerlilerinde de fidana baltayla vurulmaz aksi halde kişi kendi çocuğunun boynunu vurmuş sayılır, çocuğun boğazı kanlarla dolar ve boğularak ölür (1983: 99-102).

Türk toplumunda bu vb. tabular genellikle kadınlara addedilir. Beklentiler babadan çok anneye dayatılır. En büyük sorumluluk anne adayınındır.

"Kadının gebelik durumunu belirten ad ve yakıştırmalar gebe kadının bedeninin aldığı biçimden başlayıp bu biçim sırasıyla fizyolojik, psikolojik ve toplumsal yanlarıyla değerlendiren bir nitelik kazanmaktadır. Bu adlar içerisinde en yaygın olanları "gebe, hamile ve yüklü"dür. Daha sonra bunlar kadar yaygın olmamakla beraber anlam bakımından ilginç olan adlara ve yakıştırmalara da rastlanılır. Örneğin çatlayasica, gene neye dönmüş gibi ayıplayıcı ve kınayıcı nitelikte olanlar da vardır. Burada bir noktayı belirtmek yararlı olacak. Doğum ve onun başlangıcı olan gebelik her ne kadar sevindirici bir olay olarak kabul edilirse de gebeliğin başlangıcı ve seyri geleneksel kültürümüzde biraz da ayıp sayılmaktadır. Karnın büyümesi, kusma, baş dönmesi ve benzeri bir takım gebelik belirtileri özellikle evin erkek büyüklerinden bir süre gizlenir. Onun için yukarıdaki ayıplayıcı yakıştırma sözleri bu görüş açısından değerlendirmek ve olağan bulmak gerekmektedir. Öte yandan gebe kadının gövdesinin ve görünümünün almış olduğu biçimlere denk düşürülen iki canlı, arka eteği uzamış ön eteği kısalmış, orta kata kiracı gelmiş gibi benzetme ve yakıştırmalara da rastlanılmaktadır (Boratav 2016: 188-189)."

Yakın geçmiş zamanda, kadınlarda büyüklerin korkusu saygı çerçevesi adı altında çok büyük bir yer tutuyordu. Kadın için gebelik bir başarı kısırlıksa büyük bir sorun teşkil ediyordu. Yine de Boratav'ın yukarıda belirttiği gibi görüşmelerde de hamile olduğunu anlayan kadınların büyüklerden çekindikleri için karınlarını mümkün olduğunca sakladıklarını biliyoruz.

2.1.1. Çocuk Sahibi Olabilmek İçin Başvurulan Uygulamalar

Türk dünyasında çocuk sahibi olabilmek için başvurulan uygulamalar, inanışlar oldukça zengin bir kültürü barındırır. Ortadoğu'dan başlayıp Asya'ya ve Avrupa'ya kadar uzanan Türk inançları oldukça benzerdirler. Dede Korkut hikâyelerinde de bu inanmalarla ilgili örnekleri görebiliriz.

Kazak Türklerinde kadın, çocuğu olsun diye Baksı' ya götürülür, okutulur. Baksı' nın okuması ve ona üflemesi sonucu çocuğu olacağına inanılır. Derbent'te çocuğu olmayanlar yedi kardeş bir bacı kalesine giderek çocuk dileğinde bulunurlar. Kıbrıs'ta elma üremeyi temsil eder ve gebe kalmak isteyen kadınlara elma okutularak yedirilir, böylece çocuğun olacağına inanılır. Makedonya'nın Dedeli köyünde çocuğu olmayan aileler Ömer Baba türbesine ziyarete giderek çocuk dilerler. Ayrıca çocuğun erkek olması için gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlarlar. Rodos' ta çocuk sahibi olmak isteyen yahut erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar şehitlikteki türbeleri ziyarete giderler. Gagauzlar' da çocuk sahibi olmak için kadınlar sabah erkenden kalkar ve çiğ ile yıkanır. Bunun çocuğun olmasına etki edeceğini düşünürler. "Çocuk olması için kilisede dua okutulur çocuğu olmayan çiftler çocukları olması için kırk gün istavroz çıkarırlar damat bu esnada yere çöker başını yere koyar bunu üç veya yedi kere yapar. Damadın yaptığı bu secdeye mitoni denir." Ayrıca kucağa çocuk oturtulmasının da çocuk sahibi olmada etkili olacağı düşünülür. Karakalpaklar da çocuğu olmayanlar evliya veya öz atalarının mezarına giderek çocukları olması için onlardan Allah' a dua etmesini isterler. Bu mezar ziyaretleri yedi defa yapılır ve her ziyarette üst üste toplamda yedi taş koyulur. Ziyaret tamamlandıktan sonra da adak yerine getirilir. Nogaylarda kısır kadınlar mollaya giderler. Mollanın yaptığı pratiklerle ve dualarla kısırlıklarının geçeceğine inanılır. Nahçıvan' da kısır kadınlar Pirlere gidip, çocukları olsun diye adak adarlar, ağaçlara çaput bağlarlar (Çeltikçi 2007: 57- 138).

Kaşkay Türklerinde çocuğu olmayan aileler büyüsel çözümler arama yoluna giderler. Türbe ve ağaçlardan yardım umarlar. Kaşkayların imamı olan Hz. Abbas' ın kabrinin olduğu yerde çocuğu olmayan aileler bir ağacın başında yağlı bir çaput yakarak dua ederler (Tanyıldızı 2015: 1073).

Tıva Türklerinde de çocuk sahibi olmak çok önemlidir ve “insanın en büyük zenginliği, mutluluğu” olarak görülür. Ne kadar çok çocuğu olursa kişilerin o kadar saygı duyulur (Türker vd., 2016: 143).

Manas destanından da bir örnek verelim. Malı mülkü bol olan Han Cakıp Bay’ ın yüreğinde bir acı vardı. Bu acının sebebi onu koruyup kollayacak, soyunu devam ettirecek, tahtına varis olacak bir çocuğu yoktu. Yaşı da ilerlediğinden bu dert onu oldukça üzüyordu. Obadakiler onunla “çocuksuz ihtiyar” diye dalga geçiyorlardı. “Cakıp, çocuğum yok diye gezmeye başladığı bir gün, kutsal dağdaki bir süt pınarına gelerek dua etti. Gözyaşlarını yağmur gibi döktü. Sonra, Azoo Bel’in kenarındaki Calgız Arça (Yalnız Ardiç)’ya varıp Tanrısı Ak Taylak’ı çağırıp, çocuğum yok diye ağlayarak derdine derman istedi. Hanımı Çıyırdı’yı kendini günahkâr hisseden miskin eşini, beraberinde götürüp, atalarının mezarında konakladı, dua edip Tanrı’ya yalvardı. Tanrı onu duymadı.” Cakıp Bay bir şeyleri bahane edip obasından uzaklaşmaya ve panik halinde belki de ne yaptığını bilmeden dolanmaya başladı. Kendine geldiğinde akşam olmuştu ve evinin yolunu tuttu. “Tanrı böyle istemişse başka çare yoktur. Çocuksuz dünya kuşsuz yuvaya, kuşları yok çınara, bakımsız küçük göle, otsuz çöle benzer.” Cakıp Bay dereden inerken derenin orada uzun sakallı yaşlıca bir derviş görür. Cakıp Bay atından inerek bu dervişe yiyecek, içecek verir ve halini hatırlar. Dervişte malını mülkünü biriktirmeyen dünyaya sahip, dünyaya doymuş olduğunu söyler sinirle, Cakıp Bay’a evliyam, bunu bilmemişim, kızmayın” der. Derviş sorar neden küskün olduğunu, Cakıp cevap verir: “yaşım kırk sekize ulaştı gençliğimde mal biriktirdim. Gördüm ki mala mülke sahip çıkacak olan çocuk imiş, çocuğu olmayanın malı mülkü kurusun, çocuğu olmayanın yuvası yıkılmış şehre benziyormuş”der, derdini anlatır. Gezgin olan bu Derviş Cakıp’a “Bir yerden duymuştum. Tibet’e gidersem bir çeşit ottan yapılmış bir ilacı getireceğim. Geçmişte atalar, hanımı doğurmazsa onu küçümser, hakir görürlermiş. Eskiler böyle anlatırdı”der Derviş. Cakıp düşünmeye başlar gönlünü kırmaya kıyamadığı saygı duyduğu Çayırdı’yı nasıl utandıracağını. Sonra ağlaya ağlaya şiirler söyleyip evin yolunu tutmuştur ki şımarık çocuk Mengdibay’ı görür, çocuğa cevap vermeden, atını bağlamadan eve girer. Girerken, “Cakıp Bay’ ın atını yakalayın” diye bir gürültü duyar, Cakıp Bay buna aldırış etmez. Üstündekileri çıkarmadan gelişi güzel uzanınca yatağa; Çayırdı sorar, ne oldu sana. Cakıp; “kocadığında mı

banaya çocuk doğurup neslimi devam ettireceksin. Bunu anlamıyor musun? Beni çocuksuz bırakıp çocuk gibi bağıyorsun. Benim çocuksuz ihtiyar; senin kısır kadın diye adımız çıktı. Çocuğu koklayıp öpseydim hasretim kalmazdı. Ne kardeşimin yüzünü gördüm ne de çocuk yüzü gördüm. Çocuk doğuramayan senin gibi karıyı, çalığa mı bıraksam, çöle mi bıraksam diye düşünüyorum. Çocuksuz kadından vebalı keçi yeğdir”der. Çayırda acısından yerin dibine girmek ister. Çayırda horlayıp yatar. Daha sonra Çayırda onu bir havadisle uyandırır. Atın peşinden giden çocuk Mengdibay kaybolmuştur. Cakıp uyanınca hanımına bir rüya gördüğünü, rüyasında Anka kuşu gibi heybetli bir kuş yakaladığını ve onu uzun ipek bir bağa attığını anlatır. Bunun uğurlu bir rüya olduğunu söyler. Çayırda sevinip kendisinin de bir rüya gördüğünü söyler. Rüyasında elma yediğini, içinden “altmış kulaç ejderha ısıklık çalarak çıkıp ata dönüştüğü” nü anlatır. Daha sonra Cakıp korkusuz Mengdibay’ ı bulur. Mengdibay ona bir havadis anlatır; “kırdan çıkan kırk çocuk atı yakalamış eğleniyorlarmış, ormandan çıkıp saldıran parısı, gürzle öldürüp derisini atın üzerine örtmüşler ve Cakıp Bay’ ın çocuklarıyız demişler. Cakıp Bay bu havadisi sadece hanımına anlatır. Çocuğunun olacağı ümidiyle ziyafetler verir, kurban keser, açları doyurur. Bir süre sonra da obada kötü olaylar vuku bulur. Kırgızlardan intikam almak isteyen Esen Han kâhinlerin sözlerine kulak verir. Burada doğacak, arkasında kara mavi yelesi, omzu üzerinde tahta gibi kızıl beni olan Manas adındaki bir çocuğun Hitay kahramanlarını öldüreceğini öğrenip bu obadaki tüm gebe kadınların içinden çocuklarını çıkarıp, kemiklerini köpeklere yem eder. Kimsenin gebe kalmasına müsaade etmez. Aradan zaman geçer. Çayırda hamile kalır, doğum anı gelir ve güçlü kuvvetli bir erkek evlatları olur (akt. Gültepe 2012: 294-308).

Dede Korkut’ un bu hikayesinde dikkat çeken noktalar; çocuk sahibi olamamanın, o toplum tarafından dışlanmayı getirdiği, erkek çocuğa verilen değerin maldan mülkten daha büyük olduğu, ziyaret yerlerinin tüm Türk Beyliklerinde görüldüğü üzere bu destanda da kutsiyeti, rüyaların geleceğe dair bir öngörü niteliği taşıdığına inanılmasıdır (özellikle elma, anka kuşuna benzer bir kuş, ejderha).

Bir diğer Dede Korkut hikâyesinde; Hanlar hanı Bayındır han yılda bir kez şenlik düzenleyip bütün Oğuz beyleri konuk ederdi. Yine bir şenlik zamanıydı. Şenlikte Han'ın emri gereğince oğlu ve kızı olmayanlar kara çadırda kalacak, altına kara keçe döşenecek, kara koyun eti verilecekti. Oğuz hanlarından Dirse Han'ın hiç

çocuğu yoktu. Bu yüzden onu kara çadıra yerleştirdiler. Sebebini sorduğunda çocuğun olmadığı için cevabını alınca yanında getirdiğı kırk yiğidi ile şölen yerini terk etti. O kızgınlıkla gelip hanımına acı sözler etti. Hanımı: ” Ona büyük bir şölen tertip etmesini, açları doyurması, çıplakları giydirmesi ve hayır duaları almasını, bu dualar içerisinde birisinin kabul olabileceğini söyledi.” Dirse Han hanımının dediğı gibi yaptı. Dualar kabul oldu. Hanımı gebe kaldı. Zamanı gelince bir erkek çocuğu doğurdu. Çocuk büyüdü gürbüz bir delikanlı oldu. On beş yaşına gelince Bayındır Han'ın yiğitleri arasına karıştı (akt. Gültepe 2012: 354-355).

Bu hikâyede de çocuğu olmayan Han'ın toplumun önde gelen başka bir Han tarafından dışlanması dikkat çekmiştir. Bu dışlama neticesinde başvuru olan çözüm yolları içerisinde; ufak iyilikler karşılığında dualar alınmış ve bu duaların iyilik yoluyla arzulanana ulaştıracağı düşüncesi yansıtılmıştır.

Dede Korkut hikayesinde anlatılan bu olaylardan yola çıkarak, eski zamanlardan beri çocuk sahibi olmanın önemini görebiliriz. Hem kadın hem de erkek için toplumda saygınlık kazanmanın temellerinden biri de çocuk sahibi olmaktır. Bu amaçla çeşitli dinsel, büyüsel çareler ararlar.

Gaziantep bölgesinde de çocuğu olmayan kadınlara bir uygulama yapılır. Tütsü vermek denilen uygulamada bahar mevsiminde çeşitli yapraklar ve çiçekler toplanarak kaynatılır. Bunun sonucunda yayılan güzel kokuyu alması için gebe kalmak isteyen kadın üzerine doğru oturur. Bu şekilde kadının hem cinsel organından hem de burnundan koku içine yayılır ve kadının gebe kalacağı düşünülür (Atalar 1985: 20).

Bu konuyla ilgili çeşitli soruların cevapları aşağıda verilmiştir:

Çocuk sahibi olabilmek için başvuru olan uygulamalar ile ilgili bilgiler:

“Hiç olmadı, çocuk iki yaşına geliyordu gebe kalıyordum (K1).”

“Öyle çocuğu olmadığı için ziyarete gidiyorlardı. Ahmed-i Duran, Sekicek. Orada dua ediyorlardı, toprağı alıp yutuyorlardı (K2).”

“Yok o zaman hemen oluyordu, dört ay olunca karnımızı saklardık, kimseye haber vermezdik korkumuzdan dört buçuk aylık olunca anlarıydı, utanıyoduk, korkuyoduk. Büyüklerden korkulurdu, sayardık büyükleri şimdiki korkmuyor saymıyor (K8).”

“Beni tekkeye götürdüler, yüz üstü yatırdılar, kalça kısmıynan şu ayağın topuk kısmına tek mik geçirdiler, oradan gafayı yere ayakları yugarı beni burdan sardılar ondan sonra oldu ama essahtan da oldu, doktora gittim, eşin gelecek dediler bana eşim gitmedi, bana ilaç verdiler, olur hiç bişeyin yok dediler. Oradan oraya gittim üç ay, dört ay şu rahmetli Fadik el ci diyorlar ya o bir şoralarımı bir şey dedi senin çocukluğun tam göbeenin orada dedi, olur dedi, önce yüz üstü yatırıyorlar, ayağın geliş açısına göre rahmin eğri veya doğru olduğunu söylüyorlar ayağan tam gelirse doğru ayağan gelmezse rahim eğri, küp vururlar, çiçeklere otlara üç gün oturturlar (K9).”

“Yok yok asla. İki sene evliliğimiz geçti, iki seneden sonra düzüldük daha da baş gelemedik sene bir çocuk bir. Yaşına değmeden çocuk oluyodu, neyse Allah’ın bir hikmeti (K11).”

“Bazıları yapardı ha buna süt pişirekte, süt buğusuna otursun çocuğu olsun derlerdi. (K12).”

“Yakı vuruyoduk, sakız yakısı oluyodu işte Allah verirse duruyodu, vermezse düşüyodu, kendi kendine gidiyodu öyle. Doktora maktora gitme yoğudu gidek yani, gidenler oluyodu da bizimkiler götürmüyodu ama şimdi olsa belki de gocam götürür bak şimdi (K14).”

“Vardı, ilk çocuğum oldu, öldü ondan sonra bir sene olmadı. Doktora gittik doktor dedi bir sene geçmesi lazım. Buraya da gelince götürdüler beni ebeye bakıyo burdan, kasıklardan üşütmüş dedi. Üşütmeyi geçirmek için içmelere gittik, bir gece iki gece kaldık orada. Kaplıca Ankara’da içmeler varya biz çok giderdik oraya. Burdan arabaya dolardık, minibüse atlar giderdik oraya gittik, çıktıktan sonra Almanyaya gittik, yolumuzun üstüydü ya ertesi gün hamile kalmışım. Üşütmüşüm, gerçektende bildi kadın (K15).”

“Sancıyla adet görüyodum, hemen olmadı ilk çocuğum sekiz aylık mı ne olduydu işte evleneli. Bide Yıldızeli’ne gidince doktora diye gitmiştik, orada bi yenge dedi ki burada bir iyice kadını doğrultan bir şey var rahim doğrultuyo dedi. O bana bir şeyler yaptı tuttu böyle salladı tepesi aşşa ondan sonra gerçekten de oldu yani ayaklarımdan yukarı doğru boşlukta salladı, ufaladı ufaladı, ters dönmüş rahmin dedi. Ondan sonra öbür aya hamile kalmıştım. O adet sancımdan oluyomuş yani. Biz o kadını baya bir ödüllendirdik, ücret almıyor da bizim gönlümüzden geldi annem baya bir şey gönderdi (K19).”

“Yok yok benimki Allah’ın vergisi hiçbir şey yapmadım ne ilaç yaptım ne bir şey (K20).”

“Çok yaptı, benim eltimin olmadı eltilerimin üç tane iki tanesinin de olmadı onlar çok gittiler ebelere, doktorlara, soğuk aldılar diye çermiklere (K22).”

“Evet gızım, benim üç sene çocuğum olmadı. Eşimi Hacı Bektaş’a (Hacı Bektaş, Kırşehir civarında) gönderdi kayınbabam. Oradan bir buğday getirdi. O buğdayı yuttum ilkinde bir oğlum oldu (K25).”

Görüldüğü üzere araştırma yapılan köylerde sorulara verilen cevapların büyük çoğunluğu; kadının rahminin eğri olduğu, soğuk aldığı gibi düşüncelerden oluşmaktadır. Rahim eğrilğine çare olarak kadın çoğu zaman baş aşağı çevrilerek sallandırılmış ve esneme hareketleri yaptırılmıştır. Soğuk aldığına dair görüşlerdeyse, kadın buğulara, höllüğe oturtulmuş, yakı yapılmıştır. Bu pratikler ziyaret yerlerinde edilen dualar ve adaklarla da desteklenmiştir.

Üreme söz konusu olunca her toplum kendince problemleri özelleştirmiş ve geçmişten aktarılan bilgilerle çözüme yoluna gitmiştir.

Turner’ın kitabında kısırlığın sebebi olarak görünen ve bundan kurtulma çabasına girilen bir ritüelden bahsedilir. Bu ritüelin adı “isoma ritüeli”dir. “Ndembular için isoma ritüeli kadınların ritüelleri ya da üreme ritüelleri olarak bilinen bir ritüel sınıfına aittir ve bu da ataların ruhları ya da gölgeleri ile ilgili ritüellerin bir alt sınıfıdır.” Ndembularda ölmüş akrabalarını unutmayan, herkese uyum sağlayabilen kadın ideal kadındır. Aynı zamanda ideal bir eş ve yaşayan güzel çocuklara sahip olabilecek bir annedir. Ölmüş akrabayı unutmak, kalbinde hissetmemek kadını tehlikeye sokacak ve kadın bunun neticesinde üreme gücünün

bağlanması tehlikesinde olacaktır. Bu tehlikeden korunmak ya da kadının çocuk sahibi olabilmesi için bir takım ayin yapılır. Ayinin bu problemi çözeceğine inanılır (2018: 24).

Kısırlığı gidermek için çocuğu olmayan kadının başkasının saklanmış olan sonundan bir parça yedirmek, çocuk sahibi olabileceğine inanılan bir pratik olmuştur (Boratav 2016: 172). Kadının soğuk aldığı inancı bunu iyileştirmek için kadını sıcak höllüğe oturtmak, süt buğusuna oturtmak rahmin ters döndüğü inancı bunu iyileştirmek için kadını baş aşağı çevirip sallamak vb. yapılan pratiklerin hepsi kadının kısırlığını iyileştirmeye yönelik aranılan çözüm yollarıdır.

Kısırlığı gidermek için başvurulmuş uygulamalara dair bilgiler:

“Hamama gidiyordun, öyle sıcak bir şeylere sıcak toprak ısıtıyordun ki soğuk algınlığı varsa çocuğu olsun öylesine vardı. Gidiyorduk türbeye, Sivas’ta şey vardı Ahmed-i Duran, oraya gidersen oğlun oluyormuş, oraya da gidenler vardı bizim zamanımızdan daha evvel. Sivas’ın içinde. Ben gittim başkasının için, ona kurban götürdüler, oğlu olmuştu. Gittik oraya kurban kestiler, getirdiler evde pişirdik yedik (K1).”

“Bazıları ziyarete gider, bazıları doktora gider Ahmed-i Duran vardı, Kaya vardı, Kevgür’e gidiyorlardı, ziyaret var yakın köyümüzde (K3).”

“Burda ne doğum yapan var şimdik ne kız var, yaşlılar var artık (K4).”

“Ziyaret yerlerine sürekli gitsek olur mu dua etsek kurban kessek derlerdi. Kevgür, Aşılık, Kaya (Kadıköy’ ünün Kayası) ziyaretlerimiz vardı öyle yerler var yani (K5).”

“Ama biz çocuk durmuyo diye ziyarete gittik yani, kısırlık valla bilmiyom o başımıza gelmedi (K6).”

“Ziyarete de giderler (K7).”

“Küp vurduruyolar. Ha bu benim eltime küp vurdurdular. Karnına böyle küp vurdurmuşlar, asıyolar böyle ayaklarından yukardan aşaya ters çeviriyolar küp vuruyolar, benim eltime yaradı (K10).”

“Eskiden katran olurdu biliyon mu şu şalılarda şam sakızları onu katran yaparlardı o katranlan sarımsağınlan birbirine katıp bişiler yapıyodu işte o kadın ebe Zeliha. Bu bir çıkı yapıyomuş afedersin şocukluğunun ağızında, onu rahminin ağızına koyuyomuş nasılısa bu işte onlan napıyosa o ebe yapıyodu öyle höllüğe gömüyomuş yani ben kendim görmem de bizim Fatma’nın bir zaman şocuğı olmadı da yaptılar ondan sonra şocukluğı zayıf düştü dediler arı sütü marı sütü içti de çok olmadı şocuğı, çok sonradan oldu (K11).”

“Kaynanam öyle derdi uşağı olmuyosa sana süt pişirek buğuna oturtak öyle derlerdi olmadı benim birkaç ay. Kaynanam dedi süt buğuna oturtak belki hamile kalır, yüklü kalır derdi ben bir kere yaptım ondan sonra oldu. Buğuyu sütü pişiriyon kullanmadığın bir şap varsa ona koyuyon üstüne şömelmış gibi oturuyon buharı geliyor (K12).”

“O zaman ebelerde yardımcı oluyodu şunu yap bunun yap diyolardı. Sıcak suya oturturlardı toprak ısıtırlardı yani üşüttün falan ondan da olabilir derlerdi. Toprak ısıtırlardı eskiden höllük derdik biz ona, onları ısıtırlardı sıcak suya oturturlardı (K13).”

“İlaç yaparlardı büyükler, sakız vururlardı beline, yakı yapıştırırlardı, soğuk aldıysa sıcağa yatırırlardı, küp vururlardı. Küp neyse seni sıcağa yatırıyolardı, hiç kaldırmadan seni sıcak suya oturtuyolardı, eskiden güççük güççük küpler vardı onlardan ediyolardı şimdi yok, vardırda o tarzı yapan eskiden şaresi neyin yoktu da köyün ebeleriynen şey oluyodu (K14).”

“İşte yatırlara gidiyolardı eskiden şimdi doktor var da tedavi oluyon, ziyaretler şu anda yok yani yirmi senedir. Zıraat, Satılmış diye bir kaya var (K15).”

“Valla şu anda herkes doktora baş vuruyo (K17).”

“Benim bildiğim hastaneye gidip tedavi oluyolar (K18).”

“Doktorada giden gider ben bilmiyomki (K20).”

“Doktora (K21).”

“Onlarda tedaviye gidiyorlar benim kızımın da şocuğı olmadı otuz sene oldu olmadı yavrum, kadında mıydı erkekte miydi bilinmedi yavrum, onun arasında kimse bilmiyor. Türbe ziyareti yaptılar, doktora gittiler (K22).”

“Tüp bebek yaptırılır (K23).”

“Höllüğü ısıtıyosun ondan sonra höllüğü de kadını yatırıyosun paçasının arasına döküyosun. O iki gün yatıyo. Ertesi gün bidaha yapıyosun yani neymiş irahim açacağmış. Sonuç hiç de kimseye vermedi (K25).”

“Mesela nelere başvursunlar, ziyaretlere başvuruyolar, ziyarete gidiyolar. Kız olursa oğlan olursa Satı, Satılmış koyarlar. Bı o yöntemde olmazsa tüp bebek, doktor tedavileri (K27).”

“Türbelere gidiliyor, doktora gidiliyo. Bizim burda Colü Dede derik biz o köye gidliyo. İplik götürüyo bazıları, kurban götürüyo bişeyler götürüyo(K29).”

Türbe, yatır ziyaretleri ile ilgili bilgiler:

“Çocuk olsun diye bir köyde bir ziyaret vardı ona giderdik Kadıköy’de (K12).”

“Hacca Mekke’ye gittim (K20).”

“Giderler aha daha yamacımızda türbe var, Colü Baba, Gül Şeflü, Pabucu Büyük var çocuğu olmayanlar gelir oraya (K24).”

“Şurda bizim ziyaretimiz var Colü Baba. Kadının çocuğu olmadı mı onun için götürürsün. Orada boynuna bir tülbent tağarsın dolandırırsın. Kalırlar oradan, kurban adarlar, kurban getirip keserler (K25).”

Çocuk sahibi olamayan kişilerin başvurdukları çareler genellikle büyüklerinden öğrendikleri uygulamalar olmuştur. Süt buğusuna oturtma, kit vurma, höllüğe oturtma, kutsal yerleri ziyaretler vb. uygulamalar ülkemizde uzun yıllardır akıllarda kalan pratiklerdir. Genel olarak çocuk sahibi olamama da problem kadında görülmüş, çözüm yolları kadınlar tarafından aranmış, üretilmiş ve uygulanmıştır. Görüşmecilerin de belirttiği gibi son yıllarda daha gerçekçi ve bilimsel yöntemlere inanış mevcuttur. Bundan dolayıdır ki topluluk bu tarz bir sorunla karşılaştığında hastane yolunu tutmuştur.

2.1.2. Kadınların Düşüğü Önlemek İçin Başvurdıkları Uygulamalar

Kısırlık sorunsalının yanı sıra bir de gebe kalıp sürekli düşük yapan kadınlar vardır. Ağır iş yükü, yeterli beslenememe, sağlık kontrollerinin düzenli yapılamaması vb. etkenler sonucunda bu problemle karşılaşan bireyler yine çözüm yollarını kendince bulma yoluna gitmiştir. Araştırılan köylerde çocuğun düşmesine engel olacağı düşünülen “kit” adı verilen bir çeşit kilit kullanılarak çocuğun rahme tutunacağı düşünülmektedir. Burada yapılan uygulamanın büyüsel bir niteliği vardır. Taklit büyüsu kapsamına giren kilidin, bebeği rahimde kilitli tutacağına inanılmış ve hamilelik süresince bir bez aracılığıyla kadının karın bölgesine sarılmıştır.

“Öyle düşük önlemek için bir şey yapmazlar ama doktora giderler, ziyaretlere giderler (K3).”

“Yani bilmem ki başımıza gelmedi onu da bilemeyiz (K6).”

“Ben doktora gittim doktor bişey olmaz dedi gönderdi (K9).”

“Kit bağlarlardı çocuk düşüründe hani gadına bi sancı geliyor ya oran açıldığı zaman hemen o kiti bağlayak bu çocuk dursun derlerdi, düşerdi ginede durmazdı kit onu böyle kitler, çözerler, çocuk durduğu zaman açarlardı. Büyüdüğü zaman garnında sararlardı o kiti (K12).”

“Eskiden öylelere muska yazarlardı düşmesin diye. Kit ederlerdi, kilitlerlerdi düşmesin diye. Kiti hocalara yaptırırlardı (K13).”

“Kit kitle diyoduk, bana bakan neyin yoğudu ki. Türbelere falan çocuğum olsun diye gidiyoduk. Tekkenin orada vardı onun adı neydi Kara Dede’ye Abu’ya giderlerdi. Tekkenin oradaki ocağa gittim de ondan sonra Satı durdu (K14).”

“Benim bildiğim doktora gidilir ama eskiden büyükler kit vururlardı doktor olmadığı için. Kit vurur okuturlardı (K15).”

“Artık canım herkes kendine dikkat ediyor. Öyle olanlar mesela doktora gidiyor istirahat ediyor (K17).”

“Hastaneye gidiyolar kontrollerine (K18).”

“Canı yanarsa yapar(K20).”

“Doktora giderler (K21).”

“Doktora giderler (K23).”

“Ağır iş görmezler kendini koruyosun, kendini çok yormazlar, sırt üstü yatarlar (K27).”

2.1.3. Çocuk Düşürmek için Başvurulan Uygulamalar

“Gebeliğin sonlandırılması, insanlık tarihi boyunca uygulanmış ve uygulanacak, tartışılmış ve tartışılacak sosyal bir olgudur. Karşılaşılan sorunlar ne mutlak yasaklar getirmekle ne de özgürce sonlandırılmasına izin vermekle çözülmeyeceği de bilinen bir gerçektir. Gerçekten de tarih boyunca tüm hukuk sistemlerinde, bir tarafta ceninin yaşam hakkı, diğer tarafta kadının anneliğe ilişkin tercihi arasında adil bir denge kurmak zorunluluğu ile karşılaşmıştır. Burada ne kadın anne olmaya zorlanmalı ne de insan potansiyeline sahip bir varlığa değersiz bir parça olarak bakılmalıdır (Ertuğrul 2016: 362). “

Aileler çok fazla çocuk sahibiyse daha fazla çocukları olmaması için bazı tedbirler alır. Araştırma yapılan köylerde dikkatimizi çeken bir diğer konu da istenmeyen gebeliklerin tıbbi yöntemlere başvurularak da sonlandırılmasıdır. Köy halkı birçok konuda olduğu gibi bu konuda da değişen sosyal ekonomik koşulların etkisiyle, genellikle tıba başvurma yolunu seçmiştir.

Bazı kadınlar kimi zaman istemsizce kimi zamanda isteyerek gebeliklerinin sonlandığı durumlar yaşamışlardır. Kimisi ağır iş yükünden, kimisi kaynanasıyla yaşadığı husumetten dolayı isteyerek ağır kaldırıp, kimisi de istemeden sürekli çocuk düşürdüğünü belirtmiştir.

Biz daha çok istenmeyen gebelikleri sonlandırmayla alakalı sorular üstünde durduk. Araştırma yaptığımız köylerde kadınların çoğu spiralle korunma yolunu izlemiştir ancak bunun öncesinde çocuk düşürmek için birtakım uygulamalara başvurduklarını gözlemliyoruz. Bunların cevaplarını da yönelttiğimiz sorularda buluyoruz.

Görüşmecilerin düşük yapıp yapmadığına dair bilgiler:

“Düşüğümüz olmadı da çok aldıldım, çocuğumuz var dedik kız da oğlan da istesek var ondan sonrası da olmasın, aklım olsaydı şimdi iki taneden başkasını yapmazdım (K1).”

“Düşük hiç yokta çok aldıldım (K2).”

“Hayır hiç düşük yapmadım, bir tane çocuk aldıldım (K3).”

“Yok çok aldıldım (K4).”

“Düşük yapmadım hiç, çok aldıldım (K5).”

“Benim üç tane öldü (K6).”

“Benim bir tane oğlan öldü küçük yaşında (K7).”

“Yaptık iki dene düştü, yığını galdırırdık çalışırdık düştü(K8).”

“Üç tane yaptım(K9).”

“Yok üç dene öldü. İlkim ölü doğdu, ikincim yedi yaşınaca durdu sakattı, oğlan da ikiz eşiydi, biri üç ay durdu üç aydan sonra öldü (K10).”

“Üç tane çocuk aldıldım bitenesi sarılık olmuşum ondan doktorlar aldı yoksa çocuk sakat doğar dediler, sende de ölüm riski olur dediler ikisini de ben aldıldım. On iki çocuğum oldu, dördü öldü (K11).”

“Yaptım bir tane (K12).”

“Tabi ki bir tane (K13).”

“Düşüklerim çok oldu çocuklarım durmuyodu benim. Kendi kendine öyle ocaklara giderek, oraya buraya satarak öyle öyle oldular yoksa durmuyodu çocuklarım on iki tanesi düştü ilk çocuğum öldü (K14).”

“Yok. Bitane öldü dört aylık bebektı kucaktaydı o (K15).”

“Yaptım üç tane (K17).”

“Üç tane aldıldım kürtaj oldum (K18).”

“Bir tane (K21).”

“Günüm sapmıştı, makineyle çekmişlerdi (K23).”

“Düşük yapmadım, aldıldım (K25).”

“Evet, bir tane çocuğumu düşük yaptım (K26).”

“Hayır olmadı. Direk hekimimize gittik, orada aldıldım çocuğu zaten Sivas’ ta (K26).”

“İki tane düşüğüm oldu (K27).”

“Bir tane (K29).”

Düşük yapmak isteyen kadınların uyguladıkları pratiklere yönelik bilgiler:

Çocuğu çok olan aileler daha fazla çocuk sahibi olamamak için bazı önlemler almak ister ya da gebelikten şüphelendiği gibi birtakım pratikler uygular. Bu pratikler çocuk sahibi olamayanların aradığı çözüm yollarına göre azdır (Acıpayamlı 1961: 23).

“Doktora giderdik, ilaç alıyorduk düşün diye, hemen ay geçti mi biliyorduk öyle canlı bir şey aldırma hiç olmadı yani, düşük için iğne alıyordum, hap alıyordum (K1).”

“Direk doktora gittik (K4).”

“Hiç uygulamamız olmadı yok öle bir şey (K5).”

“Odun budadım düşün diye düşmedi, peride başladım bir hafta odun kıydım olmadı, soğan kaynatıp içiyorlar düşün diye, kazan kaldırıyorlar düşün diye(K9).”

“Benim eltim sırtına dut torbasını almış dolandırıyor, bu ne aman dedim düşürtecem ben bununla (kaynanasıyla) dövüştüm dedi aha bebek düştü, oğlanıdı heralde, damarları neyin hep belliydi aldım elime bizim bu herife getiriyim gösteriyim dedim, cahil miyim ne bizim dut ağacının dibine götürdüm gömdüm bunlar hiç karışmadılar (gelin- kaynana) karıylan dövüşünce düşük oldu, eltim karıynan geçim edemezdi (K10).”

“Kına iç dediler yaşlılar bize kına içtik düşürttük dediler. Kına içtim birinde bayıldım düştüm beni acil doktora götürdüler, günüm geçtiğinde korkuyodum gine çocuğa kalacam diye belki de kalmayarak gidiyodum, onu hemen içiyodum kanı gibi su gibi geçip gidiyodu, aspirin giripin içiyodum düşün diye yalnız haftayı, on günü geçmiyodu ben müdahale ediyodum öyle canlı manlı bebek düşmedi afedersin kan kan boşalıp gidiyodu (K11).”

“Kendiliğinden düştü bide öyle sancıylan düştü kilim neyin silkeliyoduk böyle silkelerken pat yere düşüyodu (K12).”

“Aldırdım, kendim düşürmedim (K13).”

“Hiç hiçbir şey yapmıyodum, belim ağrıyodu kendi kendine ayıptır söylemesi çocuk düşüyodu (K14).”

“Yok olmadı mecbur kaldım kürtaja da (K18).”

“Bir düşüğüm oldu, o zaman uşağıdım bir müdahalem olmadı düştü (K20).”

“Yok kendiliğinden düştü (K21).”

“Yok benden kan gitti, kanamam oldu (K22).”

“Limon tuzu, aspirin karıştırır içerler aç karnına çocuk düşsün diye. İstemeyenler yapar mesela ben çok yaptım onu, bir tanesini öyle düşürdüm (K27).”

“Benim ilkimdi zaten ben ağır bir şey kaldırdım da ondan düştü (K29).”

2.2. Gebelik

Gebelik mide bulantısı, baş dönmesi, kusma, adette gecikme gibi biyolojik etkenler ve sonrasında aşırma, karında büyüme, bebeğin anne karnında oynaması vb. durumlarla anlaşılabilir. Köy yaşamında genellikle günün gecikmesinden gebe kalındığı tahmin edilmektedir. Günü geciken kadın ve çevresi artık bebeğin güzelliğiyle, cinsiyetiyle, etrafındaki kötülüklerden korunma yollarıyla ilgilenir ve bunlarla ilgili büyüklerinden öğrendiklerini uygulama yoluna gider.

Gebe kadın ve çevresindeki kişiler sağlam, güzel bir çocuk dünyaya getirmek, bu çocuğun cinsiyetini öğrenmeye çalışmak ve çocukla anneyi var olduğuna inandıkları kötü iyelerden korumak amaçlı adetlerin ve inanmaların dünyasına giriş yaparlar (Acıpayamlı 1961: 26).

Gebe kadına verilen adlar yöreler arası farklılık gösterebilir. Araştırma sahası olan M. Sarıkaya, Karakaya, Kavak ve Belcik köylerinde kullanılan adlandırmalar aşağıdaki gibidir.

“Hamile, yüklü bu kadın (K1).”

“Yüklü, hamile (K2).”

“Hamile, gebe (K3).”

“Hamile, yüklü (K5).”

“Hamile yüklü derler önce yüklü derlerdi şimdi hamile diyolar (K6).”

“Hamile yüklü (K7).”

“Hamile (K9).”

“Hamile, çocuğu varmış (K10)”

“Eskiden yüklü derlerdi (K11).”

“Çocuğu varmış anam yine yüklü derlerdi (K12).”

“Hamile derik, lohusa, yüklü müsün derlerdi (K14).”

“Yüklü (K15).”

“Hamile diyolar yüklü diyolar. Yaşlılar yüklü diyo gençler hamile diyo (K17).”

“Hamile derler (K18).”

“Yüklü denir (K19).”

“Hamile (K21).”

“Yüklüymüş deriz (K22).”

“Hamile, yüklü, karnı yüklü (K24).”

“Yüklü (K28).”

“Hamile, yüklü (K29).”

2.2.1. Aşerme

Aşerme, gebeliğin belli bir döneminde kadının kimi yiyecekleri canının çekmesi deyimidir. Deyimin aslı “aş yerme” dir, bu durumda gerçek anlamı da yiyeceklerden tiksime demektir. Zamanla anlamı değişmiş ve tam tersi bir anlayışla canının çok fazla bir şeyi yemek istemesi anlamına gelmiştir. Gebeliğin bu sürecinde, gebe kadının her istediği yiyecek temin edilmeye çalışılır. Aksi halde bebekte veya annede çeşitli kusurların olabileceği düşünülür. Ola ki gebe kadının canının çektiği getirilmezse annede ve bebeğinde kötü etkiler bırakacağına inanılır. Anne adayının baktığı, gördüğü, dokunduğu her şey bu dönemde önemlidir. Kimisi kötü karşılanırken kimisi iyiye yönlendirir. Bu dönemde kadın engelli kişilerle alay etmekten özellikle kaçınır aksi halde kendi çocuğunda da bir engel olacağına inanılır (Boratav 2016: 168-169).

Manas destanında aşermeden de bahsedilir. Uzun süre çocukları olmayan Cakıp ve hanımı Çayırdı bir gece gördükleri rüyaları birbirlerine ve daha sonra büyüklerine anlatırlar. Cakıp rüyasında anka kuşu gibi heybetli bir kuş yakaladığını ve ona uzun ipek bağ taktığını hayırlı bir rüya gördüm yorumuyla aktarır; karısı Çayırdı’ da rüyasında elma yediğini ve içinden altmış kulaç ejdarha ısıklık çalarak çıkıp ata dönüştüğünü söyler. Bundan sonra yaşanan uğursuz havadislerin ardından Çayırdı gebe kalır. Karısının gebe kaldığını yemek yememesinden ve şiddetli bulantısından anlayan Cakıp, Çayırdının üzülp ağlayarak istediği aslan yüreğini aldırıp, getirtir (akt. Gültepe 2012: 297-305).

Aşerme Özbek Türklerinde de vardır. Aşeren kadının canının istediği temin edilmeye çalışılır, gebe kadın çift canlıdır denir. Gagauz Türklerinde aşeren kadının istediği yiyecek getirilmezse kadının ömrü boyunca bu yiyeceğin özlemine duyacağına inanılır. Başkurt Türklerinde de aşerme görülür. Gebe kadının isteğinin mutlaka yerine getirilmesi gerektiğine inanılır. Aşeren kadının canının çektiği temin edilmezse çocuğunun kusurlu olacağına inanılır. Ahıska Türklerinde aşerme inancı vardır. Hamile kadının isteğine önem verilir aksi halde çocuğun kusurlu olacağına inanılır. Karapapak Türklerinde aşermeye “yerikleme” denir yine burada da gebe kadının canının istediği temin edilir. Yerikleme ve aşerme karşılığı olarak ağzı tatsız, ağzı pis tabirleri kullanılır (Çeltikçi 2007: 66, 120).

Araştırma sahamızdaki köylerde de aşerme inancı vardır. Burada kadınların gebeliği sırasında aşerip aşermediklerine, aşermenin yerel adlarının neler olduğuna ve aşermenin cinsiyetle bağlantılarının olup olmadığına değinmek için sorulan soruların cevaplarını bulabiliriz.

Aşeren kadına verilen adlar:

“Aş yörüme (K1).”

“Aş yörüyor (K2).”

“Canı bir şeyler istiyor bu hamile diyor konuşuyordu büyükler, Aş yörüyo (K3).”

“Aşerme, gönlü kötü, bu kötü, aşeriyor hamile ya öyle aşeriyor derlerdi (K6).”

“Gönlü kötü (K7).”

“Aşerme, gönlü kötü(K9).”

“Gönül kötülüğü derler burda ekşi canı ister, et canı ister bazılarının ben hiç bilmem öyle şeyi (K11).”

“Göynü kötüymüş bu karının uşağı varmış derlerdi (K12).”

“Göynü kötü (K13).”

“Gönlü kötü oldu (K14).”

“Gönlü kötü derler (K15).”

“Yok artık kimse aşerdiğini de söylemiyo burda (K17).”

“Valla o kadar önemsediklerine köyde inanmıyom (K18).”

“Gönlü kötü derler (K19).”

“Gönlün kötümü derler, gönül kötüsü (K23).”

“Aş yörüyor (K24).”

“Aş yörüyo (K25).”

“Aş yörüyo denir (K28).”

“Aş yörüyo (K29).”

Gebelik süresince aşermeye dair bilgiler:

“Tabi ben çok kötü oluyordum, yemek su bile kokuyordu bana öyle kötü oluyordum ki (K1).”

“Aşermedim, hiç bilmedim bile (K2).”

“Tabi ki rüyamda portakal bahçesi gördüm. Bilmiyorum ya aşerdiğimi sabah kalktığımda eşimin halasına, hala ben bugün portakal bahçesini gördüm dedim Vuuu bu aşeriyor ya dediler kendim hissetmiyordum, hamile olduğumu biliyordum da aşerdiğimi bilmiyordum (K3).”

“Gebeliğimizden ne söylüyek olmaz mı hiç (K4).”

“Oluyodu ya canımız bişeler istiyodu ekşi istiyodu (K5).”

“Ben hiç bilmedim de zaten dokuz ay yediğimi çıkardım, bilemedim yani (K6).”

“Evet ekşi, tatlı hepsini canım istedi (K9).”

“He canımız bir şeyler istiyodu (K10).”

“Yok öyle bir şeyim olmadı Allah yüzüme bı hiç aşermedim (K11).”

“Aşerdik ya alan yoktu ki (K12).”

“Bildik mi ki yokluk vardı gurban olduğum yokluk vardı. Aslında biliyoduk ama utanıyoduk (K13).”

“Oldu ooo olmaz mı! çok istifra ediyodum ayıptır söylemesi doğana kadar hasta oldum (K14).”

“Evet, işte şimdi söylesem gülerler. Sakız canım istedi, Almanyadaydım ya orada yoktu. Başka bir şey aklıma gelmiyor sadece onu unutamıyom (K15).”

“Gönlüm kötü oluyor, midem bulanıyor ondan sonrada çocuk düşecek diye de korkuyon (K16).”

“Evet (K17).”

“Bilemedim ki küçük yaşta olduğumdan (K18).”

“Yok hiç aşermedim hiçte anlamadım ki, işten mi ney aşerme diye bir şey yok nazlanmak için yapıyolar bence (K19).”

“Canım bir şey istemez mi göynüm kötü oldu eşki ister tatlı ister sen ne istediysen yüklüysen bende onu istedim işte bu (K20).”

“Evet ilkimde oldu biraz (K21).”

“Tatlı ister eşki ister göynün ne isterse onu ister yavrum benimki eşki istiyor ne istesin eşki, dadlı öyleydi evvel. Evvel kadınlara doktor yoktu kadınlar ahırda doğuruyordu samanlıkta doğuruyordu (K22).”

“Bir tanesine aş yörüdüm. Pınardan, çeşmeden buğday yıkıyodum, aşağıya eğildim, guzugulah deriz guzugulahı bilirsin eşki. Eğildim aşağıda anam sanki külünün içine o eşki, geldim ağzıma düştü. Safiye vardı valla Safiye hala dedim

canım eşki istedi, yaptı getirdi pınarın başında yedim bidaha da hiç görmedim. Beş çocuk büyüttüm hiçbir daha aş yürümedim (K25).”

“Hayır ben hiç aşermedim. Köylüyük gızım zaten ne aşerme bildik, çalışıyoduk o zaman, işimiz neyimiz doluydu aman ne aşerme bildik ne bişey. Dört dene çocuk doğurdum, dördünü de burda doğurdum (K26).”

“Tabi ki ben mandalina aşerdim. Daha midem bulandı çoğunda da sadece boş sudan başka hiçbir şey içmiyodum (K27).”

“Evet yürüdüm (K29).”

Aşermek, yukarıda da bahsettiğim ve kaynak kişilerimin cevaplarından da anlaşılacağı gibi hem yiyecekten tikslenme hem de yiyeceğı canının çekmesi durumudur. Aşermek, aş yürümek, gönlü kötü gibi farklı farklı adlandırılmıştır. Orijinal hali aş yermek olan bu durumun gerçek anlamı bir şeyden tiksilmekse; zamanla hamilelik döneminde bir şeylerden tiksindiğı için yeterli beslenemeyen kadınların canının çektiğı temin edilmeye çalışılmış ve bu durum anlam kaymasına sebep olmuş olabilir. Çünkü aş yeme ile aş yürüme benzer sözcüklerdir ve gönlü kötü olmak deyiminden de anlaşılacağı gibi bir rahatsızlık ifadesidir. O halde aşermenin gerçek anlamının dışında kullanıldığını söyleyebiliriz.

Aşeren kadının yediğı, içtiğı bazı şeylerin etkileriyle ilgili bilgiler:

Aşeren kadının yediğı içtiğı şeyler, baktığı gördüğü nesneler, kişiler, çocuğun güzelliğine, huyuna, cinsiyetine etki edebileğı düşüncesi Anadolu kültüründe mevcuttur. Bunların neler olduğuna dair edinmek istediğimiz bilgiler aşağıda verilen cevaplarda mevcuttur.

“Valla canın ne istiyorsa onu yedin mi göynün geçiyordu. İlle ki hepsinden yiyelim değil ya ekşi, tatlı onu yedin mi göynün geçiyordu (K1).”

“Hiç öyle bir şey uygulamıyorduk ki güzelim, önceden böyle şeyler yoktu ama şimdi gelinlere önem veriyoruz (K3).”

“Allah ne verdiyse cenabı Allah cenine ne koyduysa o olur, onlar batıl inanç onlara ben inanmıyom (K11).”

“Çirkin olacak diye nerde güzel var ona bakardım, anam o çirkin şuna bakmayım da bu yandakine bakıyım derdim (K12).”

“Güzele bak ona benzesin, aynaya bak kendine benzesin, kocana bak güzelse ona benzesin diyok (K14).”

“Öyle bir şey yoktur (K18).”

“Valla biz her şeyi yiyoduk farketmiyo ki aşerdiğin zaman canın ne istiyosa onu yiyon bulabilirsen (K19).”

“İnanmam onlara (K21).”

“Babana bakarsan babana benzer derler (K23).”

Aşermenin cinsiyete etkileri ile ilgili bilgiler:

“Hiç fark etmedim, diyorum ya ay geçti mi ben yemekten neyden tiksiniyordum açımdayken ölsem de ne oğlanda ne kızda (K1).”

“Hayır yok, hiç bilmedim (K2).”

“Önceden derlerdi ekşi yiyenin kız çocuğu oluyor, tatlı yiyenin erkek çocuğu oluyor öyle söylerlerdi (K3).”

“Ye ekşiyi çıkar Ayşe’yi, ye tatlıyı doğur atlıyı (K6-7).”

“Yok yavrum biz ne bulursak onu yiyorduk (K8).”

“Ben oğlanın birinde canım çok erik istedi. Bu hiç olmayacak bir şey, o aralarda da dedim ki canım erik istedi. Niyeyse dedim hamile olduğumu bile bilmiyordum kaynım dedi ki “nirde bulacaaam şimdi erik ne yok” dedi öylece kaldım canım çekti çekti ama sonra işe dalınca unuttum (K12).”

“Ekşiyi yeyince kızın olacak, tatlı da oğlun (K15).”

“Tatlı olursa erkek derler, ekşi olursa kız derler (K18).”

“Erkek olunca erik istermiş ekşi, kızlar tatlı istermiş (K19).”

“Tatlı yersen, kocakarılar der tatlı yersen oğlan doğurur, acı yersen kız doğurur (K20).”

“Yavrum onlar hep nafile cenabı Allah ne verirse o olur. Benim şimdi dört tane kızım oldu biri öldü yavrum üç tane kız çocuğum, dört tane erkek çocuğum oldu ben öyle bir şey hiç hissetmedim yavrum (K22).”

“Evet öyle oluyomuşta ben hiç olmadım. Sade bitek oğlumda oldu. Tatlı yediğin zaman oğlun oluyo eşki yediğin zaman kızın oluyo, öyle derler (K25).”

“Yok yok ben hepsinde de aynı aşerdim, oğlanda da kızda da (K27).”

“Eşki yeyince oğlan oluyomuş derler(K29).”

2.2.2. Gebelik Döneminde Cinsiyet Tahmini

Gebe kadının ve ailesinin en büyük merak konularından biri doğacak çocuğun cinsiyetidir. Doğacak ilk çocuğun genelde erkek olması istenir ancak çocuğu olmayan aileler yahut da çok çocuğu olan aileler kız erkek ayrımını gözetmezler. Her ne kadar Allah ne verirse o dense de erkek çocuğun toplumumuzda daha çok istendiği varsayılabılır.

Kadın gebe olduğunu öğrenince ilk düşündüğü genellikle bebeğin cinsiyeti olacaktır. Bu cinsiyet konusunda anne adayının gördüğü düşlerden çıkarımlar yapılır; düşünde ay görmek çocuğun oğlan, güneş görmek kız olacağı şeklinde yorumlanır. Yine düşünde gördüğü birtakım aletler de çocuğun cinsiyetiyle ilişkilendirilir. Bıçak, tüfek gibi aletler oğlan çocuğa; makas, takı, mücevher, iğne vb. aletler görmek ise kız çocuğa işaret eder. Kadının fiziksel değişiminden, canının çektiğinden, meme uçlarının aldığı renkten, çocuğun anne karnındaki hareketliliğinden yine çocuğun cinsiyeti tahmin edilmeye çalışılır. Bunların dışında bir de gebe kadının haberi olmadan yapılan uygulamalarda kadının seçimlerinin sonucunun da cinsiyeti belirttiği düşünülür; kadının haberi olmadan oturacağı minderlerin altına makas ya da bıçak konur, bıçak erkek, makas kız çocuğu temsil eder (Borataş 2016: 165,167).

Gebeliği sırasında ailenin en büyük merakı olan cinsiyeti tahmin etme çabalarına yönelik bilgiler:

“Oğlan da karnın büyüyor, kız da yayılıyor her tarafın büyüyor (K1).”

“Oğlan çocuğu alacaksa sivri, kız çocuğu olacaksa yassı oluyor diyorlardı, dedikleri gibi de oluyordu (K2). “

“Ben bilmedim ki nasıl oldu (K4).”

“Bebeğin cinsiyeti belliydi, büyüktü onu bilemiyoduk doktora gitmiyoduk. Ama sivri olunca erkek olur (K6).”

“Kız erkek olup olmadığını bilemiyoduk. Kız olunca yassı olur (K7).”

“Dünyaya gelmeden bilemiyorduk (K8).”

“Benim ki öne doğru sivri olurdu arkam hiç olmazdı erkekte arka büyük olmuyo kızda arkaya veriyo arkalarım büyürdü benim, afedersin galçam genişlerdi kız iken amma oğlanlarda bu önüme verdi böyle tepe gibi olurdu arkam kup kuru olurdu böyle hiçbir şey olmazdı (K11).”

“Erkek olduğu zaman her zaman bu sağ tarafta olurdu dört dene doğurdum ya dördü hep sağ taraftaydı sonra burama gelirdi kızlar yassı olurmuş erkeklerde burda sivri olurmuş (K12).”

“Kaşı kirpiği dökülürse oğlan derler dökülmezse kız. Oradan belli olur. Güzelleşir, çirkinleşir. Bazı kızlarda, çirkinler güzelleşirler; kız kısmında güzelleşir ne kirpikleri dökülür ne gaşları dökülür, oğlanda göz kafa tısdıbış olur. Ay eski ise kız olur ay yeni ise oğlan olur diyolar. Şimdi onlar yok, onlar eskiden vardı (K13).”

“Karnı sivriyse amaan oğlan olacak he öyle derdik. Ayıptır söylemesi kalçaların büyükse kızın olacak senin derlerdi. Ay eski işi kız olur, ayın başı oğlan olur. Kız dokuzuncu aya kadar oluyo, oğlan onuncu ayın yüzünü görünce oluyo. Yalan değil. Oğlan dokuz ay tamam ederdi de bazısı da dokuz ay dokuz saat deyince de kız doğuyo (K14).”

“Kız olaksa karın yaygın olur erkekte sivri olur. Bunun oğlu olacak karnı sivri derler (K15).”

“Karnın şöyle beride olursa oğlan derlerdi, arkan büyürse kız derlerdi (K16).”

“Sivri olunca oğlan oluyo diyolar amma öbürünü bilemiyom yani (K17).”

“Ben o sıra hiç hastaneye de gitmedim hep sürpriz oldu yani. Sivri olunca erkek olur derler, karnı geniş olunca da kız olur derler (K18).”

“Karnı dik olursa kız olur (K19).”

“Yo yo yo ben ona da pek inanmıyom öyle şöyle böyle diyolarda ben anlamıyom o şeylerden pek inanmıyomda yani o sadece Allahlan kulun arasındaki bir sır, diyolarda tatlı eksi ye, yok (K21).”

“Karnında oynar çocuk yavrum, o zamanlar doktor yoktu ya o zamanlar erkek kız olduğunu bilmezlerdi (K22).”

“Dik olursa oğlan, ama ben de ona inanmam. Ultrason var. Allah ne verirse o olacak (K23).”

“Sivri olursa kız derler, topak olur, yassı olursa oğlan derler (K24).”

“Kız olunca arkan büyük oluyo derler, vıh bunun gızı olacak arkası büyük derler. Oğlan olunca garnın böyle sipsivri ortaya çıhıyo. Buraların boş olur, oğlan böyle ortada olur (K25).”

“Tabi ki, mesela çok merak ediyodum bu eşim ikinci eşim ya acaba kız mı oğlan mı diye. O da oğlan seviyo ya en sonunda ultrasona girdim, oğlan olduğunu duydum çok sevindim. Sivri olursa kız, topak olursa oğlan derler(K27).”

“Yassı olursa oğlan derlerdi, kalça büyük olursa kız derler (K28).”

“Benim karnımdan hep oğlan dediler, oğlan oldu (K29).”

Kadının ikiz doğuracağını tahmin edilip edilememesine yönelik bilgiler:

“Karnının şeklinden biliyorduk. İlkine ikiz doğum yaptı böyle ayrı gibi duruyordu, dedik bunun ikiz bir tarafı aşağı bir tarafı yukarı duruyordu ayrı ayrı (K1).”

“Karnı büyük oluyor, ikiye ayrılıyor (K2).”

“Durumunda öğreniliyor bir tarafı yüksek bir tarafı alçak, karnın geniş oluyor yaşadım. Evet, herkes diyordu bunun çocuğu ikiz nefesimden bile fark ediliyor (K3).”

“Bilinmez mi ikiz oldu mu şu göbeem, benim ilk çocuğum ikiz idi amma biri yaşamadı öldü, amma şu ölen yaşadı altı yaşına kadar ama kızamıktan öldü, dünya güzeliydi öyle bi güzel yoğudu bide ortadan yarık gibi oluyo biri bitarafta biri bi tarafta bide garnın aşağıya çok sarkıyo (K11).”

“Karnı çok büyük olurdu belli olurdu (K12).”

“Çift oluşu bilinmezde tek oluşu garnının şeklinden anlaşılıyordu oğlanınki sivri dururmuş ta kızın ki yatalak dururmuş ondan bilirlendi (K13).”

“Garnı büyükse ikiz mi olacak derlerdi. (K14).”

“İkizi bilemezsin, sadece karnın büyüklüğünden ikiz mi olacak ne derler (K15).”

“Evet hamile kadının yapısına göre anlaşılıyor (K17).”

“İkiz daha iri görünür yani, hastaneye gidip öğreniyolar (K18).”

“Hiç tahmin eden olmaz ki (K19).”

“İkiz doğuracağını tahmin edemeyik ama oğlan kız olacağını evvelkilerden, büyüklerimizden biliriz (K28).”

Oğlan veya kız doğurmak isteyenlerin başvurdukları çarelere yönelik bilgiler:

“Ahmed-i Duran’ a, Sekicek’ e dua ediliyordu. Bilmiyordum öyle aklımıza gelmiyordu yoksa doğurur muydum o kadar kız (K2).”

“Heç farkemez keşke hep kız olsa (K4).”

“İkisini de istiyoduk hangisi olursa memnun oluyoduk (K5).”

“Allah ne verirse kabul ettik (K9).”

“İnan ki ben Allah’ ın verdiği her şey kabulümdü, yalnız kayın babam kaynanam kıza karşılarıdı hemide çocuk doğdu kaynatam böyle yorganı kaldırdı attı yine mi kız oldu deydi yalnız sinirlendi kızdı kocam da o da bir görsen eve barka girmediler amma napıyım köyden bir kadın kaynatama kızmış utanmıyomusun Allah ne verdiyse o dur kendi mi koydu demiş karşı gelmiş (K11).”

“Şimdikiler nasıl biliyolarsa biliyolarmış oğlan yapak kız yapak diyorlarmış gaynanam dedi ki “senin kızın olmicak ullaham dedi oğlana dedi hızlı sarılda kızın olsun dedi çok sarıldımıydı kızın oluyomuş. Oğlu olmayanlar Dönsel, Döne, Döndü hep o isimlerden gorkardı (K12).”

“Şimdi farketmiyo da eskiden erkekler bir oğlum olsun oğlum olsun horoz gibi öteceğdi. Kızda doğmuş olsa gadını küçümsürdü ha sanki bana oğlan doğurmuş derlerdi. Sanki gadının elinde (K13).”

“Genellikle erkek çocuklarında insanın canı bence tatlı istiyo. Çünkü ben Tugay’da bir kutu helva yedim, birde turşu yedim, acur turşusu ondan sonra zaten hiç yemedim. Kızımda da böyle ekşi şeyler istedi canım (K17).”

“Varıdı altı, yedi dene kız doğurdum bir oğlum olsa deridim hiçbir şey yapmadım (K20).”

“Yok ben pek inanmıyom, uygulamadımda, Allah ne verdiyse (K21).”

“Benim burda kaynatam vardı dört tane oğlu varıdı emme eltimin çocuğu olmamıştı, ondan sonra o bir tanesinde ortancada ölmüş biliyonmu, muhtar konu onun yerine, o oğlan çocuğunu dedesi çok esirgerdi hiç ayrı bir şey yemedi, hiç şu kazanda pişeni yemezdi, nere giderse yanı sıra götürür kimseye inanmazdı çok esirgerdi (özel bir şey yapılmazmış ama genelde oğlan çocuğu isterlermiş) (K22).”

“Hiçbir şey yapmaz, ne yapacaklar ki, öyle olmuş olsa karnındakini atar öbürünü kor (K23).”

“Benim eşim hiç onları aramazdı, olsun da ne olursa olsun (K25).”

“Allah ne veriyosa hayırlısını versin dedim (K27).”

Kadının gebeliği sırasında yediği, içtiği şeylerin; yaptığı işlerin, baktığı gördüğü kimselerin, hayvanların, nesnelerin, yaşadığı kimi olayların doğacak çocuğun cinsiyetini, güzelliğini, huyunu etkileyebilmesi inancı ile ilgili bilgiler:

“Güzele bak ki ona benzesin (K1).”

“Güzele bak güzel olsun, aynaya bak kendine benzesin, babasına bak babası gibi olsun deniyordu ama gerçi yapmıyorduk (K2).”

“Hayır, hiç te öyle bilmiyorduk ama güzele bak güzel olsun evet öyle söylüyorlardı, babasına bak babasına benzesin öyle söylerlerdi hep büyüklerimiz, kaynanalarımız (K3).”

“Gözleri mavi olana bak mavi olsun derler (K7).”

“Torunumun kulağında küpesi vardı. Hamileyken bir misafir geldi, o da ona bi dikkat etti kulağında küpesi çıktı çocuğun (K8).”

“Beni mesela ziyaretlere Kat’a götürmediler çocukta iz kalıyomuş, ben oluyomuş. Ben akrabaların birine baktım, benim oğlumun buranda küpe var, onunda şurda vardı ben onu denedim. Hiçbir çocuğumda denemedim, bunda denedim çok pişman oldum, büyüünde biraz aldıracam (K9).”

“Güzel olsun, çirkin olsun, mal olsun, tavşan olsun, it kedi ne olursa olsun ama ona bakma ona benzer derlerdi. Aynaya çok bak kendine benzesin derlerdi. Vah aynaya çok mu baktın sana benziyo derlerdi. Oğlan olsa gocana benzese; ne kadar seviyodunda gocana benzemiş derlerdi (K13).”

“Bazen çevredekine çok baktın derler yani amcasına teyzesine (K18).”

“Güzele bak güzel olsun, aynaya bak, sevdiğin birine bak, resmine bak diyolar (K19).”

“Ana rahmindeyken bir kime bakarsan yanı sıkı candan ona çekilmiş derler. Evvelki büyüklerimiz derdi bunu lakin şimdi öyle bir şey kalmadı. Doktora gidiyon doktor oğlan, kız çocuğu olduğunu biliyor. Evvel bilinmiyordu. O cenabı Allahlan kulunun arasında, onu cenabı Allah biliyor. Bak şeye yumurta koyuyon civcive biri kara çıkıyor, biri kırmızı çıkıyor, biri sarı çıkıyor, biri şu çıkıyor beyaz yumurtayı koyuyon onlar noluyo çeşit çeşit çıkıyor (K22).”

“Ben gözü maviler baktım, hiç olmadı. Gül yutarlar burda, göbeğnin orada gül şeklinde ben çıkar (K25).”

“Aynaya bak kendine benzer, babaya bak babaya benzer. Mesela ben küçük oğlumu çok seviyodum en sonki oğlum ona benziyodu. Bir de Hz. Ali’nin büyük resimleri var gider gelirdim hep ona bakardım ona benzesin diye, benim oğlumun gözleri çok güzel (K27).”

“Ona bakma o çirkin ona benzer falan derler (K29).”

Cinsiyet tahmini söz konusu olduğunda en çok rastlanılan “ye tatlıyı doğur atlıyı, ye ekşiyi doğur Ayşe’yi” gibi örneklerle karşılaşılıyor. Burada tatlının erkek çocukla, ekşininse kız çocukla özdeşleşmesinin yine erkek çocuğuna verilen değerin üstünlüğü ile ilgili olduğu açıktır. Tatlı, güç verir, mutluluk verir, enerji verir. Ekşi;

tatlı kadar sevilmez, yerken yüz buruşturur. Aynı şekilde cinsiyet öğrenmek için hamileden gizli olarak yapılan, iki minderin altına konulan kesici araçlar cinsiyetle bağdaştırılır. Pratikte; hamile kadın, altında ne olduğunu bilmediği mindere oturur ve ardından minderin altına bakarak bebeğin cinsiyeti hakkında tahmin yürütülür. Minderin altına konulan bıçak ve makasta benzer sonuca varabiliriz. Bu kesici araçlarda da cinsiyetçilik aranmış ve ucu keskin olan bıçak erkek çocukla, onun kadar keskin olmayan makas kız çocukla özdeşleşmiştir. Pratiklerin yanı sıra hamile kadınının fiziksel görünüşüne göre doğacak bebeğin cinsiyet tahminleri hem kırsalda hem kentlerde oldukça yaygın bir inancı barındırır. Buna göre; eğer hamile kadının göbeği sivriyse erkek çocuk doğuracağı, eğer göbeği yaygın ve kalça kısmı genişlemişse kız çocuk doğuracağı düşünülür. Bebeğin ikiz olup olmadığını da yine hamile kadının fiziksel görüntüsüne göre yorumladıklarını biliyoruz. İkiz bebekte hamile kadının karnı daha büyük ve ortadan yarık bir şekil aldığı belirtilmiştir. Yine hamile kadının fiziksel görüntüsünün değişimine göre de yorumlamalar yapılmıştır. Kadın güzelleşirse kız çocuk, çirkinleşirse erkek çocuk sahibi olacağı varsayılmıştır. Bir de sürekli kız çocuğu olanlar vardır. Yöneltilen sorularda erkek çocuk dileğine yönelik uyguladıkları pratiklerin varlığı irdelenmiş ancak genel cevaplarda Allaha tan gelenin kabul olunduğu, erkek çocuk sahibi olmak için yapılan pek fazla uygulama olmadığı belirtilmiştir. Genellikle çok kız çocuğu olanlar çocuklarına; Döne, Dönsel, Döndü, Yeter vb. isimler koyarak cinsiyet döndürme çabasına girdiklerini belirtmişlerdir.

Görüşmelerden de anlaşılacağı gibi erkek çocuğun üstünlüğü eskiye nazaran kırılmıştır. Uygulanan pratikler, inanılan anonimler hep geçmişten günümüze kalan son kırıntılar gibi gözüküyor. Görüştüğüm kuşağın dilinde sürekli; “eskidendi, on beş yirmi yıl önceydi, büyüklerimizden duyduk, büyüklerimiz yapardı” gibi söylemlerle karşılaştım ve daha önceki araştırmalara konu olan doğum geleneklerinin kimisinin eksik bilindiğini, unutulmaya yüz tuttuğunu gözlemledim.

BÖLÜM III

3. DOĞUM SIRASI

3.1. Doğum Sırası

Bazı toplumlar tıbbın alternatiflerinden yararlanmaktan çok dinsel, büyüsel pratikleri tercih edebilirler. Türkiye’de durum, tıp alternatiflerinin yanında bu ritüellerin de halen sürdürülmesidir. Örneğin gebe kalmak için, gebelikten korunmak için, gebelik başlangıcı ve doğumdan sonrası için başvurulmuş çarelerde dinsel, büyüsel pratiklere başvurulduğu gözlenir ve kişiler bazen geleneksel şifacılarından yardım alabilir. Bu durum varlığını sürdürse dahi giderek uygulamalar unutulma ve inanışlara gerçekçi gözüyle bakan sayısı da azalmaktadır. Göç hareketleri, ekonomik koşulların iyileşmesi, nüfus hareketliliği gibi etmenler bu pratiklerde de son derece etkilidir.

Doğum hem biyolojik açıdan hem de sosyo kültürel açıdan oldukça önemli bir olgudur. Geçiş dönemlerinin de birincisidir. Bu önemli olgu toplumsal cinsiyet rolleri, sağlık çalışanların etkinliği, folklorik bilgiler, inanışlardaki evrensel benzerlikler, ekonomi, nüfus özellikleri, toplumların kültürel değerleri vb. birçok unsurları barındırır. Bu bakımdan da antropolojinin bir dalı olan medikal antropoloji ve halkbiliminde üzerinde durduğu bir konu olmuştur (Konak, Bozkuş ve Eğri 2011: 143).

Bazen ritüel kapsamında bazen anne ve bebeğin sağlığı ile ilgili davranışlarda anne, bebek ve akrabaları toplumsal örgütlenmenin içinde karşılanır. Bebeğin doğumu ve sonrasında ebeveynine muhtaçlığı o kültürün çocuğa ve kadına verdiği değerleri uygulanan geleneklerle açığa vurur ve o toplumun kültürel niteliklerini yansıtır (Aydın ve Emiroğlu 2009: 236).

Doğum yaklaştığı vakit sancılar gelmeye başlar ve akıldaki ilk soru doğumun nasıl kolay olacağıdır. Buna çareler Anadolu Türklerinin geleneklerinde bazı tekniklerle sunulmuştur; oturarak, diz çökerek, çömelerek, yatarak, elleri ile paslaşarak. Yine kolay geçmesini sağlamak için kadın bol bol yürütülür, vücudunun

belli yerleri ovulur. Bu tedbirlerin yanında bir de taklit benzerlik büyülerinin izlerine de rastlanılır. Örneğin, içine “Meryem Ana Eli” veya “Fatma Ana Eli” denen bitki konulmuş sudan geçildiğinde bitkinin suda açması kadının rahminin açılması olarak taklit edilir. Saç örgüsü açıldığında doğumun sıkıntısız, kolayca geçeceğine inanılır. Çeşmelerin musluğunu açmak, kaplardan sular boşaltmak doğumun çabucak geçmesi için yapılan bir başka uygulamadır. Kilimlerin ters düz edilmesi, kafesten kuşları-tavukları çıkarmak, gebeyle küs olanları barıştırmak, bacak bacak üstüne atmamaya dikkat etmek, örgülü şeyleri çözmek vb. bunlara örnek teşkil eder. Ayrıca kötü iyelerden anne ve bebeği korumak için silah patlatma geleneği de uygulanır. Çocuğun doğumunun ardından sıra da plasentası vardır. Bu plasentaya bulunduğu bölgeye göre farklı adlar verilir; son, eş, etene, eten gibi. Plasentaya halk her zaman büyük önem vermiştir ve onu ya saklamışlar ya gömmüşler ya yakmışlar ya da suya atmışlardır. Çocuk baygın doğarsa ayılması için yakma eyleminde bulunulmuştur. Suyu atıldığında annenin sütünün bol olacağı düşünülmüştür (Boratav 2016: 170-171).

Doğum üç evreden oluşur ve kadının her yaptığı doğum aynı şekilde, aynı süreyle ve aynı acı eşiğiyle olmayabilir. Doğum esnasında kadının fiziksel ve psikolojik durumu doğumun akışını etkileyebilir. Kadının sancılanmaya başlaması, rahimde açılmaların başlaması birinci evre olarak bilinir. İkinci evre de fetüs doğum kanalı içinden iner ve annede spontan olarak ıkınma isteği oluşur. Bu ikinci evrenin süresiyle ilgili kesin bir zamanlama yoktur. Üçüncü evreyi ise bebeğin doğumundan plasentanın doğumuna kadar olan süre kapsar (Güngör, Yıldırım ve Rathfisch 2009: 58)

Gebelik, doğum ve doğum sonu dönemlerde önlenebilecek komplikasyonlar sebebiyle anneler hayatını kaybedebilirler. Bu ölümlerin çoğunluğu doğumun üçüncü evresindeki sorunlara bağlı gerçekleşebilir, doğumdan sonraki ilk yirmi dört saat özellikle önemlidir, ölümlerin çoğu bu aralıkta olur. Bu süre zarfında oluşan post-partum kanamaya “erken doğum sonu kanama”, altıncı haftaya kadar olana “geç doğum sonu kanama” denir (Bozkurt vd. 2014: 114-115).

Doğumu kolaylaştırmak, sıkıntısız doğum yapmak için başvuru alan çarelerden bir örnekte; Ahıska Türklerinde kadının sıkıntısız bir doğum yapabilmesi için iki ceviz birbirine sürtülür bu şekilde doğumun sıkıntısız gerçekleşeceğine ve doğaüstü kötü varlıklardan korunacağına inanılır (Çeltikçi 2007: 114).

Araştırma sahasındaki köylerde; doğumu kimlerin yaptırdığı, nasıl gerçekleştiği, doğum sırasında kaç kişi olduğu, doğumun gerçekleştiği ortamda nelere dikkat edildiği, sıkıntısız bir doğum için başvuru alan çarelerin neler olduğu, ebenin doğumu yaptırmaktan başka bir yararının olup olmadığı ve köy kadınının hükümet ebesini mi yoksa yerel ebeyi mi tercih ettiği gibi konular üzerinde durulmuştur. Verilen cevaplar en az on beş yirmi yılı kapsayan cevaplardı. Burada gerek gördüğüm kadınların yaş ortalaması gerekse köydeki genç nüfusun azlığı etkendi. Zaten günümüzde doğum için başvuru alan yer de hastanelerdi.

Doğumu kimin yaptırdığına yönelik bilgiler:

“Köy ebesi yaşlılar kalmadı, şimdi doktor. On beş yirmi yıldır ebe yok. Köy ebesi yaptırmış, göbek bağıny neyi onlar bağıyorlardı. Doğum yakın oldu mu, şimdi gidip doktorda kalıyorlar (K1).”

“Doktora gittim, dört çocuk oldu birinde buraya ebe getirttik, üç tanesini de Sivas’ta doğum yaptım (K2).”

“İkiz doğum yaptım ilkinı Sivas’ta yaptım geri kalanını evde yaptım köy ebesi yaptırdı yaşlı kadınlar vardı önceden köyde onlar doğum yaptıırıyordu (K3).”

“Köy ebesi yaptırdı üçünü de köy dört tane yaptım biri öldü iki kız, iki oğlan. Kızın biri öldü (K5).”

“Köy ebesi, burda eskiden sağık ocağı vardı yirmi sene önce belki on sene önce çalıştı kapandı (K6).”

“Burda sağık ocağı vardı kapandı (K7).”

“Önceden ebeler vardı, öldüler. Ben altı çocuğa hiç gitmedim bir yere (K8).”

“Hastanede oldu (K9).”

“Köy ebeleri canım, köylerde ebeler oluyodu (K11).”

“Bizim zamanımızda kadınlar vardı köyde o köy kadınlarını çağırırdık gece de olsa kaldırır getirirdik yatağandan evde yapardık odamızda köy ebeleri yaptırırdı (K12).”

“Doktor yoğunlu köy ebeleri yaptırırdı (K13).”

“Köyün ebeleri yaptırırdı (K14).”

“Eskiden ebeler vardı. Üç tane ebe, benimkini doktor yaptırdı (K15).”

“Ebeler yaptırır hükümet ebesi (K17).”

“Yani evde doğum yaptığımda ben kaynanamın bacısı vardı onla ikisine köyde ebe hanım vardı o yaptırdı. Köyümüzde vardı sağlık ocağında iki ebe artık götürüp getirme de kolaylaştı gerek kalmadı ebelere (K18).”

“Sağlık ocağındaki ebeler (K19).”

“Benim doğumumu kimse yaptırmadı Allah doğurttu. Burada yaptım götürmediler (K20).”

“Şimdi hastanelere gidiyolar zorunlu(K21).”

“Köyde babaanneler olurdu, on dokuz- yirmi yıl öncesinde hep ebeler vardı onlar yapardı. Artık onları bulamıyoz, doktor yapıyo (K23).”

“Ebe yaptırırdı, bezi korduk sarardık, beşikte sallardık (K24).”

“Benim doğumumu benim bir tane amcamın garısı vardı o uyguladı, ebeydi (K26).”

“Sade iki doğumu evde yaptım, ötekileri hep hastanede yaptım (K27).”

“Kendim yaptım. Üçünü de kendim yaptım, kesmesini büyüklerimizi vardı çağırırdık, göbek bağının kesmesini yaparlardı. Hiç görmedim doktor moktor bilmiyom (K28).”

“Burada bir kadın ebe yaptırdı (K29).”

Doğumun kaç ebeyle gerçekleştiğine dair bilgiler:

“Bir ebe bir de yanında yardımcısı ya da komşusu oluyordu (K1).”

“Bir ebe oluyor bir de yanında iki tane kadın olursa oluyor başka hiç kimseyi koymazlar (K2).”

“Sadece bir ebe oluyordu yanında da bir kadın vardı (K3).”

“Kaynanam eltilerim köy ebesi getirttik (K5).”

“Bir ebe yalnız bende iki taneydi, zor doğum yapıyom ya (K6).”

“Bir ebe (K7).”

“Bir dene bir denede komşu (K8).”

“Birini ben kendi kendime hiç el katmadan bir kütüğün üstüne minder koydum kendimi verdim sırtımı da böyle direğe dayadım hiç kimse yok Allahtan başka, kendi kendime Allah yol verdi doğurdum. Ondan sonra da göbeğini kestim bir odun getirtirdim gocama o odunu getirdi, göbeğimi kestim, bağladım, genara godum (K11).”

“Bir tane (K12).”

“Doğum odasında iki kişi olurdu biri arkasında biri önden tutardı (K13).”

“İki dene vardı, üçte varıdı (K14).”

“İki kişi olurdu, en az iki üç ikisi suyu ısıtması için falan (K15).”

“Bir tanesinde üç taneydi ikincisinde iki taneydi sonuncusunda bir taneydi (K17).”

“Bir ebe bir doktor oluyo (K19).”

“Bir ebe (K20).”

“Bir ebe, iki komşu. İki, üç kişi (K23).”

“Anamız babamız oluyodu bide ebe (K24).”

“Benim bir tek ebe vardı. Benim burda kimsem olmadığı için ne kaynatam vardı ne kaynanam vefat etilerdi, bir tek o bayan vardı o bayan yaptırdı. Yatırdı beni, evvelden biz böyle şeyler bilmiyoduk. Toprak korlardı emme o topra hepsinden iyiydi. Toprak korlardı çocukları sararken höllük derdik biz ona. Onu elerlerdi höllüğü getirirlerdi çocukların poposuna, çocuklar onun sıcağına bir yatarlardı. Hiçte

kaldırmazdık beşiklerine kundan ederdik, beşiklerine atardık. Sağlıklı olsun diye yaparlardı onu (K26).”

“Üç kişi vardı (K27).”

“Bir ebe yanında zaten başkaları oluyo, komşuları oluyo dört beş kişi, bir kişi zaten yaptırıyor (K29).”

Doğumda, doğumun yatarak mı yoksa diz üstünde yahut oturarak mı yapıldığıyla ilgili bilgiler:

“Oturarak, doğuma yakın dizlerinin altına bir şey koyuyorlar, çömeliyordun öyle bakıyordu ebe, doğumun yakın mı uzak mı diye (K1). “

“Ebe dizüstünde yaptırıyor, çömeltilirip (K2).”

“Diz üstünde yapılır (K3).”

“Diz üstü yaptım (K5).”

“Diz üstünde yaptım (K6).”

“Öküzde doğum yaptım (K7).”

“Oturarak (K8).”

“Diz üstünde (K13).”

“Oturarak dizin üstüne (K14).”

“İşte diz üstünde yaptırırlarmış, biz yatarak hastanede yaptırдық (K15).”

“Yatarak (K17).”

“Birini yatarak, ötekiler aynı hastanelerdeki gibi sandalyenin üstünde yatarak gerçekleştirdiler (K18).”

“Yatarak (K19).”

“Oturarak yaptık (K24).”

“Oturarak yaptım (K28).”

“Oturarak çömelip yaptım (K29).”

Doğum esnasında, doğum yapılan yerde dikkat edilen şeylerle ilgili görüşler:

“Toprağın üstüne bez seriyon, höllüğe yatıyon (K6).”

“Höllük ısıtıp koyuyoduk altına. Çocuğa ayrı yapıyon ısıtıyon onu koyuyok ılık, bize kendimizde büyükler kaynanam yapıyodu (K7).”

“Ebe bide kaynanam oluyodu doğumda onlar höllük getiriyodu altıma koyuyodu ısınsında çabuk doğum yapsın diye, sıcak koyuyolardı ayaklarıma ısınsın bu gelin çabuk doğum yapsın derlerdi bana (K12).”

“Normal bir ev. Zor doğum yaparsan höllük ısıtır altına gorlardı (K13).”

“Yakınların olurdu işte su getiren olurdu kimi yatağını hazırlar höllüğünü ısıtır. Soba neyin yoktu önceden (K14).”

“Biri kapıda, karın üstünde doğdu biri de bayırda biride odada yaptım (K28).”

Doğumu kolaylaştırmak için yapılan uygulamalar iki grupta incelenebilir bunlar akılcı olanlar; yürüyüş yapma, karnı ovma, vb. Akıldışı olanlar ise; küslerle barışma amacı da güdülerek küs olanın elinden su içme, örgülü saç açma vb. Bunların yanı sıra kadını tehlikeye düşüren uygulamalara da başvurulur; kadını baş aşağı çevirme, sarsma, motorla hoplatma tehlikeli durumları ortaya çıkartabilir (Örnek 2015: 28).

Türk mitolojisinde Ayısıt adında hamileleri koruduğuna inanılan yüce bir dişi ruh vardır. Bu dişi ruh etraftaki insanları tok ve mutlu görmek ister. Hamile kadına yardıma geldiği vakit kadınlar onu mutlu etme çabası adı altında etraflarındaki fakir insanları doyurma gayreti içine girerler. Bu inanışın desteklendiği örneklerden bazıları, Quba’daki hamile bir kadının elini un kabına basması ve elini bir kürekle çıkarması sonucu bu unu fakir insanlara vermesi; Türkiye’de hamile kadının eteğine un, buğday, saman, ekmek konması ve bu yiyeceklerin hayvana yem olarak sunulması örnek verilebilir (İnan 2018: 165).

Doğumu kolaylaştırmak ve sıkıntısız doğum yapabilmek için başvurulmuş uygulamalara dair bilgiler:

“Yürüyüş, hareket. Evvelki kadınları biliyordun nasıl çok iş yaparlardı ki hemen sancısı geliyordu, doğum yapıyordu doktoru bilmiyordu bir şeyi bilmiyordu. Doğumu yapıyordun evde köy ebeleriyle, bir göbeğini kesiyordu ebe (K1).”

“Motora bindiriyorlardı evvelden de ben doğuramadığım için iğne vuruyorlardı. Kimisini sallıyorlardı, çarşafa koyuyorlardı sallıyorlardı çabuk çıksın diye (K2).”

“Önceden zor doğum yaptıranlara arabayla gezdirirlerdi, yürütürlerdi (K3).”

“Hiçbir şey yapmadım, kolayca doğuyodu kendi kendine doğuyodu tarlada çalışırken akşamaca (K5).”

“Gezdirirler yani pek oturması iyi gelmez derler dolaşsın derler (K6).”

“Ben dört tane doğum yaptım hiç ebesiz nesiz kaynanam ebeydi, kaynanam geliyodu göbeğini kesiyodu, tuzluyodu, çocuğu yıkıyodu. Benim hiç doğumum da problem olmuyodu doğumu yapıyodum rahat rahat sabahta kalkıyodum hiç doğum yapmamış gibi (K7).”

“Valla ben sancı gelince hemen doğurdum (K9).”

“Ben hep hastanede Sivas’ta doğum yaptım, ebe getirdim ben burda yapamadım (K10).”

“Bana bolca gaynanam yürü derdi goluma girerlerdi. Böyle yürütürlerdi salonda, sonra gine doğum yapamadım motora bindirirlerdi hopladı hopladı hopladı bir saat motorda hoplattılar beni sonradan çocuk geldi rahımın ağzına hopladı hopladı haşat ederlerdi adamı (K12).”

“Sıcak tutacan kendini, soğuk olursa ağrı çoğalır sıcak olursa rahat olur. Eskiden bide şöyle bir durum varıdı eskiden zor doğum yapanlara ezan okuturlardı. Çaputa, çarşafa korlardı sallarlardı böyle. Eğrildi büğrıldüyse doğrulturlardı. O zaman saygı vardı gurban olduğum ananın babanın yanına giderken garnın belli olmasın diye böyle içeri çekerdin ki görülmesin utanırdık (K13).”

“Soğukta üşütme, kendini soğukta tutma doğum kolay olsun. Altına höllük korlardı. Doğum sancın geldiğinde hemen çağırıyoduk böyle ortaya ileyin mileyin getiriyolardı höllüğü ısıtıyolardı, ondan sonra Allah’ta işte yardım ediyodu. Kuru yerde toprağın üstüne höllüğe doğuruyodun. Ondan sonra seni sarar sarmalar çocuğuda kundaklar, altına da höllüğü korlar. İşi olmayanlar üç gün yatarlardı kafasını gözünü sararlardı üşümesin diye. Lohusa hastalığı bir kötüydü ki (K14).”

“Motora bindirir dolandırırlardı, yürütürlerdi, yardımcı olurlardı. Benimkinde doktor ilkinde karnıma çökerken çökerken bayılmışım, uyandığımda doğmuştu çocuk (K15).”

“Hiç başvurmadım ki direk hastaneye gittim (K17).”

“Kolay doğum mu olur biz direk hastaneye giderik (K18).”

“Yürüyüş yap diyorlar. Eskiler yaptıyıolarmış sırtına sarılıyolarmış hamile kadının belini tutuyolarmış beline dizini verdikçe ondan sonra doğurmuş (K19).”

“Vallahi bilmiyomki ben ıhh dedim doğurdum (K20).”

“Gezdiriyorlar (K21).”

“Yok yavrum altına bir şey korsun ebeler geliyor, bizim köy ebemiz geliyor yavrum o bilirdi yardım ederdi. Senin doğumuna yardım ederdi. Seni dolandırırđı karnını ovalardı, cenabı Allah'ta yol verirdi doğururduk, şimdi doktora gidiyolar yavrum (K22).”

“Hastaneye götürürler, sezaryen olur (K23).”

“Yok canım ne olacak Allah verdi çıkıyo işte, yol vermezse yok (K24).”

“Yatırırlardı, garnımızı sabunlardı ebeler. Buraları böyle çeke çeke, çeke çeke yumuşatırlardı, tez doğursun deydi (K25).”

“Yok hekimlerine giderler, orada bir şeyler yaparlar gelirler (K26).”

“En kolayı doktora gidiyoz (K27).”

“Valla ben çok çalıştığım için hiç öyle bir şey şeyyetmedim (K28).”

“Evvelden burada motora neye binip dolandırırlarmış (K29)”

İmkân olsaydı köy ebesinin mi yoksa hükümet ebesinin mi tercih edileceğine dair bilgiler:

“Doktora giderdim. O zaman hiç doktor aklımıza gelmiyordu, gençsin hareketlisin ya, kolay doğum yapardın. Doğum yapandan sonra höllük koyarlardı (K1).”

“Oğlan çocuğu köy ebesi yaptırttı, o daha rahat oluyor, kolay oluyor (K2).”

“Yerli ebe (K3).”

“Şimdi olsa doktora giderdim (K5).”

“Hükümet ebesi’de pek zor oluyor amma yine de oraya giderdim (K6).”

“Doktora giderdik, ebelerinde bilgileri vardı bilgililerdi o kadınlar, şimdi ebede yok ağrı vurunca direk doktora gidiyolar (K8).”

“Doktor, benim bildiğim küçüğüdüm de ebe zor yaptırıyor (K9).”

“Vah gurban olduğum o zaman Allah mı yolveriyodu şimdi doktorlar bile zor yaptırıyor benim torunum iki yaşına değdi kızımın yaraları daha iyi olmadı. Yanlış damarı kesmişler. Normal doğum olmuştu, kız tuvaletini bile tutamıyor. Hastane hatası. Şimdi işinden oldu. O hemşire doktoru şikâyet etti, kocası neyin hep şikayetçi olduk. Hemşireyi o hastaneden uzaklaştırdılar. Hemşire yaptırmış o gün doktor yoğunmuş, hemşire yardımcısıymış. Kızı sakat etti, çocuğu, kız kendine gelemedi. İlk çocuğumu doğurmak için beni doktora götüreceklerdi hoplatırken hoplatırken tam çocuk hazneye gelmiş. Susanın kıyısında beni bindirecekler, el kaldırıyorlar ben utaniyom, saklanıyım dedim ilkim daha tam çocuk geldi beni yorganın içine soktular. Dışarda çocuk tepiniyo beni bindirecekler doktora gidiyom, geri çocuğu kundak ettiler beni de yorganın içine soktular aldı gittiler (K11).”

“Şimdiki aklım olsa doktora giderdim inan ki o zaman ne zor bir şey bilmiyon yapmayı ne biliyim çaresiz kalıyon büyükler ne derse o oluyodu (K12).”

“Gine yerli ebeyi isterdim, doktor nidecek ki (K13).”

“Doktoru tercih ederdim ammaaan. Ama Allah yüzüme bakıyodu benimkiler çok kolay oluyodu hemen sancı geliyodu (K14).”

“Yerli ebeyi tercih etmezdim. Sonradan söyleniyo sen bunu yaptın o esnada sancıyla, ne yaptığını bilmiyosun ki, ama hastanede kimseyi görmüyosun duymuyosun, bir şey olur ya insanlık (K15).”

“Hükümet ebesini, o daha bilgili bence. Köy ebesi napacak ki bana bir şey olursa ne yapabilir ki (K17).”

“Bilemiyom ki oradakiler de zor oluyo diyorlar ya ben hiç gitmedim, bura daha kolay diyorlar yani çoğu ama bilemiyom yani (K18).”

“Doktordan çekiniyoduk evvelden doktoru ne biliyoduk (K24).”

“Valla benim norma doğum olduğu için o ebede yaptırdığı için hiçte sıkıntı olmadı. Kendi kendine doğurturdu, öyle şey etmedim ebeliğe mebeliğe hiç gerek kalmadı (K26).”

“İlk önce kendim doğurduğum çocuk daha güzeldi, normal evdeki ebe yani o da ağrısız, acısız oluyor (K27).”

“Seçeneğim olsaydı hükümet ebesini tercih ederdim (K28).”

“Tabi ki hükümet ebesini, bilmiyoduk ki eskiden çocuğuduk zaten kim ne derse oydu yani kaynanamız neyimiz (K29).”

Yerli ebesinin doğumu yaptırmaktan başka sağladığı hizmetlere yönelik bilgiler:

“Geliyordu, doğumdan sonra bakıyordu, yıkamaya yardım ediyordu (K1).”

“Doğuma yardımı oluyor, göbeği kesiyor, geliyor yokluyor sen nasılsın bebek nasıl diye (K2).”

“Hayır sadece o gün doğumu yaptırır, çocuğu yıkar, gider (K3).”

“İşte çocuğu tuzluyo, yıkıyo yani, yemek yiyo gidiyo (K7).”

“Evet çiçek buğusuna oturtuyorlardı çocuğu olmayanları, çiçekleri topluyorlardı, kaynatıyordu, her türlü çiçek onu otutturuyodu, süt buğuna otutturuyodu, küp vuruyolardı, bende gelinime küp vurdurdum altı sene olmadı, küp vurma; küçük bi küp olumlu oluyodu. Erkekelere yok. Bide belini bağlayıp yakı neyi vuruyolardı, şöyle sallandırıyorlardı. Yedi sekiz sene doktorların ümit kestiğine o iyi geliyodu çok başarılıydı nöbet şekeri yediriolar, beyaz bir şeker bitkileri kaynatıp üstünü battaniye elle örtüp oturtuyolarmış oda iltihabı söküyo soğuk alırsa (K8).2’

“Küp vururdu (K10).”

“Ters bindirirdi ebeler güçlü kuvvetli bi insan olur yanında, kadınları ters bindirirlerdi böyle sırtlarına sırtlarına getirir öyle hoplatırlardı. Hopladıkça hazneye inermiş çocuk nasıl oluyosa, hiç durmadan dolandırırıldı koluna girerlerdi evin yüzünde oradan o yana dolandırtarak hiç oturtmazlardı. Doğum yapan kadına hemen sancı geldimi ebeni kucağına otururdu. Ebe eline yumuşak bir havlu alırdı. Ebe arka

kıçtan zor etmesin öne doğru kaysın diye arkana muhaat olurdu yani arkandan gelmesin deyi avuçlar tutardı seni, önün boşluğa getirirdi. Ebenin muhaat olduğu bu yoksa napılır ki Allah yol veriyö bir şey yapamıyon yine ö sancıyı çekiyon ama abooovvv taşlardan kayalardan olurdu benim doğumum çok zor olurdu (K11).”

“Küp goyuyolar garnına küp goyduktan sonra ayaklarını yukarı kaldırıyolar böyle buralarına vuruyolar tekmeynen. Yatırıyolar böyle bacaklarını kaldırıyolar böyle galçalarına vuruyolar yüz üstü yatırıyolar çocuğu olmayana, çocuk olacaktı gelin bi sopa yiyomuş çocuk yüzünden aha böyle şappır şuppur girişiyolar popoya tekmeynen (K12).”

“Sana bir kolaylık veriyodu ebeler, ebeler ne derse sen onu yapıyodun. Yakı neyi vuruyolardı hamilelere, üşüttüyse süt buğusuna oturtturuyolardı.”

“Mesela hamile kalınamıyorsa, kendi bilgilerince bir şeyler yapıyorlardı. Mesela küp vurmalar, sıcağa oturtmalar, ilaç yapmalar bitkisel ama ne kadar etkili olurdu bilmiyom (K15).”

Ebelerin varlığı, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi çözüm yolları üretmede, uygulamada etkindi. Bazı pratikler ebeler tarafından gerçekleştiriliyordu. Ebeye ve yardımcılara güven duyuluyordu. Belki de köy ebelerinin yokluğu, insanların hastanelere başvurmasına etki etmiş olabilir.

BÖLÜM IV

4. DOĞUM SONRASI

Çocuğun doğumunun ardından babaya haber vermesi için bir müjdeci gönderilir. Müjdecie para yahut hediye verilir. Eski Türk geleneklerinden beri var olan bir durumdur. Manas destanında da avlunun erkekleri Cakıp'a bir oğlunun olduğu haberini verip ondan hediyesini almak için, Cakıp'ı ararlar. Ak Balta'nın Cakıp'a ulaştırdığı sevinçli haberin ardından Cakıp ona dokuz hayvan alır (akt. Gültepe 2012: 307-308). Çocuğun erkek olması daha makbuldür. Maraş' ta müjdecî, erkek çocuk babası olduğu haberini babaya kulağını çekerek verir (Acıpayamlı 1961: 59).

Kadın gebelik döneminde ve onun akabinde lohusalıkta bulunduğu toplum çerçevesinde hasta olarak görülüyordu. Kadının bunun farkında olarak hareket etmesi bekleniyordu. Bu durum kadının bulunduğu kültürel yapıya uymasına ve birtakım kaçınmalara yol açtı (Örnek 2016: 188).

4.1. Doğum Sonu Uygulamalar

Yeni doğum yapmış olan anne ve bebeği doğumun ardından kırk gün boyunca tehlikeli olabileceği düşünülen etkilerden korunma çabası içine girer. Bir tek lohusa değil lohusanın yakınları da onu korumak için tedbirler alırlar. İlk etapta onları nazardan korumak için boncuk, maşallah yazıları gibi unsurlarla korunma yoluna gidilir. Lohusanın başına al bir kurdele bağlanır. Bunun sebebi al renkle Alkarısına karşı korunma çabasıdır, al renk şerbet kaynatılır. Lohusa şerbeti diye adlandırılan bu şerbet, bebeği görmeye gelenlere ikram edilir. Kötü etkilerden biri de annenin sütünün kaçmasıdır. Anne sütü kaçmasın diye gelen misafirlere güle güle dememelidir aksi halde sütün alınacağını ve kaçacağı düşünülür. Böyle bir durumla karşılaşan anne “sürdüm çayıra gitti gelecek” yorumunda bulunur. Bir de kırk basması olayı vardır. Anne ve bebeği mümkün olduğunca kırk gün boyunca evden dışarı çıkarılmaz, kırkı içinde doğum yapmış iki kırklı bebek bir araya getirilmez yoksa birine kırk basar; kız erkekse erkek olana kırk basar ve Alkarısının musallat

olacağı düşünülür. Lohusalık döneminde en çok korkulan ve en önem verilen tehlike de al basması olayıdır (Boratav 2016: 176).

4.1.1. Yeni Anne ve Bebeğin Beslenmesi

Yeni doğum yapmış bir annenin ilk yaptığı şey bebeğini göğsüne alıp onu emzirmek olacaktır. Doğumla ilgili her şey de olduğu gibi emzirme de önemli bir yere sahiptir. Öyle ki şehirlerde sık karşılaştığımız yeni anneleri etkisi altında bırakan ve pek hoşnut olmadıkları bir konudur. Yeni anneler sürekli etrafındaki insanların sütün gelmiyor mu, bebeği emzirebiliyor musun, iyi besleniyor musun vb. sorularından bunalmış olacaklar ki bundan yakınırırlar. Köylerde de aslında durum farklı değildir. Tabi şehirde olduğu gibi yeni anneler pek söz sahibi olamazlar ya da saygılarından büyüklerini dinlerler ama benzer olan konu annenin sütü üzerine herkesin bir yorumda bulunması ve bir şeyler yapma çabasıdır. Köylerde kadının sütü bol olsun diye ona lohusa görme ziyareti yaparlar. Ziyarete gelirken yiyecek, içecek getirirler. Genellikle kızartma yiyecekler arasında yerini alır, özellikle dut şerbeti de içecekler arasında en çok süt yaptığına inanılan gruptadır.

Doğumdan sonra sütün kesilmemesi ve bol olması için yapılan uygulamalara dair bilgiler:

“Çay içiyordum, çorba içiyordum (K2).”

“İşte benim hiç sütüm olmadı çocuklarımı emzirmedim, çay iç çorba ye derlerdi, dut kaynatırdı kaynanam onları içerdim (K3).”

“Ne yesek o (K4).”

“Ya hiç dikkat etmedim o zaman böyle şey yoğudu ki kendimize hizmet edek şimdi ediyok. O zaman bulamadık ta şimdi bulduk buluyok. Dut kaynatırlardı, erik kaynatırlardı (K5).”

“Sütü olmayana da sıcak suyla banyo yaptırıyok (K7).”

“Dut kaynatırlar, kompostolar (K8).”

“Hoşaf suyu, bulgur pilavı, kuru soğan dirisi süt yaparmış (K9).”

“Çorba neyin içilir süt olsun derlerdi (K10).”

“Dut kaynatırdı kaynanam meyve suyu, bak şerbet içerdik şeker şerbeti içerdik bol çorba yerdik (K11).”

“Şerbet içirirlerdi süt, yoğurt, şerbet ondan için derlerdi. Gaynanam derdiki bir tas şerbet iç sütün gelsin derdi. Bende içemiyodum onu çok tatlı diyodum, içecen gızım derdi(K12).”

“Çay, sıcak sıcak şerbet içerdik. Sıcak sıcak içte südün gelsin derlerdi. Çorbayı bol yi derlerdi (K13).”

“Şerbet içiyoduk, şunu bunu içiyoduk, bir yandan su içiyoduk, bol bol çay iç derlerdi, sıcak çorba ye derlerdi (K14).”

“Dikkat etmedim sütümde olmadı zaten. İki-üç ay emzirdim. Mamalarla büyüttüm (K15).”

“Ben çok çay içtiğim için hiç öyle bir problemim olmadı (K17).”

“Yediklerimiz duru yiyoduk, çorba yiyoduk genellikle yani büyüklerimiz yapıyodu biz yiyoduk (K18).”

“Bolca su içiliyor, şekerli su iç şerbet iç diyolar çorba ye diyolar (K19).”

“Şerbet içirirlerdi, tatlı bir şey yerler süt çok olsun diye (K22).”

“Süt içerdik, dut kaynatır yerlerdi süt olsun diye (K24).”

“Kadının sütü bol olsun deyî zorla mercimekli yerdik, düğün çorbası yerdik, bi de görmeye gelirlerdi dut pişirirlerdi o dutu yemezdım de kızartmalar çaylar gelince ona bayılırdım (K25).”

“Benim sütlerim öyle akıyodu, hiçte bir şey uygulamam (K26).”

“Tatlı bol yeriz, acı bol yeriz süt bol olsun diye (K27).”

“Bol bol çay içerdim, çorba yerdim (K28).”

“Vallaha benim sütüm ikisinde de çok geldi ama memelerim şişidi sağamadık (K29).”

Bebeğin emzirilme süresine dair bilgiler:

“İki üç sene emzirdim (K5).”

“İki yaşına kadar emzirdim, iki yaşını geçince bırakıyodum, emzirirken adette görmüyodum, memeyi sütü kesince ondan sonra adetim bir iki ay sonra, iki yaş gecik hep çocukların arası (K7).”

“İki buçuk yıl (K8).”

“Beş buçuk altı aya kadar emzirdim (K9).”

“Ben iki buçuk sene emzirdim birini de hangisine bilmiyorum çocuk olmasın süt geri vurunca çocuğa kalıyom diyince hangisinin olduğu aklıma gelmiyor ama öbürleri emzir emzir kalıyodum çocuğa, çocuk yaşına değmeden gene çocuğa kalıyodum (K11).”

“Büyük oğlanı iki, iki buçuk sene küçükler de bir sene emdiler böyle kaldı (K12).”

“İkişer yaş (K13).”

“Çok emzirdim (K14).”

“İlk çocuğum zaten üç ay emdi daha emmedi, ikinci çocuğumu dört yaşına kadar emzirdim, kızımı da üç buçuk yaşına kadar emzirdim (K17).”

“Ben iki buçuk yaşına kadar emzirdim onu da zor kestim (K18).”

“Üç ay, altı ay, sekiz ay emzirdim (K19).”

“Evvel bizim davarlarımız çok olurdu şimdi bizim köyde davar kalmadı, davarlara giderdim davardan gelirdim elim kolum böyle kalacak şimdi elim kolum kalmadı benim yavrum kocadım gayri. Bana derdi ki hadi eve gidek eve giderdik ondan sonra beni emer ondan sonra koyuverirdi on iki yaşına kadar beraber yattık babası şeye götürürdü Sivas’a. Babasıyla her gün dövüşürdük, beraber yatıyok ben şu yanda o şu yanda yatıyo ikimiz bir döşekte yatıyok. Ondan sonra on iki yaşınaca çocuk yatar mı? Anne dedi ben artık senle yatmayacam dedi, şöyle adamlar var cüceler onları görürsün. Babasına demiş ki baba niye onlar öyle kaldı, anasıyla yatıyolarda ondan öyle kalmış demiş. Ondan sonra daha yatmadı gayri on altı senedir de daha gelmiyor (K22).”

“Üç ay, altı ay (K23).”

“İki sene (K24).”

“Benimkini şimdi inanmazlar birini altı ay emzirdim büyük oğlumu, kızlarımı da dört yaşına kadar emzirdim, oğlumun biride yaşına kadar emdi (K26).”

“Sade bir oğlumu bir yaşına kadar emzirdim, birini üç ay emzirdim, birini bir buçuk ay, birini de bir ay mı neydi. Sütüm çoğudu ama memelerimin başı yaraydı (K27).”

“İkişer yıl (K28).”

“İki yaşına kadar emzirdim ikisini de (K29).”

4.1.2. Bebeğin Düşen Göbek Bağı ve Eşi ile İlgili Uygulamalar

Göbek bağı çocukla plasentanın bir parçası sayılırsa onlara gösterilen önem göbek bağına da etkiler. Göbek bağına atılmaması, hayvanlara yedirilmemesi gerekir, kötü gözlerden sakınmak için beze sarılarak saklanır. Eğer evde saklanırsa çocuğun evine bağlı olacağı düşünülür, sokağa atılırsa gözü dışarda olacağı düşünülür, okulun bahçesine gömülürse okuyacağına inanılır, fare alırsa hırsız olacağına inanılır. Kız çocuklarının da çeyizi bol olsun diye sandığa saklanır (Boratav 2016: 175).

Göbek bağı kesildikten sonra kuruyup düşen bağ rastgele bir yere atılmaz, atılacağı gömüleceği yerin çocuğun gelecekteki işine etki edeceği inancı vardır. Bu yüzden ki anne bu göbek bağına saklar ve zamanı gelince çocuğun hangi işle meşgul olmasını istiyorsa ona uygun bir gömü yeri bulur. Genelde kız çocuklarının evcimen olması istenir bunun için de ev yakınına gömülür, erkek çocuğuna ahır, hayvancı olması istenir, bu göbek bağı da ahıra gömülür. Eskiler daha çok çocuklarının ahır veya ev işleriyle uğraşmasını isterler fakat yeni nesil bu inanıştaki uygulamaya diğer meslek gruplarını da dâhil edip istedikleri herhangi bir meslekle alakalı bir yere gömmüşlerdir Hâkim olması için hâkimin evinin önüne öğretmen olması için okula vb. gömmüşlerdir. Çöpçü olmasını isteyenler de çöpe atmışlardır, genelde “çöpe atma çöpçü olur” denir. Göbek bağı uygulaması şehirlerde de oldukça yaygındır.

Doğan çocuğun göbek bağıyla arasındaki bağın sadece biyolojik olmadığını ve bununla ilgili inançların da var olduğunu gördüğüm kişilerin aşağıda vermiş oldukları cevaplardan anlayabiliriz:

“Mal canlı olsun diye ahıra attık, ya da okusun diye bir defterin kitabın arasına koyduk (K1).”

“Oğlanların okula attım, kızlarınkini de eve gömdük evcimen olsun diye (K2).”

“Bebegin büyük göbeğini kitabın arasına koyuyordu kaynanam okusunlar diye, kızınıkini de eve koyuyordu evcimen olsun diye (K3).”

“Okula çok atıyolarmış, kızların eve gömüyorlarmış evcimen olsun diye erkeklerinkini de ahıra atıyolardı malcı olsunlar diye (K4).”

“Onu ya ahıra atıyoduk ya kitabın içine koyuyoduk, okula gömüyoduk okusun adam olsun diye (K5).”

“Ben göbek bağını beze sardım duvarın oraya gömdüm (K6).”

“Göbek bağını ahıra gömüyolardı evcimen olsun diye evde dursun diye (K7).”

“Okulun duvarına gömerdik, ahıra gömerdik ahırcı olsun diye, oğlan çocuğununkini okulun duvarına gömerdik okusun diye, kızınıkini de eve gömerdik evcimen olsun diye (K8).”

“Göbek bağları bende de nerde bilmiyom (K9).”

“Bir yere gömdük dediler camiye gömülür. Bizim adamda ahıra gömmüş oğlanınıkini malcı olsun diye (K10).”

“Gömüyok eski adamlar ahırı severdi, malcılığı severdi biliyonmu. Ahırın bir temiz direğinin dibine gömerdik. Ben üç- dört çocuğumda ahıra gömdürdüm, hiç biride ahırcı olmadı. İşte öyle oldular sonunda gittiler yavrum altmış- yetmiş dene mal vardı. Ahırımız var, besicilik yapıyoduk sonrada büyüdüler evlendiler dış devlet istediler kısmetleri de oradaymış oraya gittiler (K11).”

“Onu çöpe attın mı çöpçü olur çocuk derlermiş eskiler kaldırdım çöpe attım (K12).”

“Onu gömerdik, höölüğün içine düşerdi höllüğünende gömerdik. Büyükler gömerlerdi. Evin içine gömersen evden çıkmaz derlerdi. Yaptık yaptıkta nereye gömüldü bilmiyom (K14).”

“Belli bir yerde değil attım gitti. Ben saklayım oraya şuraya gömeyim inanmıyom heralde ondan çok gezginci oldu bizimkiler (K15).”

“Uşaklar doğar göbeğini keserler, göbek bağına ahıra gömerlerdi evvel ahırcı olsun diye (K16).”

“Hiç görmedim (K17).”

“Götürdüm samanlığa gömdüm, ortaya atma dediler (K18).”

“Herhâlde bahçede ağacın altına gömmüştüm (K19).”

“Düştü mükü göbek bağı. Hiçbir şey etmedik ki. Evvel gömme yoktu şimdi başladı (K20).”

“Gömüyorlar duvarın dibine. Gömdük büyüklerimizden gördük. Bereket dışarı gitmesin doğuran kadının derlerdi (K22).”

“Babaanne gömdü bahçeye, temiz yer olsun diye (K23).”

“Attık (K24).”

“Dohtorun ya kapısına götürüyo, dohtor olsun diyo; öğretmen olsun diye öğretmenin kapısına, okula gidip dikeyo. Sokuyosa toprağa, ahırcı olsun dersin götürüyon atıyon bohun içine, mallara iyi baksın diye (K25).”

“Onu ben okula atın dediler uşaklarla salıp okula attırıyodum, göbek bağını (K26).”

“Göbek bağını ne bilim bir hakimliğin önüne ya da bir öğretmenliğin önüne gömeriz, büyüyünce öyle olur (K27).”

“Göbek bağını okula attırdım (K28).”

Çocuğun göbek bağı ve çocuğun sonu ya da eşi denilen plasenta arasında derin bir bağ olduğu düşünülür. Çocuğun eşinin de çocuk gibi bir can olduğu ve nasıl bebek öldüğünde temizlenip mezara gömülüyorsa bu eşin de temizlenip kefenlenip mezara gömülme hakkı olduğu düşünülür aksi halde bu eşin öteki dünyada ebeden veya aile büyüklerinden hesap soracağına inanılır. Çocuğun eşini gömme görevi bundan dolayı ebenin veya aile büyüklerindir.

Bu doğrultuda doğan çocuğun eşi, sonu yani plasentasıyla ilgili inanışlara aşağıda yer verilmiştir:

“Eşini yıkıyorduk, kefenliyorduk sonra تنها bir yere gömüyorduk (K1).”

“Yıkayıp bezledik, tarlaya falan gömüyoruz (K2).”

“Eşini bizim adette yıkarlardı bir beze sararlardı bir köşeye gömerlerdi (K3).”

“Gömüyolar diyolar eşini ben ne biliyim (K4).”

“Yıkıyolardı bir müsait yere gömüyolardı (K5).”

“Onu mezara gömerdik, yıkardık kefenlerdik, götürür erkeklerimiz mezara gömerdi. Koca oluyo eş, o eş öte dünyada bizden soracak ebeden soracak eş büyük oluyo, o öte dünyada ebenin yakasından tutacakmış beni kefenlemedin diye, çocuğun bir eşi (K8).”

“Onu güzelce yıkarık ölü yıkar gibi yıkarık, kefenlerik, temiz bir yere gömerik. Büyükler nereye gömüyodu bilmiyom, büyükler gömüyodu (K11).”

“Görmedik, büyükler götürüp gömerdi onu (K13).”

“Eşini çaputa sarıyon, o da canlı ha bir duvarın oraya bahçeye kapının önüne neye eşerlerdi oraya götürür gömerlerdi. Ondan can geliyodu çocuğada can geliyodu (K14).”

“Eşi gömerlermiş yıkayıp kefenleyip, götürüp bir yere gömüyolardı toprağın altına yani (K15).”

“O eşte düşecek, ondan sonra lohusayı yatırırılar, o eşi ölü kefenler gibi kefenlerler, bir yere serer oraya gömerler (K16).”

“Hiç görmedim (K17).”

“Hiç bilmiyom o ara ben kendimde olmadığım için bilemiyom büyükler onla ilgileniyodu (K18).”

“Hastanede olduğu için hiç hatırlamıyom (K19).”

“Eşi de babaanne gömdü bahçeye, temiz yer olsun diye (K23).”

“Eşini, yer eşiyolar götürüp mezarlığa gömüyolar. Benimkini hep mezarlığa gömdüler. Yani açığa itne yer deyi onun için götürürlerdi mezarlığa gömerlerdi gızım (K26).”

“Gömüyo biz ya ağacın dibine ya da mezarlığın oraya gömeriz. Günah o da bir bebeğin eşi, o da bir can gibi sonuçta. Onu da bir güzel yıkarız, bir beyaz beze sararız götürür bir ağacın dibine ya da boş mezarlığa koyarız (K27).”

“Eşini valla bilmiyom o zaman gömdüler herhâlde (K28).”

4.1.3. Tuzlama Adeti

Bazı çevrelerce çocuk doğumunun hemen ardından tuzlanır. Burada amaç çocuğun teri, nefesi kokmasın diyedir fakat tuzlama geleneği büyümlü işlem grubuna girer çünkü tuz birtakım pratikler için kutsallaşmıştır. Vücudu tuzlandıktan kısa bir süre sonra su ile yıkanır. Bazı yerlerde de suyuna tuz eklenerek yıkanır (Boratav 2016: 175). Aynı zamanda tuzun koruma görevi de vardır. Tuz kötü varlıkları yaklaştırmadığı inancından dolayı da tuzlama geleneği doğmuş olabilir.

“Yeni doğunca her tarafını tuzluyorlardı vücut kokmasın diye, ağzına da yaparlardı ağzı kokmasın diye (K1).”

“Çocuk doğduğu gün onu tuzluyoruz, iki üç kere tuzluyoruz, yıkıyoruz. Yıkadıktan sonra koltuk altlarına, boynuna, her tarafına serpiyoruz. İki gün bekletiyorlar, çıkarmıyorlar ki kokmasın diye, zaten bir kere tuzluyoruz (K2).”

“Yeni doğan çocuğu tuzlarlar, iki gün sonra yıkarlar (K3).”

“Tuzlanıyodu çocuk doğar doğmaz tuzlanıyodu kokmasın diye ağza bile tuz atılıyodu her yeri tuzlanıyodu (K5).”

“He tuzluyolardı gülüm kaynanam yaptı benimkini, köy ebesi yaptı doğunca tuzladılar ertesi gün de yıkadık kundak yapıyom ya (K6).”

“Eskiden tuzluyolardı doğum yapınca yıkıyo o gün öyle sarıp sarmalanıyor ertesi gün yıkanıyo (K7).”

“Çocuk yıkanıyo, çıkacağı zaman sıcak suyun içine tuz döküyo, o çözülüyor, çıkacağı zamanda üstünden döküyo (K9).”

“Doğum yapınca tuzluyolar çocuğu iki gün sonramı üç gün sonramı ebe yıkamaya geliyo onu kokmasın diye (K10).”

“Çocuk doğunca tuzlardık biz. Kokmasın koltuk altı, avuçlarının içi beyle beyle tuzlardık sıraylan hemen beze doğunca, çocukların ayağının altına avuçlarının içine pişip te kokmasın diye öyle yapardık vücudunu bütün tuzlardık. Aslında yapılmamalıymış ama eski karılar yapardı. Bizim çocuğumuz doğuncu afedersin kıpkızıl tuza yatırırldı onu da öylece kundaklıyodun en az akşama kadar duruyodu, akşamda yıkayıp çıkarıyodu iri tuzla (K11).”

“Tuzlarlardı hemen doğumu yaptığı zaman karılar kokmasın derdi tuzlarlardı bebeği (K12).”

“O zaman tuzluyoduk biz vücut kokmasın deyi. Her tarafını iyice tuzlarlardı koltuklarının altına bacaklarının arasına, gafasına neyine her tarafına belerlerdi, çaputa sararlardı, üç gün dururdu ondan sonra çimdirirlerdi (banyo yaptırmak) (K13).”

“Banyo yapınca hemen uyutma derlerdi ağız kokusu yapar derlerdi (K17).”

“Eskiden ebe yaparmış, tuzlarmış kokmasın diye (K22).”

“Eti kokmasın deyi yapıyolardı. Doğuncuk çimdiriyolar (banyo yaptırmak) tuzu atıyolar üstüne bir gün sonra yıkıyolar. Apış aralarına, ayaklarına, koltukaltlarına, dudaklarına kadar özellikle tuzlarlar, bir iki saat durduktan sonra banyo yaptırırdık (K24).”

“Aman yavrum doğunca o çocuğu böyle banyo yaptırırsın. Kundağa yatırırın, bütün her yeri tuz olur, diline de korlar ağzı kokmasın diye, ayahları neyin bütün tuz olur, ondan sonra o tuzla yatar o çocuk. Sabahtan kalkarsın çocuğu kundaktan silkelersin, çıkartırsın onu güzel banyo yaptırırsın, tertemiz yine höllüğe yatırırın, ondan sonra kundak yaparsın ananın böğrüne korsun(K25).”

“Tuzlarlar kokmasın diye. Şimdi çocuk doğuyor o çocuğu yıkıyolar, ileğnin içine koyuyolar onu yıkıyolar. Yıkarken eccik tuz atarlar koltuk altlarına, ağzına eccik verirler kokmasın diye başka bir şey yok (K26).”

“Kokmasın diye tuzlarlar. Şimdi çiğ et kokar derler, o da çocuk çiğ et olduğu için anneden doğma, yıkarlar güzelce onun her tarafını apış aralarını ellerini ortalarını ayaklarını ağzını kulaklarının arkalarını boynunu hep iyice yıkarlar güzelcene tuzlarlar o biraz tuzda kalır ondan sonra çıkarırlar, höllüğe konur, höllükte durur çocuk üç dört saat kalır(K28).”

“Anemgiller falan tuzladılar ayaklarının altlarını, ellerini, her yerlerini bir gün sonra tuzdan çıkarırdılar (K29).”

4.1.4. Ad Verme

Ad koyma İslami çerçeveye birlikte bambaşka bir boyuta ulaşmıştır. Eski Türklerde Dede Korkut’un hikâyelerinde de görüldüğü üzere adı hak ediş varken İslam ile beraber bu uygulama son bulmuş yerini göbek adın önceliği alarak dini gelenekler hâkim olmuştur. Çocuğun sağ kulağına ezan okunmuş sol kulağına da kamet (özellikle cemaatle durulacak farz namazında eklenen kısa bir çağrı) okunarak kulağına ismi fısıldanmıştır. Bu ismin önemi diğer dünyayla ilişkilendirilmesinden gelir. Öteki dünyada göbek adıyla çağrılacağı düşüncesi hakimdir ve bu ad genellikle nüfus kaydına geçmez. Verilen isimlerde Kur’an’da geçen ayetlerden de kelimeler olabilecek şekilde İslami isimler hakimdir (Türk Folklorundan Derlemeler 1989: 9).

Eski Türklerde oğlan çocuğa uzun bir süre ad verilmezdi; bir başarı göstererek o adı taşıması beklenirdi. “Yani delikanlılık çağına geldiğinde ya yaptığı önemli işi hatırlatan ya da ilerisi için bir dilek anlamı taşıyan bir ad verilirdi ki buna -er at- derlerdi.” Türkler İslam dinini kabul ettikten sonra ad geleneğinde de değişimler olmuştur. İslam’da delikanlılık çağına gelip önemli bir iş yapmış olması adını etkilemezdi. Burada en etkin şey öldükten sonra onunla çağrılacağı söylenen göbek adıydı. Bu ad konulurken ufak bir törende yapılırdı. Köylerde ve kasabalarda lakap eski Türk devletlerinde uygulanan -er at- ın yerini doldurmaya çalışmıştır. (Boratav 2016: 101-102).

Çocuk doğar doğmaz yapılan ilk işlemlerdendir ad koymak. Boratav’ın da belirttiği gibi çocuk adsız kalmasın diye ilk önce ufak bir törenle yeni doğan bebeğin göbek adını koyarlar. Törende hoca ya da ailenin büyüklerinden biri çocuğun kulağına ezan okur, ismini söyler. Genellikle iki isim tercih edilmesine rağmen köy halkı tek isim koymakla yetinir (2016: 174- 175).

Azerbaycan Türklerinde çocuğa ismini büyükler koyar. Çocuğa ad koyma merasimi yapılır. Buna merasime ad günü veya ad verme merasimi denilir. Bu uygulama çocuğun kırkı çıkmadan mutlaka yapılır. Çocuklara genelde tek isim konulur. Azerbaycan Türklerinde doğum günü yapılmaz ad günü yapılır ad gününde pilav pişirilir hep gelenlere ikram edilir. Tatar Türklerinde çocuğun adını İmam koyar. İmam yeni doğmuş çocuğun kulağına konulan adı ile anne ve babasının adını üçer defa söyler. Her defasında yüzünü açar ve tekrar kapatır. Yapılan bu merasim esnasında yaşlılar da orada olur. Sonra imam çocuğu kucağına alır ve iki kulağına ezan okur. Bu merasimden sonra birlikte yemek yenilir, ayetel kürsi okunur. Diğer Türk dünyası topluluklarında olduğu gibi Tatar Türklerinde de çocuğa isim koyulurken isim ile bilinmeyen alemden haber verdiğine inanılır. Çocuğun yaşının uzun olması için erkek ise “Baki” kız ise, “Bakiye” adı konulur. Rodos Türklerinde çocuğu olmayan ya da erkek çocuk istediği halde erkek çocuğu olmayan anne adayları şehitlikteki türbelere giderler. Ancak bu Şehitlik Rodos’un ortasında kalması nedeniyle harap hale dönmeye başlamıştır. Rodos Türklerinde çocuk kız ise adını annesi, erkekse çocuğa adını babası koyar. Çocuğa ismi verilince sağ kulağına ezan sol kulağına kamet getirilir. Özbeklerde çocuğun adı çok önemsenir çocuğun adının ileride çocuğun karakterinin oluşmasında çok önemli bir yere sahip olduğuna inanılır. Bazı çocuklara “Resul, Ekrem” ve “Nebi” gibi isimler konularak Allah'ın merhametini bu çocuklara yansıyacağını Allah'ın bu çocukları esirgeyeceğine inanılır. Özbeklerde düğün esnasında doğmuş çocuğa “Toyci”, seyahat esnasında doğmuş çocuğa “Sefer” adı verilir. Karakalpaklarda doğan çocuğa adı konulurken çocuğun doğduğu mevsim, ay ve gün göz önünde bulundurularak isim konulur. Bayramda dünyaya gelen çocuğa “Ramazan”, cuma günü doğan çocuğa “Cuma”, Kadir gecesi doğan çocuğa “Kadir, Kadir Bek” ikiz doğan çocuklara “Hasan, Hüseyin” ve “Kabil” gibi isimler konulur. Çerkezlerde çocuğun ismi ne aile büyükleri koyar. Din adamları Rus isimleri koymayı yasaklamıştır. Çerkezlerde çocuğa isim konulurken kulağına ezan okuyarak konulur daha sonra ad toyu yapılır. Borçalı’da görülen rüyalar yorumlanmaktadır. Rüyada elma görülmesi kız evladın olacağına işaret kabul edilir. Ayrıca hamile kadının karnı sivri ise çocuğun oğlan, yassı ise çocuğun kız olacağına inanılır. Balaya, adını babası koyar. Bazen balaya dedesinin de ad koyduğu olur. Genelde dedenin ismi torununa konularak neslin

yaşaması sağlanır. Çocuğa ad verilirken kulağına ezan okunur. Karapapak Türklerinde hamile kadının yastığının altına oğlu olursa kurt dişi, bıçak, kurtağı koyarlar. Kız olursa yastığının altına makas iğne ve ayna koyarlar. Doğum yapılan evin eşiğinin önünde kötü iyelerin girişini engellemek için Doğu Anadolu'da olduğu gibi Ateş yakılır (Çeltikçi 2007: 51-139).

Çocuğa adı konulurken birçok faktöre dikkat edilir. Çocuğun taşıyamayacağından dolayı koyulmaktan çekinilen adlar vardır; evliya isimleri, peygamber isimler vb. gibi, adı uğursuzluk getirdi düşüncesiyle adın değişme durumu vardır, yaşatıcı güçleri olan adlar olduğu düşünülür bazen de çocuğa doğduğu gün, ay, mevsim, yer isimleri konulabilir. Genellikle Türk dünyasında saygı duyulan kişiler yani ailenin en büyükleri ya da dini bakımdan bilgisi yüksek bir imam, hoca tarafından çocuğa adı koyulur.

Aile içinde çocuğun ismini seçme ve koyma hakkı ile ilgili bilgiler:

“Büyüklerimiz varsa onlar koyarlardı, yakınımızda kimler varsa şu ad nasıl olur deseler onları kırmazdık (K1).”

“Kendimiz koyduk, ebesi, dedesi vardı ben kendim koydum, babası koydu (K2).”

“Büyüklerimiz koyuyorlardı önceden biz öyle seçmiyorduk (K3).”

“Valla ben geldim ki öbür hanımdan olanların adı konmuş kendiminkileri de birinin adını ben koydum biri de kaynanamın adı ha işte o Fatoş nüfusta Fatma diye geçiyo (K4).”

“Büyüklerimiz koyuyodu, kaynatamız koyuyodu biz hamileyken adını koyuyolardı (K5).”

“Çocuğun ismini biz koyardık, kaynanamızda koyuyodu (K6).”

“Büyükler koyardı, kaynanamızda koydu (K7).”

“Dedesi neyin koydu, aklı yeten büyüklerimiz koydu (K8).”

“Büyükler karışınca iş karışiyo (K9).”

“Vallaha ailenin içinde ben goyuyodum benim gardaşlarım seçiyodu onlar da goyuyodu genellikle (K11).”

“En çok büyükler gordu biz hiç gomazdık ben doğrudum ötekiler gordu gaynana, gaynata (K12).”

“Büyükler gordu. Ana, baba, kayın, kaynata, kaynana korlardı (K13).”

“Büyüklerle danışıyoduk, kaynana, kaynata onlar ne korsa o oluyodu (K14).”

“Eskiden büyüklerdi, şimdi kendileri yani anne, baba koyuyo (K15).”

“Biz karı koca karar verdik, ikimiz koyduk (K17).”

“Şu sıra annenin babanın geçerli. Önceden büyüklerin geçerliydi. Bizimkini aileler büyükler kordu, şimdide kendileri. Çocuklar bizim diyor kendileri koyuyor yani. Karışma hakkımız azdı bizim önceden (K18).”

“Kayınbabaya (K19).”

“Ebesi, dedesi goyar, oğlumun biri öldü onun adını Özkan goydum ben goydum (K20).”

“Büyüklerim koydu kaynanam, kaynatam (K21).”

“Büyüklerim koydu annem, babam, kaynatam, kaynanam koydu (K22).”

“Babaanne, dede koyar, hakkımız olmazdı (K23).”

“Aile içinde büyükler kordu dedeler (K24).”

“Benim gaynım goydu (K26).”

“Kim rast gelirse o koyuyo (K27).”

“Büyüklerimize veriliyo (K28).”

“Vallaha biz hiç söz sahibi olamadık ki biri benim babamın ismi zaten kaynatam koydu birisi de zaten kaynatamın (K29).”

Çocuğa asıl adı konurken eğer varsa uygulanan dinsel tören ile ilgili bilgiler:

“Duasını ediyordun, adı şu diyordun, tamam (K1).”

“Yoktu (K2).”

“Hayır, tören yapılmıyordu (K4).”

“Yok, o zaman şimdi yapıyok torunlarımıza (K5).”

“Büyükler kulağına ezan okurdu, bunun ismi Şu derlerdi. Biz adına sanına karışamıyorduk, ortaya çıkınca sahip bile çıkamıyorduk, bağırıyordu biz  ığırıyorduk, elimize bile alamıyorduk kaynana korkusu kaynata korkusu. Halbisi düştü de sarılıp alamadım, kaldıramadım kaynanam kaynatam kapıda oturuyor biliyonmu Şimdikiler  yle değil yavrum (K8).”

“Getiriyon hocayı okuyunca çay veriyon, eccik yemek veriyon bizim kaynatam koyduydu(K10).”

“Tabi ezan okunuyordu sağ kulağına ezan okurlardı gamet getirirlerde senin adın Şu senin adın Şu senin adın Şu Allah hayırlı uğurlu etsin diye okuduktan sonra kulağına s yl yodun. Bazı hoca getirtirdik bazı da yaşlı başlı abdestli ezanı bilen insanlar okuyordu (K11).”

“Hoca getiriyolardı okuyolardı büyükler ne gorlarsa onu s yl yolardı üç kere kulağına söylerlerdi adın bu adın bu adın bu hocalar ezan okuduktan sonra üç kere bu yannı üç kere de bu tarafa söylerlerdi (K12).”

“Ya onlar Şimdi var eskiden yoktu (K13).”

“Hoca geliyodu bir iki kap yemek yapıyoduk, ondan sonra bir iki de toplanırdık. Hoca geliyodu, okuyodu çocuğun kulağına ezan okuyodu senin adın Şu diye çocuğun kulağına s yl yodu (K14).”

“Evet yapılır üç kere ezan okurlar kulağına sonra üç kere senin adın Ahmet, Mehmet üç kere sağ kulağına söylenir, sol kulağına da adı kalır  yle (K15).”

“Evet aile içi. Yani ezan okunur bir sofralık yemek hazırlanır öyle yani. Genelde bizden büyük saygı duyduğumuz dini bilgisi daha yüksek olan insanlar koydu (K17).”

“Kulağına okuduk biz.     n  de babası okudu. Onu zaten dinimizde okunması lazım. Biraz din eksikliği olur (K18).”

“Ezan okunur, ilk geldiği zaman hastaneden geldiği zaman kur’an okunur. Lokum bisküvi dağıtılır. Hani hayırlı olsuna gidiliyor ya görünce ağzımızı datlandır deniliyor onlarda bisküvi veya lokum dağıtıyo (K19).”

“Oğlumun kulana ezan okudular da kızlarıma yok kaynım yaptı (K21).”

“Yapılır. Şimdi ezan okunur çocuğun adı konurken yavrum kur’ anı okur hoca, ezanı okur getirir dedesi yahut bu evde büyüğün kimse o şimdi herkes koyuyo (K22).”

“Kulağına ezan okunur. Öldüğün zaman isminle çağrılacakmışın, erkek okur (K23).”

“Yok yok anam öyle bir şeyimiz yok hiç (K24).”

“Sade dediler çocuğunuzun ismini goyun dediler, benim gaynım goydu hepsinin isminide (K26).”

“Yok kesinlikle adını korlar. Adıyla büyüsün diyolar sadece (K27).”

“Yapılmadı (K28).”

“Hayır, bizde öyle bir şey olmaz (K29).”

Çocuğa doğduğu gün, ay, yıl gibi adların konulmasıyla ilgili bilgiler:

“Bayram, Arife, arife günü doğduysa (K1).”

“Ekim, Bahar daha çok eski isimleri koyuyorduk dedesi, ninesi, ölmüş kişi. Arife, bayram da doğarsa Bayram (K2).”

“Üç Aylarda doğan çocuklara Ramazan, bayramda doğana Bayram, kadir gecesi olanlara Kadir koyuyolar, iyice günlerde doğanlara koyuyolar (K8).”

“Valla benimki ramazanda oldu Ramazan koyacık koymadım, eski isim diye düşündüm koymadım ben bozdum (K9).”

“Dini aylarına geldiği vakit gorduk (K13).”

“Ramazan’da doğarsa ramazan, bayramda doğarsa bayram koyarlar, arife günü doğarsa arife koyarlar (K14).”

“Dini şeyler de oluyor. Regaip kandilinde, Kadir Gecesinde, ondan çok koyuyolar da Ramazan ayında ne de doğanda (K18).”

“Önceden çok koyuyolardı. Ramazan, Kasım ondan sonra Kadir Gecesinde doğuyosa Kadir konuyodu. Artık daha modern isimler koymaya çalışıyolar (K19).”

“Aylara göre de koyuyok çocuğum Ramazan, Gülay koyuyon onu, şunu, bunu koyuyon (K22).”

“Ne bulursak onu koruk (K24).”

“Konuyomuş evet. Mesela muharrem ayında olanlara Muharrem denir (K29).”

Çocuğun taşıyamayacağından ötürü koyulman kaçınılan isimlere dair bilgiler:

“Evliya isimleri çok koymak istemiyorlar, Ali gibi, Hüseyin gibi, Hasan gibi koyuyorlar da olur ki ağzımızdan kötü bir şey çıkar diye bunları koymuyorlar (K1).”

“Çok ağır isimlerden koymuyorduk, belki çocuğa bir şey ederiz diye (K2).”

“Zaten taşıyamayacağı ismi biz koymuyoruz ziyaret ismi gibi günah olur şey olur ağzımızdan bir şey çıkar, günah olur küfür gibi öyle isimler koymayız (K3).”

“Yok öyle bir isim, olsa da koymazdık (K5).”

“Muhammed koyuyorlar bu iyimi yavrum iyicemi ağır geliyor, benim torunumun birinci ismi Yasin on yaşında çocuk kaldıramıyor ismi, koymayın günah oluyo dedim, Sivas’ta koydular ismi, beni dinlemediler. Çocuk eccik haşere oluyo akıllı durmuyo (K8).”

“Peygamber efendimizin isimlerini diyorlar ağar diye ama hiç te sanmıyorum Hasan emmi var Hz. Hasan, Hz. Yusuf var oda benim eşimin ismi kaynımın ismide Hasan taşıyolar (K9).”

“Tabi benim torunumun adı Muhammed Selahattin adını taşıyamaz belki günahkâr olur diye ben tedirginim Muhammed ismini ben söylemiyom (K11).”

“İsmine göre yani bazı ana baba küfrederse gomazlardı (K13).”

“Dini isimleri sakınmak için koymazlar. Muhammed, Allah’a yakın isimler, belki zamanında taşıyamaz da zor gelir. Onları da ana, baba da koymuyo da çünkü babanın ağzından pis laf çıkarsa ismine günah derlerdi (K14).”

“Aslında var. Muhammed, Yasin, işte evliyaların ismi, peygamberlerin ismi çünkü onları güzel kelimelerle kullanman lazım. E oldu ya kötü bir kelime kullandın cehennem dibine git dedin, e günaha yelten derler tabi sen kötü niyetle söylemiyosun ama kötü düşünülür (K15).”

“Mesela Muhammed koymazlar, Muharreme çevirirler ya da iki isim koyarlar (K19).”

“Olur tabi mesela dedelerinin ismini koyduk Dede dedik, ismini koyuyosak ismini söylemiyok (K29).”

Uğursuzluk getirdi düşüncesiyle ad değişimi yapıp yapılmadığına dair bilgiler:

“Hiç görmedik (K1).”

“Hayır (K2).”

“Hayır asla (K3).”

“Yok değiştirilmez, hiç değiştirmedik de duymadık da (K5).”

“İsim değiştiriliyor burda. Battal koydu da Yasin çocuk ileri gelmedi, gelişmedi. Geri Rasim koydu akli yeten Yasin olur mu dedi adam, Rasim koydu. Bir de komşumuz vardı karnı kocamandı heltilerlerle suyu alırdık boşaltırdık bi gelirdi ki karnı bomboş olmuş hemen doğumu yaparmış, Sekiz uşak doğurmuş, o çabuk doğururdu kundak ederdi, biride pancar tarlasında doğurdu geldi, pancar başı keserkene ağrı gelince ırmağın kenarına gelmiş, doğum yapmış evvelden höllük vardı, ateşi yakmışlar toprağı üstüne çocuğun altına koymuşlar bellerinde şal olurdu, önlerinde önlük olurdu onlara dolamış almış gelmiş, adı Hikmet, toprak iyi geliyordu biz topran doğduk geri toprak olacaz kızım, biz topra büyüdük, altı uşağın altına korduk höllüğü, ısıtırdık, sıpsıcak yatardı, biz giderdik davara ahıra iş çoğudu. Tandıra demirleri koyardık o kızartırdı, höllüğün içine koyardık, bakardık ki ıpısıcak oraya çocuğu korduk (K8).”

“Derlerdi ki eskiden adını vermiyo, istemiyo derlerdi değiştirilerdi (K13).”

“Yok çocuğa ne goyduysan o isimle gidiyo değiştirilmiyo (K14).”

“Hayır isim niye uğursuzluk getirsin ki (K15).”

“Yok canım olur mu? Ama şöyle de bir şey var herkesin düşüncesi aynı olmuyo. Şöylede bir şey var benim babam öldü rahmetli ondan sonra benim kardeşimin üst üste iki tane oğlu oldu, ikisine de Ömer koydular ikisi de durmadı öldü. Üçüncüye Ömer ismini vermediler onun ismini Muhammed koydular yani sadece bildiğim bu yani (K17).”

“Bazen ismini sevmeyince büyüdüğünde değişiklik olur da yani bana kötü geldi diye de değiştirmiyolar (K18).”

“Ben hiç duymadım. Onu dinciler yapar (K26).”

“Hayır da sevmeyince değiştiriyolar yani. Eski ad biz onu sevmiyok diye kızlar değiştiriyor erkeklerde bişey yok (K29).”

Çocuklara asıl adın dışında neler söylendiğine dair bilgiler:

“Uşak, çocuk (K1).”

“Oğlum, kızım, uşaklar, çocuk (K2).”

“Oğlum, kızım, çocuk (K3).”

“Yavrum, Kuzum (K6).”

“Yavrum, Kuzum, Çocuğum (K7).”

“Uşak derlerdi (K8).”

“Uşak (K11).”

“Uşaklar derdik (K12).”

“Kızım, yavrum, uşaklar, kuzularımız, çocuk (K13).”

“Yavrum, kuzum, datlım, balım, şekerim neler neler sayıyoduk (K14).”

“Uşaklar, çocuklar. Edirne’de kızan derler çocuğa, Diyarbakır’da çağa derler (K15).”

“Ben mesela oğlumun adı Süleyman Sülo diyom, çocuklarımda yapıyom onu (K18).”

“Uşak. Mesela dedelerinin ismiyse onu söyleyemezler Dedoş koyarlar. Babasının ismini koyuyo ya söyleyemiyor oğlu ben nasıl babamın ismini ağzıma alayım diyo Dede, Dedoş koyuyo on iki, on üç yaşına kadar büyüdükten sonra normal ismi söyleniyo (K19).”

“Dedelerin ismini koyarlar Dedoş deniliyor mesela. Benim kaynatamın babasının adı Recep imiş, benim kocamın adı şimdi Dede derler. Küçükken Dedoş Dede derler büyüyünce isimle seslenirler, büyüklere saygısızlık olmasın diye (K22).”

“İsmi neyse onu söylerim (K23).”

“Çocuklar deyin bağırırık, adını söylerik (K24).”

“İsmiyle çağrılır, yavrum denilir (K28).”

Saçından, kaşından, gözünden, burnundan, ağzından, kulağından, boyundan, renginden, şişmanlığından, zayıflığından, kusurlarından dolayı çocuklara adlar takılır mı? Ne gibi adlar takılır?

“Yaşlıların lakapları vardı çocuklarda duymuyom (K8).”

“Aman zapzayıf dirgen gibi diyoduk, kup kuru değnek gibi diyoduk, şişmana da tombul topak bi çocuk diyoduk, tavşan dişli derim seyrek olanlara da (K11).”

“Çalımsız, şişman (K1).”

“Şişmansa şişko, kısaysa alık, gözleri iriyse patlak göz (K2).”

“Cılız zayıflara, şişkolara şişko, iri dişli olanlara kazma dişli, iyi dişli olana inci gibi, patlak gözlü diyorduk (K3).”

“Ben çocuğumun burnuna kırkı çıkana kadar sıkarım küçük olsun diye baksana küçük (K9).”

“Kaşı çatıklara orman kaşlı derler (K12).”

“Seyrek dişli nasibi kısmeti bol olur derlerdi (K13).”

“Şişman olursa tosunum tosunum derik, zayıf olursa amaan çöp gibi, şu çöp gibi derdik, onların anneleri şey etmezdi ne ad takıyon çocuğa derlerdi ne korsa öyle kalıyo lakap takınca onu söylüyon, dişleri seyrek olunca çocuk çok akıllı olacak derler, kısmeti bol olur derler (K14).”

“Zayıf olursa dirgen gibi derler (K15).”

“Şişko derler, ondan sonra tombul derler, zekâsı eksik olana deli diyolar yarım akıllı diyolar. Denmemesi lazım çünkü şurdan şuraya gideceğimizin garantisi var mı yok (K17).”

“Takılmaz niye çocuğun kalbini kırak ki o da Allah’ın yarattığı bir kul öyle münasip görmüş rabbim, biraz şişman olursa göbekli denir çocuklara lakap takılmaz onlar daha küçük (K18).”

“Şu perişan ne perişan dolaşıyo diyok (K19).”

“Dombik diyok, dombili diyok (K27).”

“Kaşı eğri, gözü eğri (K29).”

4.2. Çocuğu Yaşamayanların Uyguladıkları Pratikler

Ad, zamanın her döneminde tüm toplumlarca kutsaldır. Özellikle Türk toplumunda İslam’ın öncesinde ve sonrasında değişikliğe uğrasa bile bu kutsallığı her zaman korumuştur. Çocuğu durmayan aileler çözüm yolları ararken bu konuyu da es geçmemişlerdir. Çocuğa yaşatıcı isimler bulma yoluna gitmişlerdir. Sürekli çocuğu düşen aileler ona durması için; “Durdu, Dursun, Duran, Durmuş, Yaşar” gibi isimler koymuştur. Aynı zamanda erkek kız çocuk isteğinde de bu adın işlevlerinden faydalanma yoluna gidilmiştir. Örneğin, sürekli kız çocuğu olanlar erkek çocuklarının olmasını istediklerini son kıza koydukları isimle yansıtmışlardır ona “Döne, Döndü Yeter, Songül” gibi isimler koymuşlardır, ilk doğan erkek çocuğa da “Murat” ismini koymuşlardır, muradımıza erdik anlamında.

Bunların yanı sıra evliyalara, türbelere ya da ziyaret yerlerine çocuğu götürerek, bir kurgu şeklinde çocuğu “satma” pratiğini uygulamışlardır. Bu çocuk satma pratiğinde amaç çocuğu yaşatmadır. Çocuk kimi yerlerde satıldığı kutsal mekânın adını alır, “Satı, Satılmış, Kaya” gibi. Kimi yerlerde de çocuğun adı uğursuzluk getirdi düşüncesiyle değiştirilir. Genelde büyüklerinin ismi konulur yine yaşatıcı etkisi olduğu düşüncesiyle.

Boratav kitabında, adın büyüsel işlevlerinin en başında çocuğun yaşamasını sağlamak geldiğini belirtmiştir. Üst üste düşük yapmış, çocuğu doğduktan sonra yaşamamış aileler hakkında benzer incelemelerde bulunmuştur. Çocuğu doğup da yaşamayanların çok defa cami önüne bırakıldığını oradan birisinin onu yalancıkdan onu satın aldığını ve böylece çocuğun geçici olarak anne ve babasını değiştirdiğini anlatmıştır. Burada amaç çocuğun canını alan bir kötü ruhu kandırmaktır. Birde hiç çocuk istemeyen ailelerinde yine adın büyüsel işlevine başvurarak “Yeter, Kafiye, Kâfi, Yetişir” gibi isimler koyarak Allah’ tan artık çocuk istemediklerini dilemesine değinilmiştir (Boratav 2016: 101- 103).

Örnek, yaşatıcı gücü olduğu inanılan adların, kişilerin çaresizlik içinde kaldıkları için bir dayanak olma umuduyla yaptıkları pratiklerden olduğunu söylemiştir. Bu adların da “Yaşar, Yaşabey, Yaşagül, Duran, Dursun, Dursune, Durmuş, Durdane, Dursel, Dursev, Durgül, Ömür, Hayat, Hayati, Türer, Satı, Satılmış” gibi adlar olduğunu belirtmiştir. Bunlardan “Satı” ile “Satılmış”ın çocuk satma adetiyle bağlantılı isimler olduğunu da ayrıca vurgulamıştır. Çocuğun cılız, hastalıklı oluşunu adı yaramadı ya da ağır geldi gibi söylemlerle değiştirildiğini bu değiştirmede adla sahibi arasındaki yazgısal bir bağ inancı olduğunu da dile getirmiştir (Örnek 2016: 218).

Çocukları yaşatıcı gücü olduğu inanılan adlara dair bilgiler:

“Duran, Dönsel, Songül, Tamam, Yeter (K1).”

“Döndü, Songül, Tamam, Dursun, Yeter (K2).”

“İşte çocuğu durmayanlara Duran, Durmuş kız çocuğu olursa Satı, Tamam öyle koyarlardı (K3).”

“Öyle koyuyoduk ya Duran, Satılmış (K5).”

“Kaya, Satı, Satılmış ziyarete gidiyorsa (K6).”

“Kaya bizim oğlanınki öyle Kaya ziyaret ismi (K7).”

“Döndü, Dönsel, Duran. Sivas’a götürüyoldı Abdul Gazi’ye Gazi koyuyoldı. Şu köyde büyük taş vardır minare gibi o taş satılırlardı, Satı koyarlardı, Satılmış koyarlardı Kadı köyünde. Boynuna ipi bağlarlardı okuya okuya dolandırılırdı o taş. Taş ki nasıl taş yavrum Allah Teala yaratırken oturtturmuş, içi oyuk minare gibi içi oyuk içinde namaz kılıyolar ev gibi. Kadı köyüne sattık derlerdi. Sivas’tada bir yukarı tekkede vardı ocak Ahmed-i Duran koyarlardı (K8).”

“Satılmış köyüne ziyarete götürürler çocuk düşmez (K9).”

“Ölülerin adlarını koymayık derlerdi ona çeker, oluyo ya zalim oluyo mazlum oluyo aman o zalim onun adını goymaan. Benim gelinim kaynatasını çok seviyo ille onun adını goycam dedi ben dedim ona kızım adını alana çeker goymaan yok çekerse çeksın babamın huyunda ne varmış dedi, sinirini görmemişsin dedim koydu yani (K11).”

“Dursun, Turan korlar (K12). “

“Ad değiştirirler sürekli. Ahmet Mehmet goydum bunlar yaşamadı Ali, Veli goyum der. Burak, Durak, Dursun derlerdi çocuk dursun diye (K13).”

“Mesela çocuğun olmuyo deyin götürüyon kayaya, ocağa satıyon Satı olacak olmasa Satık olacak diyolar mesela sende ona güvenerek içinden geleni koyamıyonda tek çocuk dursun diye o adı koymak istiyon (K14).”

“Biz yapmadık ama işte ramazan’da doğarsa Ramazan, Arifede doğarsa Arife, kasımda doğarsa Kasım diye mübarek günlerde doğanlara isimlerini korlar (K15).”

“Valla bilmiyom. Benim büyük oğluma biz Tayfun ismini koyduk, o da şeyden esinlendik böyle futbol olayları daha şeydi ya mesela Galatasaray tutkusu vardı ya da bir şarkıcı tutkusu falan vardı o zaman öyle koyduk biz (K17).”

“Ben inanmam (K18).”

“Yeter koyuyolar, birde çok peş peşe kız olursa; Döndü koyuyorlarmış dönsün diye. Birkaç kızdan sonra oğlan olunca Murat koyuyorlar, Döndü’ den sonra muradımıza erdik anlamında Murat koyuyorlar (K19).”

“Yok yok ben öyle bir şeye inanmıyorum. Gocadım gayrı unuttuyom (K20).”

“Herkes çocuğun adını ne isterse onu koyar. Mesela bak benim çocuğumun adı Salim benim kaynanam dedi ki rahmetlik Salim koyacam dedi Salim hâkim vardı. tekininkini de kimini Yalçın koyduk. Döndü ismi hep kız olurmuş gelen çocuğa Döndü koymuşlar bundan sonra erkek olsun diye ama yine kız olmuş (K22).”

“Dursun derler (K24).”

“Mesela çocuğu durmayan Durmuş, Dursun diye korlar (K27).”

“Durdu, Dursun gibi isimler korlar (K28).”

“Bak şimdi benim kaynanamın çocuğu hep lrmş kocasının ismini babasının ismini koymuşlar, benim kocamın adı da Ali babasının adı da Ali babasının ismini koyunca oğlan çocuğu duruyomuş, öyle diyeyim yani. Ali Rıza, Allahtan rıza diye koymuşlar. Hemi babasının adı Ali hemi de Allahtan rıza diye Ali Rıza koymuşlar. (K29).”

4.3. Çocuk Görme

Yeni doğum yapmış kadına genel olarak bilindiği üzere lohusa adı verilir. Bunun yanında; loğusa, emzikli, boğazkesen, nefse gibi adlandırmalarla da kadının yeni doğum yaptığı anlaşılır (Acıpayamlı 1961: 65).

Kentlerdeki lohusalık kavramı ile köylerdeki lohusalık kavramı farklılıklar gösterir. Bunun sebebi ise yaşam koşullarındaki farklılıklardır. Kentte bir kadın doğum yaptığında genelde bir gün sonra taburcu olur. Kadının doğum zamanında hastanede eşi, ailesi gibi yakınları olur ve eve geçince kısa bir dinlenme zamanı ayrılır. Genellikle doğumun hemen ardından çocuk görmeye gidilmez. Kadının ve bebeğinin toparlanması beklenir. Çalışan kadınlar için de devlet belirli bir doğum izni verir. Bu süre zarfında anne hem kendini toplar hem bebeğiyle özdeşleşir. Genelde yeni doğum yapanın etrafı çok kalabalık olmazken köyde bu durum tam tersidir. Meraklı köy halkı en kısa zamanda bebeği ve anneyi görmek ister. Kimi yerlerde hemen ardından gidilir kimi yerlerde kırkı çıkması beklenir. Aile yakınlıkları hemen her yerde bebek doğar doğmaz tez zamanda ziyaretini gerçekleştirir.

Çocuk görme uygulaması anneyi ve ev halkını kutlamak için yakınlık derecesine göre götürülen hediyeler ile altından giysiye, aileye yeni giren bebek için destek sağlamak ve anneye götürülen yiyecek içecekler ile sosyal bağları güçlendirmek, pekiştirmek amacıyla yapılır. Bu ziyaret kimi yerlerde kızın annesi tarafından organize edilir. Doğan çocuğun beşiğinden yatağına birtakım hazırlıklar yeni annenin ailesi tarafından yapılır ve bu yeni annenin kayınvalidesine de tülbent gibi hediyeler de götürülecek eşyaların yanında yerini alır. Konu-komşu toplanır, halası teyzesi yengesi yakın olduğu kadın akrabalarla toplu bir halde bebek görmeye gidilir.

Yeni anne ve bebeği merak eden yakınları ve çevresindeki kadınlar vakit kaybetmeden anne ve bebeği ziyarette bulunurlar. Bu ziyaretlerde hayır duaları dilenir, bebeğe yakın akrabaysa altın yoksa giysi, anneye de çeşitli yiyecekler, içecekler götürülür. Araştırdığımız köylerdeki bu sözlerin, hediyelerin neler olduğunu aşağıda görebiliriz.

Çocuk görmeye ne zaman gidilebileceği hakkındaki bilgiler:

“Kırkının içinde de gideriz, kırkıdan sonra da gideriz, şimdi kırkıdan bir iki ay sonra gideriz (K1).”

“Lohusa deriz, bir ay iki ay sonra gideriz (K2).”

“İlk doğum yapınca yakınlar gelir, anneye yemek getirir, bir şeyler getirirler bir göz aydınlığı getirirler, çocuğu da kırkı çıktıktan sonra görürler (K3).”

“Yeni doğurduğu gün doğum yapmış diye giderdik bazen bir şey alırdık kırkı çıkandan sonra giderdik, fırsat bulabilirsek gidiyoduk (K5).”

“Valla kırkı çıkandan sonra gidilir (K6).”

“Kırkı çıkmayınca gitmiyoduk, hasta olan gitmez çok günah (adet olan) yakalarımızda iğne olurdu sende doğum yaptın bende sen iğneni bana verirdin ben iğnemi sana verirdim, kırklı ya kırklı kırkının üstüne gelmez, hasta olan karı doğuma gelmezdi (K8).”

“Çocuk doğduktan bir hafta sonra, bir ay sonra ne zaman müsait olunursa (K9).”

“Adet görürsen gitmiyon üstüne doğunca gidiyon (K10).”

“Çocuk kırklıyken kırkı çıkmadan gidilir bir haftalığken iki, üç günlüğüken yakınlar gider çocuk görmeye (K11).”

“Valla ne zaman uygun olursa o zaman gidilir (K12).”

“Yeni doğan çocuğa ev halkından başkası kırkı çıkanaca gelmesin derlermiş (K13).”

“Kırkı çıkmaya kalmadan yakınları gider. Herkes ne zaman isterlerse o zaman gider. Bir aylıkta olsun iki aylık ta olsun sonradan gidebilir. Bazısı da kırkı çıksın öyle gideyim der. Kırk başığı olur der (K14).”

“Bilmiyom artık herkes kendine göre, ikinci günde gidilir (K15).”

“Kırkı çıkınca gidilir (K16).”

“Çok yakınıysa bir geçmiş olsuna gidersin yani şöyle bir hafta sonra. Bebek görmeye de kırkı çıktıktan sonra gidersin (K17).”

“Yakının olursa daha kısa sürede gidiliyor genellikle de kırkı çıktıktan sonra. Biraz çocuk toparlansın anne toparlansın diye (K18).”

“Kırkıdan sonra gidiliyor (K19).”

“Bir hafta sonra yakının hısmın ise giden yohusa gitmen (K20).”

“Kırkı çıktıktan sonra gidilir (K22).”

“Kırkı çıkınca (K23).”

“Doğuncuk gidilir (K24).”

“Kırkı çıhandan sonra (K25).”

“Şehirde yaparlarsa gelişin günü gelirler, köyde yaparlarsa birer gün, ikişer gün arayla gelirler. Çocukları görürler, giderler (K26).”

“Çocuk görmeye çok yakınından ailen olursa doğar doğmaz. Sabırsızlaşıyorsun tabi ki biraz arası uzaksa bir hafta sonra, on beş gün sonra gidiliyor (K27).”

“Çocuğu görmeye yakınları hemen giderler ötekilerde ara sıra gelirler görmeye (K28).”

“Ya bir on beş gün içinde gidilir yani hemen doğunca gidilirdi, burda şimdi öyle değilde (K29).”

Çocuğa götürülen hediyeler:

“Çocuğa elbise alınır, yakınınsa da altın (K1).”

“Yakının olursa altın, para veriyorsun; köyün içinden biri, akrabaysa elbise alıyorsun (K2).”

“En yakınlar altın alırdı, uzak olanlarda elbise gibi şeyler getiriyordu (K3).”

“Yakınlığa göre yani (K6).”

“Yakınlarımıza elbise alıyok, altın alıyok (K7).”

“Anneye değil de çocuğa alınıyo mesela takım götürülüyor, para götürülüyor (K9).”

“Çocuğa takım almışsak takım götürüyok, para olursa para veriyok (K10).”

“Kıyafet alırım, para takarık, altın takarık oluyo öyle şeyler yakınlık derecesine göre (K11).”

“Yakın olursa altın alınır çeyrek, yarım (K12).”

“Herkesin gücü neye yetiyorsa onu götürürlerdi kızığışa örtü götürülerdi, oğlanısa para götürüler. Şimdi o yok. Şimdi takımlar çıktı. İyicecek yiyecekler çıktı onlara takımıylan alıp gidiyolar şimdi (K13).”

“İçinden ne gelirse onu götürüyok. Kız olursa örtü götürürlerdi, oğlan olursa para götürülerdi, yani gider elbise alan elbise götürür para isteyen para götürür (K14).”

“Çocuğa artık para mı olur giysi mi olur yakınlık derecesine göre değişir (K15).”

“Komşum falansa takım alırız. Böyle sonradan falan olan çocuklarsa onlara altın gider (K17).”

“Hediye olarak giyecek alıyo, daha yakınlar altın takıyo. Hediye olarak elbise götürüyok, takım götürüyok (K18).”

“Ananesi beşiğine kadar, yorganını yatağını iki aylıkken her şeyini yapıyo. Evindeki kaynanasına hediyeler alıyo yazma olsun bebek görme yapılyo burda. Komşularını çağırıyon, yakın komşularını topluca gidiliyor halaları, yengeleri (K19).”

“Elbise alırick, fanila alırick, don alırick, takısını takarık varise yohsa takmayız (K20).”

“Elbise götürüyok, para götürüyok, yavrum ne gerekirse onu götürüyok (K22).”

“Çamaşır, altın, para her şey gidebilir (K23).”

“Ya bir örtü götürürdük yahut ta bir kazak alırdık yada dutlan görmeye giderdik, cay demlerdik kızartma ederdik (K24).”

“Gundağın içine çok yakınısa parası varısa para sokarsın, uzan olursa bir ufak bir şey alır götürürsün (K25).”

“Yakınları olursa altın takarık, yani öyle şeyetmeyik. Uzakları olursa para götürürük (K26).”

“Tabi ki, yakınımız olursa altın alıyoz, uzak olursa bir takım elbise alıyoz (K27).”

“Para getirirler, yakınları altın getirirler, elbise getirirler, öyle (K28).”

“Kız olursa bir tülbent götürüyodun, erkeğe de çorap alıyon, para veriyon, şimdi altın elbise götürüyorsun öyle bir şeyler (K29).”

Anneye Götürülen Hediyeler

“Doğum yapana da süt gibi yiyecek gibi bir şeyler alırsız (K1).”

“Yok ne hediyesi yavrum, evde olanı götürürdük, dut kaynatır götürürdük onu içerdi sancısı kesilirdi (K8).”

“İllaki yiyecek, içecek, süt gibi bişiler alırsız giderik (K11).”

“Süt götürerek içsin derler anneye (K15).”

“Elimize ne geçerse ondan sonra bir meyve geçerse onu alır götürürdük (K16).”

“Anneye de yiyebileceği şeylerden götürürsün(K17).”

“Anneye de püsküvüt neyin götürülüyor, yiyecek götürülüyor (K18).”

“Anne nörececek (K23).”

“Anneye de büsküvit yahut da meyva suyu gibi öyle şeyler (K27).”

“Zamanında hediye yoğuduki, çay demliyoduk kızartma ediyoduk bir şey yapılyodu o kadar yani (K29).”

Çocuk görmenin bu köylerdeki yerel adları:

“Çocuk görmeye gittim, yataysa da lohusa görmeye gidiyoruz deriz (K1).”

“Lohusa görmeye gidiyoruz denir ama uzadıysa çocuk görmeye gidiyoruz dersin (K2).”

“Fılanın gelini doğum yapmış görmeye gidiyok, çocuk görmeye gidiyok (K3).”

“Kadın doğum yapmışta görmeye gidiyok derler (K5).”

“Çocuk görme, lohusayı görmeye gidiyoz, doğum yapmış kadın (K6).”

“Fılan doğum yaptı da onun yanından geliyom derdik (K8).”

“Çocuk görme (K9).”

“Bebek görmeye gittik derik (K10).”

“Çocuk görmeye gidiyok derik, he falanın çocuğu olmuş görmeye gidiyok derik (K11).”

“Lohusa görmeye gidiyok derler (K12).”

“Aman falan adam doğum yapmış onu görmeye gidiyok derdik (K13).”

“Lohusa görmeye gidiyok, hele bu doğurmuş ta onu görmeye gidiyok (K14).”

“Lohusa görme, çocuk görme (K15).”

“Bebek görmeye gittik derik (K17).”

“Çocuk görmeye gidiyok diyoz biz. O aile topluyo herkesi kızın ailesigil torununu görmeye gidiyok. On beş yirmi kişi aramızda yatak, yorgan, beşik, altınını götürüyok. Ama kırkı çıktıktan sonra (K18).”

“Bebek görme, uşak görme denir (K19).”

“Çocuk görmeye gittik (K22).”

“Çocuk görme denir (K23).”

“Çocuk görmeye gidiyok derdik, lohusa görmeye gidiyok derdik (K24).”

“Fılanın çocuğu olmuş görmeye gidiyolar sende gel de diye o ona o ona söyler toplanır giderik (K25).”

“Çocuk görmeye gittim derlerdi (K26).”

“Çocuk görmeye gittik deriz biz (K27).”

“Çocuk görmeğe gidiyok derik (K29).”

Çocuk görmeye gidildiğinde anneye ve çocuğa söylenen sözler:

“Ömrü uzun olsun, hayırlı olsun, kurtardın, geçmiş olsun (K1).”

“Allah analı babalı etsin, uzun ömürlü olsun, düğünü güzel olsun, ömrü uzun olsun (K2).”

“Hayırlı olsun, gözünüz aydın, Allah analı babalı büyütsün derdik (K3).”

“Hayırlı olsun, gözünüz aydın (K5).”

“Gözünüz aydın, kadına geçmiş olsun, nasibi pek olsun (K6).”

“Allah analı babalı büyütsün (K7).”

“Gözün aydın, hayırlı olsun, Allah analı babalı etsin (K8).”

“Hayırlı olsun, Allah kurtarsın (K9).”

“Geçmiş olsun derik, hayırlı olsun derik, eline avcuna kavuşmuş derik, gurtarmışsın derik işte öyle (K10).”

“Hayırlı uğurlu olsun Allah analı babalı büyütsün Allah hayırlı büyütsün Allah’a millete öylede yararlı bir evlat olsun derik (K11). “

“Allah hayırlı uğurlu etsin binası pek etsin Allah analı babalı etsin derlerdi(K12).”

“Gözün aydın olsun, geçmiş olsun derdik (K13).”

“Hayırlı olsun, Allah analı babalı etsin, Allah akıl fikir versin, ömür boyu mutluluk (K14).”

“Allah hayırlı uğurlu etsin, devlete millete hayırlı olsun, gözünüz aydın, analı babalı büyütsün (K15).”

“Gözün aydın derik (K17).”

“Gözün aydın, Allah hayırlı etsin, Allah analı babalı büyütsün diyok (K18).”

“Gözün aydın, Allah analı babalı etsin (K23).”

“Gözün aydın derler, Allah analı babalı etsin derler, ondan sonra sağlığı bol olsun derler (K25).”

“Gözün aydın derik kızım, hayırlı olsun, Allah analı babalı büyütsün derik işte bu kelimeyi söylerik (K26).”

“Sadece; Allah analı babalı etsin, Allah anasına babasına bağışlasın o işte (K27).”

“Canım gözüm Allah hayırlı uğurlu eylesin, Allah analı babalı eylesin denir (K28).”

4.4. Anneyi ve Bebeği Kötü İyelerden Korumak İçin Başvurulan Uygulamalar

Ateş töreniyle ilgili Frazer şu bilgiyi paylaşmıştır:

“Etiyopya’nın kuzeyinde yaşayan Bogolarda kadın yatağa getirildiğinde, kadının arkadaşları evin kapısında bir ateş yakarlar, anayla çocuk ateşin çevresinde yavaş yavaş yürütülerek dolaşırken, bize söylediğine göre kötü ruhları korkutup uzaklaştırmak ve anne ile yeni doğmuş bebeğini cinlerin saldırından korumak amacıyla da zil ve palmye dallarıyla büyük bir gürültü oluşturulur. Yunan söylencesine göre Curiatus kardeşler mızraklarını siperlerine vurarak bebek Zeus’un çevresinde dans etmişler, böylece çocuğun ağlayışlarını boğmuşlar, yavrularını doğar doğmaz yutma alışkanlığında olan babası Kronos’un dikkatini başka yöne çekebilmişlerdir. Bu Yunan söylencesinin, bebeklere ilkel insanın kötü ve tehlikeli ruhlara yüklediği ölümü getiren nedenlere karşı onları korumak amacıyla uygulanan eski bir geleneğin kalıntılarını içerdiğini düşünebiliriz (Reed 1994: 185)”

Doğumun hemen sonrasında kadının bedenindeki değişimler, ruhsal hassasiyeti rahatsızlanmasına sebep olabilecek etkenlerdir. Bu dönemde kadın hassaslaşır ve ateşlenebilir. Bazı toplumlarca da bu Al basmasıyla ilişkilendirilir. Lohusa ve bebeği bu zararlı etkilerden koruma amaçlı birtakım uygulamalara başvurulabilir (Bozkurt vd., 2014: 114).

Ndembularda kadını üreme gücünden yoksun bırakan, anne soyundan gelen; anne, anneanne veya onun annesi şeklinde uzayan ölmüş akrabaların gölgesidir. Bu tehlikenin de ortadan kalkması için kadının ölen akrabasını yani gölgeyi kalpten hatırlaması gerekir. Bu geçici kısırlığı ortadan kaldırmak için bir ritüel yapılıır. Kadının kocası veya erkek akraba bir doktora başvurur. Bu doktor gölgeyi sakinleştirmek için gerekli işlemleri bilir ve o da daha önce bu durumu yaşamış ya da daha önceki bir hastanın anne tarafından bir erkek akrabası olacaktır (Turner 2018: 24-25).

4.4.1. Kırk basması, Kırklama İnancı ve Başvurulan Çareler

Kırk sayısı Türk mitolojisinde de sık rastladığımız bir motiftir. Belki de kırklama, kırkın çıkması, kırk uçurma, kırk basması gibi inanmaların da bu mitolojik

sayıyla bağlantısı vardır. Kırk sayısı Türkler için önemli ve kutsal bir nitelik taşımıştır. “Bu motif, kahramanlar etrafındaki gücü temsil eder. Kırk sayısı bazı eşya ve davranışları sınırlar. Kırklar motifi ile görünmez alemden gelen koruyucu, güç verici, kutsallığa erişmiş şahıslar ifade edilir (Gültepe 2012: 590).”

Belki de bu yüzdendir ki lohusa ile bebeğe kırk gün içinde bir hastalık gelirse, çocuk hallenmezse, ölürse vb. durumlar vuku bulursa halk dilinde kırk bastı denir. Kırk basmasının farklı yerlerde farklı adlandırmaları mevcuttur. Bunlar; “kırk basması, kırk düşmesi, kırk karışması, loğusa bastı” gibi adlandırmalardır (Acıpayamlı 1961: 85).

Kırklama töreni kırk günün sonunda çocuğun ve annenin yıkanmasıyla yapılır. Birde susuz yapılan kırklama örneği vardır; bunda kafası kibleye gelecek şekilde, çocuk beşiğin altından üç defa yuvarlanır, yuvarlanırken de dua okunur. Kırklama işlemi geçtikten sonra anne ve bebek için tehlikeli olan zaman dilimi atlatılmış olur (Boratav 2016:177). Örnek’ in de aktardığı kırklama işlemleri yine iki gruba ayrılır, sulu kırklama ve susuz kırklama. Sulu kırklamada anne ile çocuğunun üzerine içerisinde “altın, gümüş, ustura, yumurta, kırk tane arpa, buğday, çakıl, fasulye, fındık, demir, anahtar” vb. şeyler konularak su dökülür. Susuz kırklama işlemindeyse beşiğin altına kaba bir döşek yerleştirilerek köyün saygı duyulan kadınlarından iki tanesi beşiğin sağ ve sol tarafına geçer, sağdaki kadın çocuğun başı kibleye gelecek şekilde onu kucağına alır ve “sallu salavat sallu Muhammet diyenin akıbeti hayır olsun” der ve çocuğu beşiğin altından diğer kadına doğru yuvarlar. O da çocuğu sağdaki kadına yuvarlar. Bu olay üç kere tekrarlanır ve kırkma işlemi sona erer (2016: 204).

Annam’daki Nguon So’n vadisi yerlileri kırk basması inancına benzer bir inanişaya sahiptir. Burada doğum anından itibaren ilk bir ay çok önemlidir çünkü bu ayın içerisinde bebeğin olduğu hanenin “phong long” denilen kötü talihin etkilerine açık olduklarına inanılır. Yine kırk basmasındaki olaylara benzer bir şekilde burada eğer evinde hasta bulunan bir kişi, bu evi ziyarete gelirse çeşitli bitki ve çaylarla kendisini arındırması gerekir aksi takdirde durumun evindeki hastaya zarar vereceği düşünülür (Frazer 2019: 161).

Delaney' in araştırmasında kadınların lohusalık hakkındaki görüşü; bunun bir lüks olduğunu yaşlı kuşağın doğumdan sonra hemen kalkıp evde, tarlada iş yaptıkları yönündedir (2014: 94). Araştırma yapılan köylerde de aynı söylemle karşılaşılmıştır. Köydeki kadınların çoğu doğumun hemen ardından bebeklerini kundaklayıp, onlarla beraber tarlada işlerine devam etmişlerdir. O dönemlerde anne, iş yükünün ağırlığından ötürü çocuğuyla yeterince ilgilenememiş ve bu da  ocuk ölümlerine bir sebep olarak gösterilmiştir.

Bebeğin kırk çıkana kadar sakınılan  nlemler:

“Dışarı  ıkartmazdık, yanına kırklı kadın gelmez, yalnız koymazlar çocuğu o zaman öyle vardı, kırk basar al basar (K1).”

“Yalnız bırakmayız, yalnız bıraksak bile yatağına iğne sokarız, et mesela birisi çiğ et getirirse almazdık çocuğa kırk basar diye (K2).”

“Ben hiç öyle bir şey hissetmezdim kaynanam derdi bir yere giderken evde kimse yoksa çocuğun yanına ya da benim yanıma süpürge kordu, çocuğun kundağına iğne takardı kırk basmasın diye. Birde böyle yeni gelinleri biz önceden yemeğe davet ederdik, onu almazdık yemeğe, hani çocuğu kırk basmasın diye ya da çocuğu alırdım kucağıma onu karşılardım dışarda kırk basmasın diye. Et de olduğu gibi eti de almayız (K3).”

“Doğum yapan yeni gelinler kırk çıkanaca birbirine gitmez yoksa kırk basar (K4).” Biri kurban neyin kestiğinde et getirdiğinde eti almazdık, çocuğa kırk basar  ocuk allanmaz diye (K5).”

“Ben kırk çıkana kadar yanına bıçak koydum, eşimin hırkasını koydum ya da elbisesini koydum çocuğa basmasın diye (K9).”

“Ahıra neye ıssız gidilmez derlermiş(K10).”

“Kurşun dökerlerdi kermeynen de dartılırdı, malın pisliğinin kurusunu korlardı terazinin bir gözüne mal tezeği korlardı bir gözüne de çocuğu korlardı etnen dartaıardı benim bir  ocuğumu da darttı gaynanam hatta bir gözüne et doldurdu et getirmiş eve bir komşu diyelim ki kurban kesti et getirdi o eve et girmeyeceğmiş  ocuk kırklıyken, o çocuğu kırk basarmış o yüzden kimse kimsenin evine et

götürmezdi yoğusa doğum yapan kadınlar çocuğu dışarı çıkarırlardı o etin üzerine gelirdi (K11).”

“Baş ucuna Kur’an-ı Kerim korlar iğne korlar. İğneden Alkarısı kaçır derler ya ondan korkarlardı benim yanıma bırakır giderlerdi. Kaynanam onlardan kordu benim baş ucuma evde yalnız kaldımmıydı. Kaynanam derdi ki kimi çok seviyosan onun simasıyla gelir derdimidi bana (K12).”

“Çocuğu pis yerlere götürmezdik. Nazar edenlerin yanına götürmezdik, göstermezdik. Adet gören kadınları gomazdık. Hasta, cinli perili olanların yanına götürmezdik gelmesin cini periyi serper derdik (K13).”

“Mesela biri çocuk doğurdu ya e tabi o çocuğun üstüne çocuğa kırkı çıkanaca gidilmezdi, birbirine basar diye. Kırk basarda hallanmaz, yürümez, geç yürür öyle olurdu, geç yürümeye de kırk basması etken oluyo, mesela biri et kesti bir şey getiriyo onu içeri gomadan kapıdan almazdı ki çocuğu alır ona karşı çıkarlardı, ete bassın deyi, çocuğu dışarı çıkarırlardı, çocuğun bulunduğu yere eti getirmezlerdi. Eti getirilirse haber ederlerdi, sana et getirecem kundağı dışarı çıkar eti içeri koyun da çocuğu etin üstüne getir de kırkı basmasın derlerdi. Eti habersiz getirilirse kırk basığı oldu derlerdi ve o etnen çocuğu tartarlardı tartıynan. O eti korlardı kaç kiloysa çocuğu da bu terazinin gözüne korlardı onu tartarlardı kırk basığı oldu diye hangisi ağır gelirse ona göre şey ediyolardı, etin ağır gelmemesi gerek, çocuk ağır gelecek ki, çocuk eti basacak kırk basmayacak (K14).”

“Kendim hiçbir önlem almadım, hiçbir şeyden de sakınmadım hiçte bir şey olmadı, oda bir hurafe, ama buralarda çıkarmazlar göstermezler (K15).”

“Ben biraz korkardım hani Alkarısı gelir derlerdi ya ürkerdim bazen. Zannederdim ki sanki yalnız kaldığımda yorgana bir şeyler çöker gibi hissederdim. Essahlığımı da bilemiyorum (K17).”

“Burda yani eskiden büyüklerimiz derlerdi albu var derlerdi. Mesela öteki de doğum yaptı geldi ya kırkı basar derlerdi. Kapıda bir et olsa çocuğu dışarıya çıkarırlardı eti alırlardı yani et dahi görmezdi. Benim kaynanam öyle derdi. Benimkinde et neyin yapacağımızda çocuğu dışarı çıkartırdık eti alırdık sonra çocuk gelirdi kırk neyin basmasın diye (K18).”

“Bebek kırk gün boyunca evden çıkarılmıyo. Birde cenaze oldumudu komşunda bebeği yukarı çıkarırdık kırklanmasın diye kırk basardı yani, alda evden yukarı çık sana kırkı serpmesin derlerdi. (K19).”

“Soğuktan hastalıktan sakınırdık (K22).”

“Lohusa karılar gelmesin derdik. Üstüne et gomazlardı. Düğünler olunca gelinler gelince dışarı çıkartırlardı. Cenaze olunca çıkartırlardı. Böyle adet vardı işte (K24).”

“Hamile kadın üstüne gelmesin, ondan sonra cenaze oldu ya köyümüzde, cenaze oldu bu çocuğu alırsın dışarı çıkartırsın, onun kefeninden kopartırsın beşiğin altına korsun kırk basmasın diye. Düğün olur gelin gidiyo ya çocuğu alır bacaya çıkartırsın kırkı basmasın diye, ha bunlar böyledir (K25).”

“Biz öyle hiç sakınmadık, hiç öyle başımıza da gelmedi. O kırk basması diyon geçmişlerde kalmıştır (K26).”

“Erkek gelmesin kız olursa, kimse görmesin nazar değer o gibi şeyler (K27).”

“Her şeyden de sakınıyoduk biz, mesela kırk basmalardan sakındık. Kırk basmaması için, düğün olurdu gelin giderken peşinden çocuğu çıkarırdık, cenaze olur cenaze giderken peşinden çocuğu çıkarırık öyle şeyler yapardık. Mesela çiğ eti çocuğun üstüne getirtirmek. Çocuğun olduğu eve çiğ et girmez. Çocuk dışarı çıkacak ondan sonra et girecek içeri(K28).”

“Yalnız bırakmamaya çalışırdık hem anne hemi onu (K29).”

Çocuğun kırk basmasına uğraması ile ilgili bilgiler:

“Çocuk harlanmaz, zayıf kalır. Kırkının içinde yakın köyümüzde bir şey vardı onu tartarlardı onla, ondan sonra kırkının içinde harlanmayan çocuğu kırk basmış derlerdi, götürürlerdi. Çocuk uyumazdı (K1).”

“Çocuğu kırk basınca ölüyümüştü(K10).”

“Çok zayıf düşermiş çocuk hallanmazmış ne yedirsene de hiç büyümezmiş bir deri bir kemik kalırmış gelişmezmiş çocuk kırk basıyo derlerdi ona da inanmıyom, batıl inanç (K11).”

“Hani derler ya şimdi çocuk çok ağlıyo kırk gün oldu mu ağlamayı keser derler bizim buralarda hiç yalnız bırakmazlar (K12).”

“Ağzına köpük geliyodu köpük yığılırdı o zaman kırk basığı derdik biz ona (K13).”

“Bir akrabamız vardı, çok zayıftı, buna kırk basmış dediler, tarttılar ettiler, meğerse çocuğun kalbi delik çıktı, ameliyat olduktan sonra çocuk kilo aldı düzeldi, böyle bir şey yok. Biz aynı kırklı iki kişi aynı evde durduk, onların ailesi bir yere gittiler kadın tek başınaydı bir şey de olmadı (K15).”

“Uşak basamazdı öyle ayağı top dururdu, kırk basmış derlerdi, şimdi kırk basığı da yok (K16).”

“Çocuk kısa kalırmış derlerdi, gelişmez mi ne derlerdi, ağır gelişir derlerdi, (K18).”

“Oluyor, annemden duyardım onları bir kadın oda doğurur hani sende doğurursan senin üstüne gelirse onun kırkı basarmış ona öyle derleridi (K22).”

“Gelişmezdi çocuk (K24).”

“Et üstüne gelirse kırklı olursa o ondan oluyomuş. Dışardan et geldi mesela bebek kırklı ya etin kırkı bastı derler. Mesela kız olursa o da gelirse kız kırkı oğlana basarmış (K27).”

“Çocuk dışarı çıkacak ondan sonra et girecek içeri. Çocuk içerdeyken çiğ et girerse çocuk gelişmez (K28).”

“Ne biliyim öyle rahatsız mı oluyo ne (K29).”

Çocuğu kırk baskınından korumak için başvurulmuş çareler:

“Başka bir doğum yapan kırkı çıkana kadar gelmez, kırklı çocuklara et getirilmezdi (K1).”

“Biz üç elti bir doğum yaptık o bize gelmedi biz ona gitmedik, kırk basar diye kırk çıkana kadar gitmeyiz (K7).”

“Bıçak korlar şunu bunu korlar (K10).”

“Yıkarlar ondan sonra, kele götürürdük kırk basığına çimdirirlerdi (K16).”

“Başına Kur’an-ı Kerim konur, bir yere giderken mesela ben çatıya neye giderken okur üfler öyle giderdim (K17).”

“Poşeler yanardı poşenden ateş bile vermezdin çocuğa kırkı basar diye (K22).”

“Onu okutuyolar hocaya, yıkıyolar (K27).”

4.4.2. Nazar İnancı ve Korunmak İçin Başvurulan Çareler

Nazar kelimesi Arapça’da bakış anlamı taşır. Kimi insanların bakışlarındaki zararlı, kötü niyetli gücün karşı taraftaki insanı olumsuz etkileyerek ona hastalık, sakatlık, ölüm gibi kötü sonuçlarla etkilediği ve cansız nesnelerin üzerinde de kırılma, çatlama vb. etkileri meydana getirdiğine inanılır. Türkiye’de durup dururken aynanın kırılması, bardakların düşüp kırılması veya çatlaması, sürekli esnemek özellikle dua ederken esnemek, sakarlaşmak, işlerin yolunda gitmeyişi “sende göz var, nazara geldin, nazar çıktı, nazar değmiş” gibi deyimlerle tabir edilir. Mesela sapsağlam bir çocuk hastalandığında yahut iyi dostların arası bozulduğunda da “kem göze uğradı” denilir. Mavi gözlü olanların daha çok gözü değdiğine ve bundan dolayı mavi göz rengi olanların çoğunun kıskanç, kötü niyetli, başkalarına zarar vermekten hoşlanan kimseler olduğuna inanılır. Nazara karşı en korunmasız ve en zayıf olan halka ise çocuklar olarak görülür. Kişilerin mal varlığı da nazar unsurudur onların da tıpkı insanlarda olduğu gibi nazara uğradıkları düşünülür. Bir kaza olduğunda, eşyanın bir yeri hasar gördüğünde, kazancı düştüğünde ya da hayvancılık yapıyorsa hayvandan yeterli verimi alamadığında “nazara geldi” denilir. Ayrıca bazı kişilerin nazar gücünün yüksek olduğuna da inanılır. Mavi gözlülerde olduğu gibi kiminin enerjisinden baktığı, söylediği, düşündüğü, beğendiği şeylere nazar degeceğine inanılır (Boratav 2016: 119).

Nazar inancı birçok coğrafyada var olmuş eski ve kuvvetli bir inanıştır. “Eski Sümer, Babil, Mısır, Girek ve Roma kültürlerinin yanı sıra Sami, Pers, Hint ve çeşitli Avrupa kavimlerini kapsayan geniş bir coğrafya üzerinde hem geçmişte hem günümüzde yer alan bu inanın başlangıcı tam olarak bilinmemekle beraber M.Ö. 4000 yılına kadar gittiği kabul edilir”. Alan Dundes, coğrafi incelemelerin ardından nazarın Mezopotamya kökenli olduğunu vurgulamış; su, hayat, kuraklık, ölümle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ona göre bir annenin sütünün kesilmesi, bir hayvanın

sütünün azalması, çocukların ölmesi, ekinin kuruması vb. olaylarda nazarın bu dört temel etkisinin altında gerçekleştiğine inanılmıştır. Belki de “tütütü nazar değmesin” diye ağızdan çıkan hafif tükürükle edilen dilekte bu bağlamla ilişkilidir (Türkiye Diyanet Vakfı İnsan Ansiklopedisi: 444).

Genel olarak kötü niyetli, kıskanç insanların nazarı değdiğine inanılsa da iyi niyetli olanların da istemeden nazar değdirdikleri düşünülür. Yeni doğan çocukları günümüzde dahi kırkı çıkmadan, kırk günü geçmeden herkese göstermezler, yaygın olarak kullanılan sosyal medya hesaplarında bile kişiler bebekleri olunca ilk kırk gün yüzlerine emoji kullanarak yüzlerini saklarlar. Çoğunlukta ilk kırk gün bebeklerinin fotoğraflarını paylaşmazlar. İslam’la beraber Müslümanlıkta da çeşitli ayetlerle ve dualarla nazardan korunma yoluna gidilmiştir. Türkiye’ de birine nazar değdiği düşünüldüğünde ilk akla gelen uygulama herkesçe yapılan dua etme olayıdır, Ayetel kürsi ve onun yanında nas ile felak suresi okunarak nazarın üstünden atılacağı düşünülür. Bu surelerin Türkçe mealinde de üfürükçülerin, gecenin, insanların veya cinlerin, kıskançların şerrinden korunmakla ilgili sözler yer alır. Eskiden beri var olan nazar inancı diğer inanmalar içerisinde en yaygın ve güçlü olanıdır. Büyüklerden nesilden nesille aktarılıp önemini korumuştur.

4.4.2.1. Nazardan Korunma

Çocukları severken güzelliklerinden bahsetmek, tatlı sözler söylemek yerine koruma amaçlı kötü sözler sarf edilir; boklu, çirkin gibi kötüleyici sözlerle çocuğun nazardan korunduğu düşünülür. Sık sık maşallah denir, bazen bu “tütütü maşallah” diye de hafif tükürme eğilimiyle gerçekleştirilir. “Elemtere fiş kem gözlere şiş” gibi tehditkâr sözlerin de kötü enerjiyi yok edip kaçıracağı düşünülür. Ancak bunların dışında nazara karşı en büyük koruyucu güç nazarlıktır. Nazarlıkların içinde de en yaygını mavi göz şeklinde nazar boncuğudur. Altın ya da gümüşten yapılmış maşallah yazılı süsler, ufak şap parçası, çitlenbik ağacının kabuğu, yeşil kahve tanesi, kurt dişi, küçük kaplumbağa yavrusunun kabuğu veya deniz hayvanlarının kabuğu nazardan korunma amaçlı taşınan birtakım eşyalar içerisinde yerini alır. Nazar değen kimse, uzman biri tarafından okunur, tütsü yakılabilir ve kurşun dökülebilir (Boratav 2016: 120-121).

Oldukça yaygın olan nazarın temelini düşündüğümüzde Örnek'in bahsettiği psikolojik etmenleri de değerlendirmek gerekir. İnancın bu denli yaygın olması kişilerin birbirlerine karşı olan güvensizliği, birbirlerini kıskanması ile açıklanabildiği gibi kişiler bunu önlemede majik yollara başvurarak kendilerini ve sevdiklerini koruma yoluna gitmişlerdir (2016: 233-235)

Anneyi ve bebeğini nazardan korumak için alınan önlemlere dair bilgiler:

“Şimdi varda nazar boncuğu takarlar, yeşil ve mavi giyindirirler (K1).”

“Çocuğu çok göstermek istemeyiz kimseye (K2).”

“Nazar boncuğu takardık çocuklara olsun büyüklere olsun. Kilolu olan çocukları da kimseye göstermezdik nazar olmasın diye (K3).”

“Çocuklar güzel oldu mu göstermezdik nazar değer diye (K5).”

“Kurşun dökülürdü (K6).”

“Ebe karı vardı, şuraya gümüş nazar boncuğu takardı (K8).”

“Nazar okuyacan kızım nazar var yani nazara inanıyok peygamber efendimize de değdi Allah tarafından ayet indi kulhu vallahü ehad, kul enziler indi ondan sonra mübarek kurtardı nazardan şimdi nazara inananlar onu okuyacak ne hocaya ne hacıya ne muskaya gitmeyecek yani oraya giden dinden imandan çıkar (K11).”

“Hani diyolar ya bana bir ağırlık çöktü ben yerimden kalkamıyom heralda nazar değdi diyolar o zamanda büyükler geliyor okuyo, kurşunda dökerlerdi eskiden (K12).”

“Katran çalardık. Katran varıdı eskiden şafağına ederlerdi. Mavi boncuk takarlardı nazar değmesin diye kurşun dökülürdü (K13).”

“Katran çalarlar, firketeyle şurasına boncuk takarlar, nazar duası okuturlar, muskaya koltuğunun altına nazar muskası yazdırırlar (K14).”

“Dua (K15).”

“Ben nazara çok inanırım. Küçük çocuğa sevenden falan gelir ben öyle çocuğa daha çok inanırım rahatsız olur yani. Okuyacan ihlas suresini, ayetel kursiyi okuyacan koruyucu olur (K18).”

“Fazla kimseyi görmesin diye dikkat ediyok, keskin olan birilerine okutuyok (K19).”

“Üstünü örterler ki görmesinler diye yavrum saklarlar bir kadından çocuğunu sakınırdın yani (K22).”

“Nazar boncuğu takarlar, muska yazarlar (K23).”

“Nazara inanıyok, tuz çevirdik üstünden, nazar çıksın deyi, bide çocuğun pırtısını sirkelerdik (K24).”

“Aman Allah korusun, şeytan geliyor şeytan geliyor dersin. Nazar var gızım. Adam ahıra giriyor nefis göz değil ki bu ama nefsi doğuyo oradan o tosun devriliyor, ölüyor (K25).”

“Sadece nazar boncuğu, kurşun da bazen döktürüyo (K27).”

“Nazar boncuğu takarlar, kurşun döktürürler (K28).”

“Nazar boncuğu takılır, kurşun döktürülür (K29).”

Çocuğa Nazar Değmesi Hangi Belirtilerden Anlaşılır?

“Huysuzlaşıyordu, buna noldu da nazar mı değdi diyoduk (K1).”

“Değdiği zaman çocuk belli ederdi o zaman da kurşun dökerdik. Çocuk esniyordu, huysuzlaşıyordu. Bunun bir huysuzluğu var nazar mı değdi ne derdik, kurşun döktürürdük (K2).”

“Valla ben baya inanıyom nazara elimi motor kesti bir iki de balta ıskaladı ondan biliyom, bebekler çok ağlarsa durmazsa, nazardan olur banyo yaptırılır okunur (K9).”

“Ağlar aç değilse, altı kuruysa, ağrıyan bir yeri yoksa öyle anlarım ben yani kesin bu çocuğa nazar değdi (K15).”

“Durup dururken ağlamasından derler (K17).”

Çocuk hasta olur rahatsız olur o gün uyuyamaz sabah kadar rahatsızlığından dolayı (K18).”

“Kendini yorgun hissediyorsan mesela o zaman nazar geçtiğini anlıyon kendi kendine okuyon, nazar var yani Fatma ikide bir bana geliyo ya ağıyo oku diye hemen bana gelir bende okuyunca esniyom esniyom kendime geçiyo. Bir gün bir bacağım ağrıdı git kız şu kızını başka birine okut dedim. İşte onun elinden bişi alıcan bir su bir kraker bişey al ye hemen bana geçmesin diye. Benim Orhan köye gidiyo geliyor hemen ana ben bir hoş oldum bana bir oku diyo bende bir şey istiyom. En çok Orhana geçiyo Özhana geçmiyor mavi gözlü ya o onu koruyo (K19).”

“O çocukta bir eser bırakır. Ya haşat eder ya oğlanın uşağın bir yerine bir eser bırakır. Benim çocuğuma oldu aha bu Ersin var ya o Ersin nazardan oldu. Bir kadın bir çocuğa bakıyor, gidiyon bir bakıyon ki çocuk bir hoş olmuş o nazardan oluyor (K22).”

“Sürekli ağıyosa göz değmiştir (K23).”

Nazar değen çocuğu bu durumdan korumak için yapılan uygulamalar:

“Köyümüzde eski yazıp okuyanlar vardı onlara okutuyorduk (K1).”

“Banyo yaptırırım rahatlardı. Buda tecrübe yani, baya rahatlardı çocuk (K15).”

“Öyle bişey varsa bence ilk önce banyo yaptırmak lazım (K17).”

“Dua okurum ben, en çok nazara inanırım başka hiçbir şeye inanmam. Nazarı değen kişi istemediğinden değil de yani nefsi şey ediyo onu, seviyo, yani onu kıskandığından istemediğinden değil (K18).”

“Göstermeyeceksin hiç kimseye (K23).”

4.4.3. Kurşun Dökme

Ülkemizde yaygın bir inanç da kurşun dökme yoluyla kişinin iyileşeceği düşüncesidir. İşlemde; kişinin başının üstünde bir kap tutulur, içerisine soğuk su konur ve eritilmiş olan kurşun bu suya dökülür. Çıkan şekiller veya buharın izleriyle yorumlanmaya çalışılır. Hem kentte hem de kırsalda kurşunun dökülme amacı bellidir. Kişiler kendilerine ya da çevrelerindekiyle bir zarar geldiğinde, rahatsızlandığında veya işleri yolunda gitmediğinde o kişiye nazar değdiğini düşünür ve bundan korunmak, kurtulmak için kurşun döker, döktürürler. Günümüzde fal,

falcılık, tarot gibi işlerle uğraşan, hizmet veren kurşun döken kafeler oldukça çoktur. Belirli bir ücret karşılığında bu hizmeti de sağlarlar. Bu inanış halen devamlılığını sürdürmektedir.

Geçiş dönemlerinde insanlar korunma gereksinimi duyar, tehlikeli iyelerden korunmak için, hastalıkların tedavisi için yine şifa bulacağına inanarak kurşun döktürürler. Dökülen kurşunun şekline göre yorumlar yapılır. Bazen o kurşun gömülür, bazen suyundan ya da suyun içine atılan malzemelerden tüketilir. Bir diğer tedavi yöntemi de yine bu kurşunun şekline ya da çıkan dumanına anlamlar yükleyerek kötülükten kurtulma çabasıdır (Polat 2020: 14-15).

Kurşun nedir, neden dökülür, kim tarafından dökülür, döken ücret alır mı gibi sorulara dair cevaplar:

“Kurşunu tavaya koyardı azıcık da yağ atardı dağdakinin taştakinin yoldakinin nazarı ola derdi. Kurşunu döküyorsun soğuk suyun içine insan resmi çıkıyor, hayvan resmi çıkıyor, aha bak insan çıktı derdik nazar var derdik, hayvandan bir şey olmazdı (K1).”

“Kurşunu da çocuk hasta olunca döktürüyoduk. Çocuk iyi olmadı mı buna nazar değdi diyok, kurşun döktürüyok hallanmadıysa. Tabut gözüktü kurşunda vallaha gözüktü bak oğlan öldü işte. Kurşunu yağlan suylan döküyon o döken eline alıyo kurşunu bakıyo, tabut çıkarsa bu ölecek tüm düşer de göz göz çıkarsa göz değmiş oluyo, üç kere döktürdük, üçünde de mezar çıktı o da öldü (K14).”

“Eskiden dökülüyodu, şimdi dökülmüyor (K23).”

“Kurşun dökme yapılıyodu. Kurşun göz değdi diye döktürürdük. Nazar işliyor deyi evinden kurşun dökülecek çıkacak (K24).”

“Kurşun dökülür. Eritiyon döküyon suyun içine fişkirir her taraftan anlarsın, şu adam diye bak tam resmi çıkar(K25).”

“Bize kurşun gelmezmiş, büyüklerimiz öyle derlerdi. Ben ne çocuklarıma kurşun döktürdüm ne de evime döktürdüm (K26).”

“Burda öyle bir şey yokta daha önceki evli olduğum köyde döküyolar da Tokatta, mesela bir bayan var; eritiyor suya arıyo, senin şu adam çıkmış ismi ne falan söylüyo sana baş harfini (K27).”

Kimlerin kurşun döktüğüne dair bilgiler:

“El alanlar. Kurşun dökenin eli bana iyi geldi derlerdi. Her adam dökmüyor, iki üç tane kadın vardı bizim zamanımızda onların eli iyi geliyordu (K1).”

“Yaşlıları çağırıyorduk, kurşun döktürüyorduk (K2).”

“Yaşlı kadınlar vardı köyde onlar da kurşun döküyorlardı (K3).”

“Yaşlı kadınlar dökerdi (K5).”

“Kurşun dökülüyodu amcamın karısı döküyordu (K7).”

“Komşu gelip dökerdi (K12).”

“İhtiyarlar. Falan adam gelsin de bana kurşun döksün derdik(K13).”

“Hiç görmedim, duydum (K23).”

“Anam döküyodu (K24).”

“Valla onu bir ocan gelme döker. Benim kayınvalidem döker, onun annesinden onun da annesinden gelmeymiş (K28).”

Bu işi yapana bir ücret ya da hediye verilir mi sorusunun cevabı:

“Eline ne geçerse, içinden ne gelirse veriyordun. Yiyecek, giyecek, havlu, para gibi (K1).”

“Ücret veriyorduk, örtü falan işte gönlünden ne koparsa (K2).”

“Veriyoduk tülbent veriyoduk havlu veriyoduk o zaman ne varsa (K3).”

“Verirdik ücrette verirdik, eline bişeyler de verirdik (K5).”

“Hediye veriyoduk (K7).”

“Öyle komşu gelip dökerdi ücret almıyolardı (K12).”

“Yoh canım yoh (K13).”

“Veren veriyodu, kaç kere döktürdük te biz veriyoduk (K14).”

“Veriliyodu, ne veriliyodu ya beş kaat ya da iki kaat ya da tülbent ne biliyim çorap (K24).”

“Ödeniyo, elinden ne geliyosa (K25).”

“Gönlünden ne koparsa onu veriyosun, geçerli olsun diye (K27).”

“Döktürenler verebilirse verir (K28).”

“Ücret ne olacak ya veriyodun ya vermiyodun ya da onun yemeğini yediri-yodun (K29).”

4.4.4. Alkarısı İnancı

“Albasti ufağuni

“Albastı küçüğümü

O ağlaya ağlaya

O ağlaya ağlaya

Aldı uşacığuni

Aldı bebeğini

Eleştirdi hocaya

Ulaştırdı hocaya

Hoca bi uşağa

Hoca bı bebeğe

Dedi buni albasti

Dedi buna albastı

Yazdi homa bir nuska

Hemen bir muska yazdı

Omuzcuğuna astı

Omuzcuğuna astı

Ne oldi sana yavrum

Ne oldu sana yavrum

Sararu solayisun

Sararıp soluyorsun

He gız gocan mi eldi

Ey kız kocan mı öldü

Soçuni yolayisun”

Saçını yoluyorsun (Eyüboğlu 2014: 100-111).”

Freud, bilinçaltı keşfiyle ilgili tezinde; kişilerin rüyalarında çocukluklarına dair izler, korkular, bastırıldığı arzular gibi durumları sembolik bir şekilde gördüklerini ileri sürmüştür. Bu keşfi “tabular, şakalar, batıl inançlar, mitler ve peri masalları” gibi konuların üstüne giderek desteklemeye çalışmıştır (Dorson, 2020: 42)”. Freud’un psikanalitik kuramı bu bağlamda çalışmamıza destek sağlar. Yapılan araştırmada görüşmecilerden birinin rüyasında kötü bir ruhun sevdiği bir kişi şeklinde kendisine zarar vermeye çalıştığını öğreniyoruz. Belki de kişi yeni doğum yapmasının etkisi ve çevresindekilerin lohusa ve bebeğine zarar verebilecek kötü ruhların varlığından bahsetmesi ve korumaya yönelik önlemlere sevk ettikleri için etkide kalmış ve bilinç dışı bu unsurları bir bağlama oturtmaya çalışmış olabilir.

Alkarısı, albastı inancının şaman inançlarıyla yakın ilgisi olduğu söylenir. İnancın Anadolu'nun bütün uluslarınca biliniyor olması, Anadolu kaynaklı olması ihtimalini yükseltiyor. Ancak benzerliklerin yanı sıra önemli farklar da vardır. Alkarısından korunmak için yapılan uygulamalarda Anadolu' da genellikle bu işi bilen büyükler, yöre halkı anne ve bebeği korumak için işlemler yaparken, şamanlıkta bu işlemleri "Kam "denilen din görevlisi düzenler (Eyüboğlu 2014: 109-110).

Alkarısı atlara ve kadınlara musallat olur. Lohusa hastalığının ondan geldiği düşünülür ve bu hummaya yakalananlara albastı denir. Alkarısı adından da anlaşılacağı gibi kadın olarak düşünülür. Alkarısı denilen bu varlığın gece atların sırtına binip sabaha kadar onları koşturduğu yorgunluktan onları terlettiği düşünülür. Atın ter içinde olmasından alın bastığı anlaşılmış. Atlara ve lohusalara musallat olduğu düşünülen bu varlığı at sahipleri ya da lohusanın eşi ve yakınları tarafından yakalandığı söylenir. Bu yakalanmanın ardından Alkarısı uzun yıllarca evlerinde hizmetçi olarak kullanılmış. Adı her ne kadar çeşitli olsa da al kelimesi her zaman var olmuştur. Al renk ile ilişkilendirilen bu varlık Türklerle Kafkas ve İran asıllı kavimlerin ortak geleneğine bağlı bir unsurdur. Al basması vb. sözlerle var oldukları toplumların geleneklerine Türklerden geçmiştir. Alkarısının lohusanın ciğerini söküp kendisine ve çocuklarına besin olarak götürdüğü düşünülür ve bundan korunma çareleri aranır. Lohusaya kırmızı renkli içecekler içirme gelincik, meyankökü şerbeti gibi ve lohusanın odasında demir bulundurma ayrıca onu yalnız bırakmama bu tedbirlerin en önemlileridir. Erkeğin olduğu yere Alkarısının gelmediğine inanılır bundan dolayı lohusanın üstüne erkek ceketi de atılır. Lohusaya al bastığı düşünüldüğü vakitte silah patlatmak lohusayı kurtarma çabalarından bir başkasıdır (Boratav 2016: 91).

Alkarısı, al anası, al kızı gibi adlarla tasarımlanan cin inancının çocuklara ve lohusaya sataştığı, onları öldürdüğü düşünülür. Kimi yerde güzel bir kadın kimi yerde insan hayvan karışımı kimi yerde de dev veya cin olarak tasarımlanan bu varlığın genel görüntüsü; uzun boylu, babayiğit, uzun parmaklı, uzun tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek, bir dudağı yerde bir dudağı gökte, göğüslerini omuzlarından geriye atabilen, tepesinde gözü olan, çok çirkin al gömlek giyen bir kadın olduğu düşünülür. Bu kötü varlığın tehlikesinden korunmak

için çocuklar ve lohusalar yalnız bırakılmaz. Ayrıca bu tehlikeli varlığı yakalamak için de birtakım çabalara girilir. Bunlar arasında Alkarısına çuvaldız batırmak yahut üzerine zift dökmek en yaygın olanlarıdır. Onu yakalayan kişi artık ocaklı olur bir başka deyişle alcı olarak adlandırılırlar. Alkarısı yakalandığı vakit ciğeri sahibine iade eder ve alcının sülalesine bir daha dokunmayacağına dair yeminler eder, alcının eşyasının bulunduğu eve de bir daha uğramayacağına inanılır. Onu evlerinde hizmet görmesi için bir süre kullanırlar. Samanlık, viranelik, su kıyısı, kaya, çeşme ve su kaynaklarının bulunduğu yerde Alkarısının saklandığına oralarda eğlendiğine inanılır ve bu gibi yerlere desturla girilir. Al basmasından korunma çabaları: lohusa ve çocuğunun bulunduğu yere Kur' an, süpürge, sarımsak, nazarlık konur; yastıklarının altına: Kur' an, enam, kama, bıçak, maşa, kurgu ocaklı kılıcı, demir makas, ekmek, soğan, erkek pantolonu ve yeleği konur ve iğne ya da çuvaldız sokulur. Lohusanın üzerine giyindikleri de korunma çabası içerisinde yerini alır, ona ocaklı takkesi yahut erkek külahı giydirilir ayrıca bir erkek tarafından kullanılmış olan kuşak bağlanır (Örnek 2016: 201-202).

Türkiye' de yeni doğum yapmış kadın ve bebeği ilk kırk günlerinde çeşitli tehlikelere karşı korumak amacıyla yalnız bırakılmaz. Bunların en bilindiği ise “al, albastı, Alkarısı, al anası, al kızı” adlarıyla bilinen bir “cin, peri, şeytan olarak tasavvur edilen bu ruh “tur (Acıpayamlı 1961: 75). Bu inanılan ruhani varlıktan lohusayı ve anneyi korumak için çeşitli pratikler uygulanma ve tek bir ağızdan anlatılıyormuş hissi yaratan birtakım hikâyelerden bahsedilmektedir.

Alkarısı tek bir varlıkmiş gibi düşünülüyordu, zamanla yaygınlığı artan” cin geleneğinin bir unsuru” olduğu düşünüldü fakat bu cinin diğerlerinden farklı bir yanı lohusaya ve bebeğine geldiği düşüncesi idi (Çobanoğlu 2015: 84).

Çobanoğlu'nun Alkarısı, Al kızıyla ilgili anlattığı olaylarda da Alkarısının lohusanın ciğerini sökerek öldürdüğünü, bebeğin morarmasından Al bastığını görüyoruz. Lohusalık döneminde olduğu düşünülen bir takım olağanüstü durumların sorumlusu Alkarısı tutulur, bir diğer örnekse Alkarısının atlara musallat olması, onların yelelerini, kuyruklarını örüp onları koşturup terletmesini fark eden birinin atın sırtına sakız yapıştırarak, Alkarısına çengelli iğne batırarak, dua okuyarak onu yakalamasından bahsedilir. Alkarısı bu kişinin sülalesine zarar vermeyeceğini

söyler ve hizmetçi olarak kullanılır. Yalnız Çobanoğlu'nun aktardığı bilgilerde Alkarısının yanlışlıkla veya çeşme başında ondan haberi olmayan insanları kandırarak iğnesini çıkarttırıp serbest kaldığıdır. Alkarısını serbest bırakırsan sözünü tutar ve onu yakalayan kişinin eşyaları da Alkarısına karşı koruyucu bir önlem olarak kullanılır. Ancak özgür bırakmaz ve kendi çabasıyla kaçarsa arkasından Beddua eder. Evi pislik götürsün gibi, bereket olmasın gibi ve sonunda serbest kalan Alkarısı her zaman kendini gölde bulur. Kimileri tarafından gölün evi olduğu düşünülür. Yakalanmış olan bu Alkarısı serbest kaldığı an da bu gölde arkadaşları tarafından öldürülür, göl kan gölü olur (Çobanoğlu 2015: 88).

Lohusa' ya dadandığı söylenen Alkarısı ile ilgili bilgiler:

“Alkarısını, ben ufağıdım duydum da sonrasında hiç duymadım. Sonradan herkesin inancı doktordu, falandı. Alkarısı bizim yanımıza ne gelsin biz de olduk bir Alkarısı. Evvel gölgemizden korkuyorduk. Alkarısı şuraya gelir oraya gitmeyin şuraya gitmeyin, şimdi Alkarısını korkuttuk. Eskiden evler küçüktü, ışık yoktu, karanlıktı, İnsanlar kafasından uyduruyordu şimdi bu evlerde ne korku kaldı ne bir şey. Doğum yapıyor kadın, yalnız evde hiç kimsesi olmadan kırk çıkana kadar kalıyor. Burada ne Alkarısı geliyor ne kırk basıyor ne al basıyor. Evvelden ışık yoktu şuraya gitsen korkudan aklına geliyordu (K1).”

“Başıma gelmedi bilmiyorum da duydum ama büyüklerimizden duydum. Lohusa kadına çok geliyormuş. İğneye gelmez, yakana takıyorsun. Yanında çocuk bırakırlardı, adam bırakırlardı ki yalnız kalma, yanına su koyarlardı al basmasın diye (K2).”

“Alkarısını hiç böyle ne hissettim, önceden konuşurlardı büyüklerimiz işte anlatırlardı Alkarısı vardı diye iri yarıymış (K3).”

“Al neyse al basar derlerdi (K4).”

“Eskiden öyle diyolardı, eskiden evler karanlıktı toprak evlerdi, lamba yanmıyordu şimdi niye yok? (K5).”

“Benim başıma geldi ben söyleyim bak; ilk kızıma doğum yaptım, kaynanam bir geldi oradan oraya gittiler. Ben annemi bırakıp geliyom dedi kocam. Orada da oturmaya kaldılar. Ben de, evde yatağım serili yatıyom, kızı emziriyom. İlk böyle

benim sol tarafımdan gözümü yumdum, çocuk kucağımda sol tarafımdan bir gelen oldu. Paltolu, kafası kalpaklı, bir ihtiyar adam, sakallı. Bu tarafımdan geldi önüme. Sobada yanıyo. Daha arkam kapıda, dalmışım demek ki çocuğu emzirirken dalmışım. Sol eliyle burama vurdu, ayıktım adam madam yok. Bir korktum yani. Oradan kaynanamla kocam geldi. Dedim ki bey böyle böyle benim başıma bir şey geldi, gözümü açtım kimse yok, sakallı bir adam geldi kimse yok. İşte daha yeni doğum yaptıydım, bir gün iki gün olduydu. Alkarısı işte benim gördüğüm ihtiyar adam, saçlı sakallı öyle gördüm (K7).”

“Babasının ceketini koyuyoduk al basmasın diye, makas koyuyoduk, iğne koyuyoduk al basmasın diye (K8).”

“Hani bir al boğması dirler Alkarısı biliyon mu? Küçük, şöyle bir kitap koruz yastığının kılıfının arasına bide iğne uygularık. Uzun boylu, babayiğit, çirkin bir gadınmış. Saçları uzun, uzun suratlı öyle dirler yani bide buna hamur yoğutturular, ekmek ettirirlermiş eskiler. Şimdi bişey oldumu Alkarısı mı yoğurdu ekmeği bitmiyo tükenmiyo diyorlardı biliyon mu? Çocuğu boğarmış, ıssız bırakırmış anneyi de boğarmış ıssız bırakılmayaca o yüzden bu iğneye yanaşmazmış iğne ayağına batarmış bide Kuran-ı Kerim var ya ona yanaşmazmış o yüzden onu korlar sonra da yoksa çocuk ölmüş, ağzından ganlar akarmış boğarmış (K11).”

“Bizim köye gelmiş bitane. Tam çocuğa şey ediyomuş kadın evde yalnız bir köşedeymiş. Bu karı derler eski ekmek pişirme yeri var, hala da vardır. En çok sevdiği şeklinde gelmiş, kadını orada boğmuş gitmiş. Boğazını mı boğmuş, dilini mi çıkartmış... Kadının bi kızı kalmıştı kundağa. Kadın öldü gitti evde yalnız kalınca. İlk çocuğumuş. Taze gelin çocukla kalmış kundağa, kadın da ölmüş. Al basmış dediler (K12).”

“İnsan gıyafetinde geliyor derleridi eskiden. Eskiden çok basardı da şimdi yok. Eskiden çok gelirdi böyle hastalanırdı, baygınlık geçirirlerdi, bayılırdı, kendinden haberi olmazdı, aman albastı derlerdi ona. Korunmak için erkek gıyafeti gorlardı, yastığın altına ekmek gorlardı, Kur'an-ı Kerim gorlardı, alt gorlardı, demir aleti gorlardı. Nekadar saçma demirden gorgarmış (K13).”

“İneğimiz oluyodu, davarımız oluyodu, sığırımız oluyodu gidiyodun bize kim dirlik veriyodu ki evvlerden. Ben yatıyodum biliyon mu yavrum yalan söylemeyim geldi bana çöktü. Şimdi de çöker lohusaya değil bir tek, korkunçlu yatarsan o çöker. Bismillahirrahmanirrahîm deyince üstümden sıyrıldı gitti, bir tek bismillah de yanında o hemen gider (K16).”

“Benim kardeşimi de al basmış. Annem dedi ki; yeni doğum yapmış o zaman gece uyudum öyle bir tıkırtıya uyandım vardım ki sevdiğim kişinin kılığında gelmiş bizim bir ebemiz varmış onun kılığında gelmiş, annemi görünce bırakmış çıkmış. Hani o değilmişse anneme öyle görünmüş. Çocuğun uyanıp beşiğine varmış, kan gelmiş ağzından çocuğu al boğmuş kardeşim orada ölmüş. Önceden doğum yapan kadınların oraya kırmızı kurdele bağlarlarmış, Kur’an korlarmış al gelmesin diye. Bazen bıçak korlarmış, yalnız bırakmazlarmış kırk çıkana kadar. Bizim burda büyükler bilir alı boğmuş öyle tutmuşlar sabaha kadar ekmek yaptırmışlar derler (K18).”

“Korunmak için Kur’anı’ı Kerim koymuştuk, halada koyuyom yani, ekmek koyuyon, bıçak koyuyon, gelmesin keserim seni diyon korkutmak için. Kaynanam görmüş mesela. Yaylada görmüş. Annem derdi ki; çadırda duruyolarmış, oradan oraya atlıyo gözüne görünüyomuş pis kadın olarak. Ebe demiş ki, gelin al gelir de ebe kalkınca al yokolmuş. Al basınca boğuyo bazı hamile kadınlar ölüyo ya doğum yapan kadınlar bazen ölüyo ona da psikolojikman bunaldı deniyo ya işte intihar etti falan deniyo haberlerde aslında al gelip öldürüyor onu işte. Korumasan oluyo öyle işte. Uyur kalırsan oluyo, evde yalnız kalınca oluyo. İlla evde bir kişi olacak yani gözetiminde yalnız kalmayacak. Kırklı karı evde yalnız mı durur. Kaynanam diyo ki; ben gidiyim hemen o eve o zaman da al kaçarmış. Doğru yani burasına biz şahit olduk (K19).”

“Al basmasını bilmiyom ama büyüklerimizden duyduk oluyomuş. Mesela değişik insan tanıdığının kılığında geliyor, boğmaya kalkıyor gibi büyüklerden öyle duydum. Yani korunmak için; Kur’an korlar başlarına, iğne takarlar. İğneyi batırınca gidememiş, üç gün ekmek yaptırmışlar. Üç gün yapmış hiç usanmadan o da bu sülaleye bir daha uğrarsam demiş, kendiliğinden gitmiş. Karatavuğu atlatmışlar hamurun üstünden, hamur bitmiş yoksa hamur bitmiyomuş (K21).”

“Derler rastgelmedim, görmedim, duydum. Derler ki doğuran kadını boş bırakmazlar, doğuran kadının yanına Kur’an kitabı korlar, başına bıçak korlar, ekmek korlar ki o Kur’an kitabına gelmezimiş (K22).”

“Kur’an korlar, iğne korlar, ekmek korlardı. Allaha emanet duruyordu (K23).”

“Babalarının ceketini atarlardı al basmasın deyî. Sakallarını şeyine atarlardı çocuğa deyî de al basmasın diye. Yanına adam korlardı lohusa karıların, erkeğin-eşinin ceketini korlardı. Şimdik burda bu millete Seyidoğlu milleti derler. Seyidoğlu adamı varmış ehtiyar, onların ahıra girermiş ata binermiş, dolanırmış malları terletirmiş, atı terletirmiş atı. İhtiyar o atın üzerine burada duyduğum katran mı sürmüş bir şey sürmüş, al buna yapışmış. Demiş ki; “Seyitoğlu milletin tüyünün düştüğü yere ebedi yanaşma” demiş. Şimdi Seyitoğlu milletin tüyünün düştüğü yere kim olsa, kız olsa erkek olsa basmazmış. Bizim büyüklerden duyduğumuz böyle (K24).”

“Alkarısı daha önceden varmış. Bizim ahıra girermiş, atı govarmış. Al varmış benim kayınbabamın ahırında. Kayınbabam gelmiş ya at terlemiş, ondan sonra ata binermiş o yandan bu yana kovarmış, ondan alı bilir diye, lohusayken üstümüze kocamızın ceketini koyarlardı. Al gelmesin diye erkek bekliyor derlerdi (K25).”

“Erkeklerin ya ceketini korlar ya iğneyi yastığa sokarlar, mesela öyle bir şey oldu mu bir evde de bir şeyler oluyo, oradan bir bez kesir getirirler orada olduğu için gelmezmiş Alkarısı. Kendim şöyle kırklıydım uyuyodum böyle seni seven tarafından gelirmiş. Annem, bacım benim üstüme basıyodu o anda uyandım, kırklıydım zaten (K27).”

“Eşimizin ceketini filan korlar. Bizim büyüklerimizden duyduğumuza göre o bizimkilerin ahırları varmış o ahıra gelirmiş Alkarısı. Ata binermiş, o ahırda atınan dolanırmış ondan sonra o büyük adam Alkarısını görmüş onun üzerine katran sürmüş, katrana o Alkarısı yapışmış. Yapışınca demiş ki daha tüyünüzün düştüğü yere ebedi varmayacam demiş, gitmiş. Ondan sonra gelmemiş, o soyun tüyünün düştüğü yere gelmezimiş (K28).”

“Bilmedim ki ben, bizim aile çoktur hiç yalnız kalmadık. İğne mi korlardı neydi erkek ceketini korlardı (K29).”

4.4.5. Çocuğu Satma Adeti

Çocuğu doğmuş ancak yaşamamış ya da çocuğu anne karnında tutunamayan ailelerin başvurduğu bir uygulamadır “çocuk satma” adeti. Bu uygulamaya göre; çocuğu tehlikeli bir iyeden korumak ve onu yaşatmak için ufak bir senaryo ile kötü olan iyenin kandırılması söz konusudur. Tehlike içinde bulunduğu düşünülen çocuğu; aile yakınlarına, çok çocuklu ailelere yahut da kutsal bir mekâna kurgusal olarak satma eylemi gerçekleştirilir. Kimi zaman üç kere “çocuğu falancaya sattım” derler, kimi zaman çocuğu alan kişi evden bir süre çıkarır, kimi zaman da kutsal bir mekâna satarak çocuğu tehlikeden korumuş ve yaşatmış olurlar. Bu işlemi gerçekleştirdikten sonra adak adayanlar ve çocuğun ismini değiştirenler de vardır. Genellikle tehlikeden kurtulan bu çocuğa; Satı, Satılmış, Kaya, Duran, Turan, gibi isimler koyarlar.

“Ev sahibinin çocuğu durmadı ziyarete götürdüler Kaya’ya, sonra durdu adını Kaya koydular. Mesela Satılmış var Satı var (K1).”

“Çocuklar durmadı ziyarete gittik ondan sonra durdu, adını dediler ya kız olursa Satı koyacan, oğlan olursa Kaya. Kurban kesip köylüyü toplayıp kurban dağıtıldı. Ziyaret yerinin adı Kaya. Bu köyde dört beş tane var ziyarete giden, hep Kaya ismini koydular, ziyarete gidiyorlar hep oranın ismini koyuyorlar (K7).”

“Çocuk olsun diye bir köyde bir ziyaret vardı ona giderdik. Kadıköy’de. O kayaya gidekte satılak derler idi. Ondan sonra çocuğun olur derler idi. Başka köyde de Barak Koca var, oraya da giderlerdi. Böyle eskiden anamgillerde derler ona boynuna bağlardı çocuklar olsun diye olurmuydu. Ola olmazmıydı, bilmiyorum. Oraya götürürlerdi. Hep kadınlar boynuna geçirirlerdi o halkayı. Çocuk olacakmış kadının örtüsünü oraya bağlarlar gelirler. Çorabı, örtüyü en çokta örtüyü bağlar gelirler (K12).”

“Satma için bir evliyaya giderler oradan çocuğu olursa ben senin sayende çocuğum oldu derler oraya kurban adarlardı. Kaya isminde bir kaya olurdu evliyanın ismi ondan sonra falan kayadan oldu adını da Kaya korlardı ben bu çocuğu sana sattım derlerdi. (K13).”

“Valla üç kere okuya okuya dolandırıyorlar seni. Dolandıran okuyodu bir karı vardı o okuyodu, ondan sonra durursa oğlan olursa satılmış koyuyon kız olursa Satı koyacan kızım oldu Satı koyduk, ücret mücret yoğudu önceden akrabaydı zaten gelinin annesiydi beni dolandıran. Çocuğu satıyım ondan sonra durur diyolardı (K14).”

“Kaya ya götürürlerdi satarlardı dursun diye. Adını değiştirirlerdi Turan olsun. Sivas’ta var soğuk çermikte bir yatır oraya götürülürmüş çocuk dursun diye (K15).”

BÖLÜM V

5. ÇOCUĞUN RUHSAL, DUYUSAL VE FİZİKSEL GELİŞİMİNE YÖNELİK İNANIŞLAR

5.1. Yürümeyen Ya Da Geç Yürüyen Çocuklara Neler Yapıldığına Dair Bilgiler

Çocuk normal olarak belirlenen süre içerisinde yürüyemez ya da yürümesi gecikirse bazı pratikler uygulanarak o çocuğun yürümesi hızlandırılmaya çalışılır. Yürümeyi özendirecek ve taklit edilerek oyunlar oynanarak, ziyaret yerlerine götürülerek yardım umulur. Genel bir kanıya göre çocuğun yürüyememesi ya da geç yürümesinin sebebi ayağındaki köstek olarak vurgulanır. Bu kösteğin kötü huylu varlıklar tarafından çocuğun ayağına kurulduğu düşüncesi hakimdir ve köstek kesme uygulaması yapılır. Bahsedilen köstek kesme uygulamasının adlandırılması yöreye göre farklılıklar gösterebilir; “adağını kesme, adağını kestirme, adak kesme, ağdeş pişirme, ayak çizme, ayak kesme, ayak kösteğini kesme, ayak poğaçası yapma, aydaş kaynatma, düşşak kesme, hoppala, iplik kesme, köstek kesme, köstek kestirme, köstekleme, köstek kırma, kötürüm, köseyini kesme gibi (Örnek 2016: 227- 228).

Araştırma yaptığım bölgede de genel olarak çocuk yürümediği zaman ona “küt oldu” deyimini kullanılmış ve çocuğun yürümesini sağlamak için en çok yapılan uygulama çocuk ziyaret yerlerine götürülerek çocuğu o türbenin, yataının etrafında dolandırmakmış. Aşağıda bu konuyla alakalı örnekleri görebiliriz:

“Ali baba diye bir ziyarete götürüyorlardı, çocuk orada gezdiriliyordu öyle bir inanç vardı (K1).”

“Yürümeyen çocukları ziyarete götürürdük. Sarı Ağa, Colü Baba çocuğu elinden tutup dolandırırılar (K5).”

“Yürümeyen çocuğa küt derler, benim duyuşum cuma günü sela veriliyo ya onu götürürlerdi, okur üfler selalar veriliyo kütler sallanıyo böyle çocuğu iki kolundan tutup sela bitene kadar böyle böyle sallardık Allah’ım bunu yürüt derdik (K8).”

“Valla bir doktora gidilir doktorda da iş olmazsa Allaha kalır denir, bırakılır (K9).”

“Benimki yürümedi, yedi yaşındaydı yürümedi. O da boğazından şey varmış tiroit bezi o yırtılmış, ateşli düş olunca bizde bilememişik eskiden. O çocuk git giden eridi, yoksa doğunca eyiydi. Nazardan da oluyo nazardan Zeliha benimle gitti doğuma böyle gocağına hemşireler aldı, dolandırdı. Köye geldim gelenler oldu pis mi geldiler ne ettilerse, çocuk oturuyodu, hep toplanmış garılar. Gız neye geliyon? Oturdular, onlar oturunca bir ateş düştü bir bağılıyor ki bir bağılıyor. Neyse karılar gitti oradan da namazı biiri, rahmetli kaynatam okuyo okuyo. Suya sokak, dedi kızım suya soktuk. Yok, işte sonra hoca demiş ki pis gelmiş (adet) kadınlardan biri, demiş. Garı gitti. Hocaya okuttu da yedi yaşınaca durdu öldü. Bana dedi hoca yeni yeni gafam çalışıyo işte, ayaklarımın üstüne basamıyom. Kaynanam dedi ki kalk şurda Mahmut Hoca’ya gidelim dedi, nazar dokunmuş dedi. Hatta o muskayı evde bulamadım, nar suyu içecek bu hiç durmadan dedi içmedim de içsem bile ne faydası olacak canımı sıkın gitmiş. Tomruh gibiydi bir eyiceydi ki o kızım vah (K10).”

“Yörümeyen çocuğa küt kaldı dirler, Allah emrederse yürüyo (K11).”

“Ziyarete götürüyolar böyle ocaklara türbelere götürüyolar. Bizim şurda Yağmuncuk var ondan sonra Kabu köyünde kart varmış, Kevgür var oralara götürürler (K12).”

“Valla geç yörüyenlere evliyalara götürürlerdi. Yavrum bizim burda Yağmuncuk diye bir evliyamız var bide aha şu garşıda Ada derdik orada da evliyamız var Kara Dede (K13).”

“Küt oldu derler, işte tartılan neylen tartarlar. Ocağa neyin götürürler, ziyarete götürüler, Yağmuncuk, Çarhasın orada var, şurda var üç tane yerimiz var üçü de kardeş öldükleri yerde kalmışlar diyor büyükler, Kara Dede, Kevgir, Ziyaret (Yağmuncuk) (Ziyaret yerleri). Kara Dede kaldı mı ki, Kara Dede’de tren yolcular mahvetti para için (K14).”

“Onu bilemiyon benimkiler çok şükür bir yaşlarında on aylıkken yürüdüler. Ocaklara götürüyolar, dilek tutarlar, niyet ederler yürürse, konuşursa kurban kesecem diye (K15).”

“Hastaneye götürülür (K18).”

“Ayağı dolaşıyo diye annem bir kere şeye götürdü Ken’ de bir yere kestireyim şunun ayağını, dolaşıyo ipleri kuşağını kestireyim diyodu. Çocuk hemen iki adım atıyo düşüyo iki adım atıyo düşüyo, bunun kuşağını bir kestirek derlerdi. Şurda köy var Ken köyü Avuç Pınar Çili orada bir adam var nasıl ediyosa tükürüyomuş, kuşağını bağlayıp kesiyomuş (K19).”

“Ona da ağaçtan çıkırkı gibi bir şey yaparık ki yürüsün diye şöyle dolandırıyorlar ya (K22).”

“Yürümeyen çocuğa küt derlerdi, küt kalıyo derlerdi, türbelere gidiliyodu, çaput bağlanıyo örtü bağlanıyo lokma dağıtılıyo. Bu yıl gitmedik, tavuğunun neyinnen gidiyoları her sene. Ziyaretlerimiz her cuma akşamı yaparık, gurban ne adayanlar gurban keser, pişirir yerik (K24).”

“Ocaklara götürüyorsunuz, ocağa kurban adıyorsunuz, ondan sonra alıyorsunuz türbesinden bacaklarına neğine bağlıyorsunuz amma olanda oluyo, yörüyo. Çavuşlu tarafında bide Colü’ nün evi var ya ona götürürük biz Colü Dede’ ye (K25).”

“Doktora götürürler, ziyarete, hocaya mocaya götürürler. Benimkiler hep yaşını karşıladı yürüdü (K27).”

“Ziyaretlere götürürler onu, bizim burda Colü Baba’ ya götürürler. Dua ederler, kurban adarlar, getirirler. Çaput bağlarlar çocuğun elbisesinden, çocuğun atletinden falan bağlarlar (K28).”

5.2. Konuşamayan Ya Da Geç Konuşan Çocuklara Neler Yapıldığına Dair Bilgiler

Konuşamayan ya da konuşması geciken çocuklar için; açma, kesme ve okutma işlemleri yapılarak bu problemin ortadan kalkacağı düşünülmüştür. Konuşamayan çocuğu ziyarete götürerek ağzında anahtar büküp, dil bağının kesilmesi, hocalara okutulması bu çarelere örnektir. Ayrıca çocukla hayvan arasında da bir ilişki kurulup

konuşamayan çocukları ahıra götürerek orada birtakım pratiklerle konuşma yeteneği kazanması sağlanmaya çalışılmıştır (Örnek 2016: 230).

Bulunduğumuz bölgede yapılan araştırmada görülüyor ki bu konu hakkında pek fazla uygulama olmasa da halen eski inanışları yerine getiren kimselerde bulunmaktadır. Konuşamayan çocuğa verilen genel isimlendirme dili bağlı olmuştur. Bu durumun tedavisi için genellikle ziyaret yerlerine gidilmesinin yanında çocuk ahırda birkaç dakika bekletilerek dilinin açılacağı düşünülmüş ve kimi kişilerce de dilinin altındaki bağ kesilmiştir.

“Doktora götürüyorsun doktor diyor ki ilgileneceksin, Çocukla ilgileneceksin ki konuşacak (K1).”

“Sorarsın niye diye, inatçılık ediyor konuşmuyor, torunum var üç dört yaşında (K2).”

“Yürümeyen, konuşmayan çocukları ziyarete götürüyorduk. Colü babaya yürümeyen çocukları götürüyorduk, Ali Babaya’ da konuşmayan çocukları götürüyorduk (K3).”

“Konuşmayan çocukları ziyarete götürürdük Çavuşlu’ ya (K5).”

“Ziyarete götürülür Yağmurcuğa götürüp malına ipine bağlıyolardı, konuş derlerdi, orada evliya vardı ocak, tavuk pişirip yerdik, çocuğu oraya götürüp bağlardık gelirdik, ahırda ineklerin ipine beş dakika bağlardık Yağmurcuk’ ta ev var ocak duruyo hala (K8).”

“Ahıra gider bağlarlar, mal zincirine bağlarlar ki tez konuşsun çok dillensin diye bir iki dakika fazla değil (K9).”

“Dili bağlı derler ona da dilinin altında damar olurmuş onu keserlerdi. Bilinçli olan bir kadına ücret karşılığı kestiriliyordu herkes kesmiyordu gönlümüzden ne kopuyosa veriyoduk yoğusa vermiyoduk (K11).”

“Onlarda aynıydı onları da evliyalara götürürdük (K13).”

“Dili bağlı derik. Bu dilinin altını keserler, bakarlar ki bu dilinin altı bağlı olanı keserler (K14).”

“Benim oğlum biraz geç konuştu, o ziyarete gittik, konuşursa kurban kesecem dedim daha da kesemedim, Allah biliyo konustuda yüzü suyu hürmetine. Bu evliyalar yatırlar yüzü suyu hürmetine çocuğum konuşsun dedim, konuşursa kurban kesecem dedim, konuştu ama kesemedim, içimde hep o (K15).”

“Burada eskiden Ağa Baba’ya götürürlerdi şimdi götüren varmı bilmiyom (K17).”

“Ocaklara götürüyok onu. Ocaklarımız var burda Kara Mama. Konuşması için daha geçen gün köyden bir bebeği götürmüşler konuşmamış, doktora götürmüşler (K22).”

“Ocağa götürürler, Kara Mamalı Ocağı (K23).”

“Yağmurcuğa giderik (K24).”

“Onlara hiçbir şey yapmıyok. Yaşını bekliyo, altı ay yedi ay olunca konuşur, yani konuşuyolar (K25).”

“Onu da ya doktora götürürler ya bir büyüğe danışırlar olmadı bir ziyarete götürürler (K27).”

“Onları da ziyarete götürürler, dua ederler (K28).”

Uyumayan ya da geç uyuyan çocukları uyutmak için başvurulan çareler:

“Gazı var şu var bu var diyorduk (K1).”

“Uyumayan çocuklara yaramaz diyoduk, hırçın diyoduk (K3).”

“Karınlarını doyururduk uyurlardı (K6).”

“Beşiğe koyuyoduk, sallıyoduk, uyuyolardı (K7).”

“Ninni söyledik (K11).”

“Sallaya sallaya uyuturduk. Biyerisi mi ağrıyo derdik, kulağı mı ağrıyo derdik, nazar mı değdi ki derdik (K13).”

“Dua okurlar, rahatlık muskası neyin yazdırırlar (K14).”

“Saatinde alıştırsan uyur çocuk, uyumazsa yanında yatarsın uyur çocuk (K15).”

“Hocalara götürüyon, hocalarda muska neyin yazıyorlar veriyorlar. Okuyun iyi olur diyolar alıyon getiriyon (K22).”

“Emzirecen, sallayacan (K23).”

“Sallıyoduk (K24).”

“Onlara da hiçbir şey yapmıyonki gızım, gundaklan sallıyon (K25).”

“Ne bilim ona nenni çalarlar bir şeyler ederler ya doktora götürürler. Uyku şurubu vardı eskiden ondan alırdık, ondan başka bir şey yoktu (K27).”

“Onları da doktora götürürler (K28).”

5.3. Çok Ağlayan Çocukları Susturmak İçin Başvurulan Çareler

Çocuğun sürekli ağlaması kötü bir şeyin habercisi olarak görülmüştür. Evde huzursuzluğa sebebiyet vermiştir. Çocuğun bu denli ağlamasının altında kötü bir imge olduğuna inanılmış ve bu kötü imgenin de anne veya babanın ölümü olacağı düşünülmüştür. Çocuğun uzun uzun ağlaması belki de çocuğun kötü bir şeyler sezmiş olabileceğine bağlanmıştır. Ebeveynlerde bu kötü sonucu engellemenin yoluysa ağlayan çocuğu susturma çabaları olmuştur (Örnek 2016: 231).

Bulunduğumuz köylerde ağlayan çocukla alakalı çok güçlü bir inanç var olmasa da tedbir olarak çoğunlukla büyüklerden aktarılan “kara kazan geçirme” uygulaması baş göstermiştir.

“Ağlayan çocuklara işte gazı mı var işte rahatsız mı öyle söylüyoduk (K3).”

“O yanı bu yanı dolandırıyodun sus diyodun (K5).”

“Onunda kafasında kara kazan koyuyalardı, ağlayanın kafasına ayın ilk çarşambasında kara kazanı koyarlardı, o çocuk çok ağlıyo diye kazanın altında eccik dururdu. Hallenmeyen çocuk gelişmeyen, zayıf olan yürümeyen onları da götürüp mezarlığa bırakırlarmış ya yürüsün ya iyileşsin, kümbette ocak varmış, harlanmayı ya al ya ver, götürür yatırırılmış mezere ya iyi et ya yoğusa ver al, Kumbet ocak şöyle bir mezerde bir göz ev vardı, armut var dibinde bu köyün içinde (K8).”

“Mesela annem çocuk ağlarsa durmazsa şöyle beş dakika kazanı geçirek dursun diyo ben sinirleniyodum, eski karıların adetine neye gidiyon diye. Çocuk çok ağladığı zaman böğrü battı derler onu çekerler, rahatlar. Acı yağı böğrüne sürünce kibrit gibi sesini keser (K9).”

“Ağlayınca böğrü mü battı acaba diyolar yağıyolar (K10).”

“Sesini kesemen ki ağlaya ağlaya sesini keserler (K11).”

“Sallarlar, kara kazan geçirirler (K14).”

“Ziyaretlere götürürler. Bu durmuyo niye acaba diye. Ben götürmedim ama götürenler götürürler. İşte bizim mezarlıkta bir yer var türbe oraya yatırırılar, ağacın altında, birkaç kişide hatta biri biliyomda. Bir saat bir buçuk saat bırakırlar. Çocuk orada uyuyo kendi de çevresinde oluyo. Artık faydası oluyo mu olmuyo mu kanıtlanmış bir şey yok. Derlerdi perşembe akşamı orada ışık yanıyo ama şu anda öyle bişey gören yok (K15).”

“Kafasına kara kazan geçirirlerdi. Bizimki de çok ağlıyodu geçirdik hiçte bir şey olmadı yine ağladı (K19).”

“Ya sallıyacaz ya sopa atacaz (K23).”

“Ağzına emziği verirdik, örtünün üstüne dutu çalardık, emerdi evvel emzik yoktu (K24).”

“Ben mememi veriyodum, durmazsa dolandırıyodum daha başka bir şey yapmadım (K26).”

“Sallardık, nenni, dolandırırdık (K27).”

Çok yaramaz çocukları uslandırmak başvurulmuş çareler:

“Doğuştan belli oluyo zaten yaramaz oldukları, ziyaret çocuğu ya hiç durmaz, fena haşere olur (K6).”

“Valla yaramaz çocuğa iyi derler akıllı olur derler (K11).”

“Eskilere göre karalı kazan geçirirlerdi. Babasının ayakkabısıyla vururlarmış çocuğun ağzına çok yaramazlık yapmasın diye (K15).”

“Sopa (K23).”

“Sallardık beşiğnen anca (K24).”

5.4. Hırıltılı ve Hastalıklı Çocuklar İçin Başvurulan Çareler

Araştırma yapılan alanda hırıltılı ve hastalıklı çocuklar için akla ilk gelen en yaygın uygulama; çocuğun göğüs kafesine tereyağı ya da zeytinyağı ve balı sürerek üzerine gazete koymaktır. Bu şekilde göğsünün yumuşayacağı ve rahatlayıp iyileşeceği düşünülmektedir.

“Evvelden yağ çalıyordı, şimdilerde viks sürüyoruz. Önceden bal, yağ sürüyorduk gazete koyuyorduk (K1).”

“Balı bir beze çalıyorduk, göğsüne sürüyorduk üstüne de gazete ve hakiki zeytinyağı çalıyorduk güzel oluyordu (K2).”

“Benim babaannem yağ sürerdi böyle döşümüze sırtımıza bez kordu (K3).”

“Hiç bişi yapmazdık, bir bezin üstüne bal sürerdik üzerinde kalırdı (K5).”

“Bal korlardı, havlu korlardı, sırtına gaste korlardı işte öyle herkes çocuğunu büyütüyodu, şimdiki gibi doktor yoğudu ki yavrum (K8).”

“Kolanyağlan kolonyağı yoğsa gaste koyuyoduk önceden ovalıyoduk (K10).”

“Biz eskiden, eski karılar bal muşambası yapardık. Ben kaynanamdan, ebeden gördüğüm gadarıyla yağ eritirdik. Bide balların mumu oluyo ya has mumlar o mumdan korduk ikisini eritirdik. Bez çapıtlara iki gat ederdik. O bezi aynı ekmek gızartır gibi o yağa batırarak ıslatırdık. Ondan sonra kenara gorduk. O gururdu yani, ondan sonra onu da güzelce üfelerdik o çocuğun döşünde neyin döşü tutulsa, boğazı tutulsa neresi ağrısa onu güzelce sobanın üstünde ısıtırdık. Pamık gibi olurdu. Onu söktürürdük, gorduk hemen sesi açılırdı. Çok iyi geliyodu. Benim yine ilacım odur (K11).”

“Bal koyuyolar çaputa sürüyoldı. Bal, döşü açarmış hırıltıyı alacağmış (K12).”

“Eskiden ballar, yoğurtlar çok olurdu. Bal verirlerdi, süt verirlerdi, yağ çalarlardı. İnek yağı, davar yağı, gümüş yağı ne olursa olsun yeter ki tereyağı olsun. Yağ çalarlardı burasına ondan sonra kağat korlardı gaste (K13).”

“Döşüne yağ çalarlar, bal çalarlar (K14).”

“Bizim ilaçlarımız vardı doktora götürüyoduk. Ama burdakiler bal yapıyomuş, mumyasını yapıp ballan acı yağ sürerlermiş. Öyle bir rahatlatmış bal nefesi rahatlatıyor (K15).”

“İlk önce doktora götürüyön. Mesela ben sırtına havlu kordum genelde, kendime de yaptırırım genelde kışın çok üşüdüğüm zamanlar (K17).”

“Hastaneye götürüyök, tedavi yaptırıyok, göğüs hastalıklarına (K18).”

“Zeytinyağı sürüyön, poşet geçiriyön, öyle yapınca geçiyo bal falan (K19).”

“Döşüne gaste, poşet, naylon koyulur (K23).”

“Şuralara bal sürerlerdi, bal yumuşatsın derlerdi (K25).”

“Onu sağlık ocaklarına götürürüm canım, zaten bizim buraya geliyolardı sağlıkçılarda, onlar iğnesini neyini yapıyolardı (K26).”

“Ona şöyle zeytinyağ falan şey ederiz, gasteye kolanya dökeriz döşüne koruz. Ağrısı geçsin diye sırtına bez koruk (K27).”

“Gaste korlardı bez korlardı döşüne falan ya da doktora götürülür (K28).”

“Gaste ne korlardı böyle sıcak tutarlardı (K29).”

Çocuğun ilerde akıllı, tembel, iyi huylu, huysuz vb. oluşu yediği, içtiği, oynadığı şeylere bağlanıp bağlanmadığını öğrenmeye yönelik bilgiler:

“Sakin oynuyorsa bu akıllı, hırçın da yaramaz (K1).”

“Eskiden öyleydi, makasla oynasa; berber olacak, iğneylen oynasa; terzi olacak, çekiç ilen oynasa, kürek ilen oynasa; işçi olacak öyle derlerdi eskiden, küreklen oynarsa; ahırcı olacak, çekiçlen oynarsa; demirci olacak (K14).”

“Yok ya, ama şuna inanıyorum artık küçükken fena olan büyüyünce daha mazlum oluyo, mazlum olanlar da tam tersi (K17).”

5.5. Çocuğun Seyrek Dişli, Kalın Kaşlı, Mavi Gözlü, Büyük Gözlü, Solak Vb. Oluşlarının Yorumlanması

İnsanlar her şeyi anlamlandırma çabası içerisindeyler. Çocuklarda da farklı buldukları, dikkat çeken birtakım şeyleri anlamlandırma çabasıyla görüşler ortaya

koymuşlardır. Örneğın, dişleri seyrek olan çocuğın kısmetinin bol olacağına inanılmıştır. Yöneltilen sorulardan aldığım cevaplardaysa daha çok aşağıdaki gibi benzetmeler mevcuttur.

“Patlak gözlüye eşek gözlü diyorduk, iri dişliyse sırtlan dişli (K1).”

“Solaksa solak, iri gözlüye eşek gözlü, yumuksa yumuk, dişleri iri olursa sırtlan dişli olacak bu diyorlar, ufaksa da dişleri boncuk gibi derler (K2).”

“Büyük gözlüye iri gözlü, patlak gözlü diyoduk, dişleri iri olanlara da kazma dişli diyoduk (K3).”

“Mavi gözlüye çakır gözlü, büyük gözlüye eşek gözlü, seyrek dişliye sırtlan dişli, ince dişliye inci dişli derlerdi (K5).”

“Çatık kaşlı yakışıklı olur eşek göz güzel gözlü olur (K9).”

“Babana çekmişsin diyom ben benim gıza, dişleri seyrek. Davşan diş diyom, bişi olunca da patlak patlak gözlerin var diyom patlak gözlü denir iri gözlülere (K11).”

“İri gözlüye eşek gözlü, seyrek dişliye nasibi kısmeti bol derler (K15).”

“Bazen pörtlek göz derler gözleri büyük olanlara (K17).”

“Seyrek dişli olunca nasibi bol olur derler (K24).”

“Seyrek dişlinin kısmeti bol olur derler (K28).”

“Seyrek dişli olunca zengin olur derlerdi (K29).”

5.6. Çocuğın Yönelik Söylemler

Dünya’da her kültür, ahlaki yasalar ile yönetilir. Fiziksel yönetilme söz konusu değıldir. Bundan dolaydır ki bir çocuğın ilk yöneticisi onun anne ve babası olacaktır. Yöneticiler çocuklarına kendi kişiliklerine ve daha önce öğrendikleri kurallara göre bir yönetme metodu sergilerler. Onların sevinç ve üzüntüleri buradaki temel sistemi oluşturur. Bu yönetim sisteminde çocuğın aktarılabilecek olan; daha önce kabul edilmiş, uygulanan, inanılan, bazen dinsel bazen büyüsel olan, mantıklı yahut mantıkdışı kabul gören o kültürün izleri olacaktır (Campbell 2016: 91). Bu bağlamda

çocuğa söylenen sözler, ilk kalıplaşmış öğretiler olabilir. Onları severken ve onlara öfkelenildiği zaman ağızdan çıkan sözcükler o kültürün izlerini bize yansıtabilir.

5.6.1. Çocukları Severken Söylenen Sözler

Yetişkinlerin çocuklara hitap şekilleri, çocukların psikolojik gelişimine etki edebilir. Günümüzde şehirlerde “aşkım, birtanem, annem, babam vd. şeklinde çeşitli sevgi sözcükleri duyarız. Aslında bu kullanımlar çocuğun psikolojisini olumsuz yönde etkileyebilir. Köylerde bu söylemlerin neler olduğu merak konusu olmuş ve sorularına aldığım cevaplarda genellikle “yavrum, kuzum, canım” gibi söylemlerle karşılaşmıştır. Belki de en doğru sevgi sözcükleri bunlardır. Çünkü gelişim aşamasındaki bir çocuğa aşkım, annem, babam gibi sözcükleri kullanmak ne denli doğru olabilir? Çocuk anneyi- babayı yeni öğreniyorken ona annem yahut babam dediğinizde afallayabilir ve kendisinin anne yahut baba olmadığını düşünebilir. Bu yönden bakılacak olursa kuzum demek, canım demek, yavrum demek daha sağlıklı bir gelişim aşaması geçirmesine yön verebilir. Araştırma yapılan dört köyde çocuklara söylenen sevgi sözcükleri aşağıdaki gibidir:

“Çocuğum, yavrum, kuzum (K1).”

“Koçum, paşam, birtanem (K2).”

“Canım, gülüm, paşam her şeyi söylüyoduk (K3).”

“Her şeyi söyledik hele torunlara daha çok derdik, çocukları da severdik şimdiki gelinler çocuklarını sevebiliyor bizde iş çoğudu nerde sevek, şimdi hiç değilse torunlardan çıkarıyok seviyok sevgisini torunlardan alıyok (K5).”

“Yavrum, kuzum, gel topacık kuzum gel, yavrumun yavrusu, iyice (güzel) kızım, hanım kızım (K8).”

“Canım, bitanem, aşkım, yerim ben seni (K9).”

“Balım bitanem (K10).”

“Böğrümüne basıpta bir sevemedim ki bilmiyom ki (K11).”

“Sarı balım, kara balım derdim (K12).”

“Eskiden nerde seviyodun, büyüklerin saygısı sevgisi vardı. Uşağına sahip bile olamıyodun, ağlıyodu da şurdan gidek te susturak diyemiyodun. Gitte kızım sunu emzir diyene kadar yanına varamıyodun (K13).”

“Sen güzelsin, sen akıllısın. Eskiden çocuklara sevme yoğudu (K14).”

“Kuzum (K15).”

“Bebişim derdim, kuzum derdim ne derdim acaba ya şimdi aradan yıllar geçince insan unutuyo biliyonmu (K17).”

“Mavişim, tombulum (K19).”

“Tıpış kızım, ninni kızım, bir tek kızım, tombişim (K23).”

“Yavrum, çocuğum, gülüm öyle severdik (K24).”

“Canım, gülüm (K26).”

“Canım oğlum, bir tanem, kızım, annem, babam diye biz öyle severdik (K27).”

“Canım, gözüm, yavrum, bir tanem der severik (K28).”

“Canım, gözüm, seni çok seviyorum falan yani (K29).”

5.6.2. Çocuklara Öfkelenildiği Zaman Söylenen Sözler

Anne ve babaların tutumları, çocuğa karşı söylemleri onun psikolojisi açısından oldukça önemlidir ve bebekliğinden yetişkinliğine kadar duyduğu bu söylemler onun da karakterini etkileyebilir. Kimi zaman da çocukta travma oluşturabilir. Araştırma bölgesinde, çocuklara öfkelenildiğinde kalıplaşmış sözlerin olup olmadığını saptamak amaçlanmıştır. Yöneltilen bu soruda cevap genellikle aşağıda da göreceğiniz üzere çocuğu hırpalamak şeklinde olmuş ve belli başlı bir söylemden bahsedilmemiştir.

“Nolurdu buna doğum yapmasaydık, yaramaz bu diyoruz (K1).”

“Öfkelendiğimde yapıştırıyorum, şimdikilere öfkelenmiyoruz torunlara da kendi çocuğumuza öfkeleniyorduk, işten güçten (K2).”

“Kızıyoduk, vuruyoduk başımızdan geçsin diye iş çoğudu (K3).”

“Kızım oğlum yavrum diyom, şimdi sinirlenmiyom torunlara önceden çocuklara çalıyoduk, şimdi naparsa yapsın sinirlenmiyok torunlara (K5).”

“Vah akıllı durmuyonuz, bunlar ney ki böyle, yıldım elinizden yüzünüzden, hersim gelince o zamanda öyle diyok (K8).”

“Herslenirsem (sinirlenmek) kızarım bu laftan anlamıyo oklavayı alırım, terlik fırlatırım (K9).”

“Gebereydin diyorum yinede sinirlenince (K10).”

“Kalkar vururdum ama bende sinir yok inan ki yeminle söylüyom ben kalkıpta bir şamarlan vurmadım çocuklarıma kızıma bir kere kütük attım topuğu sakat oldu kızın incindi yani (K11).”

“Eşek sıpaları derdik. Herslenirdik (sinirlenmek), elimize değnek alırdık rast gelirse götlerine başlarına çalarıdık (K13).”

“Kaynananın kaynatanın yanında bişey diyemen (K14).”

“Kolay kolay öfkelenmem, bir kere sadece bir kelime söyledim oda bana kızdı (K15).”

“Şerefsiz derdim (K17).”

“Terlik atardım (K19).”

“Gebertirim, geberesice (K23).”

“Yapıştırdık (K24).”

“Hiçbir şey söylemem. Ben çocuklarımı kucağıma alıpta sevemedim ki, yalnızdım (K26).”

“Arı soksun seni, babağın ağzına bal koyum, eşşeğin oğlu (K27).”

5.7. Çocuğa Dair Diğer Uygulamalar

5.7.1. Ölen Çocuğa Ağıt Yakılıp Yakılmadığı Hakkında Bilgiler

Köylerde ölenin ardından ağıt yakılır ancak ölen bir bebekse bu hoş karşılanmaz. Bunun sebebi bebeğin öteki dünyada annesinin göz yaşlarıyla boğulacağı inancıdır. Anne ve baba ölen çocuklarının ardından ağlar da ağıt yakarsa

büyük günah işledikleri düşünülür ve büyükleri tarafından bu durum yasaklanır. Burada kaynak kişilerden biri ölen bebeklerinin acısını bile yaşayamadıklarını, büyüklerinden utandıklarını, onlar tarafından hoş karşılanan bir durum olmadığını belirtir. Aşağıdaki görüşlerle bu durum hakkında bilgiler paylaşılmıştır:

“Tabi ki büyük olursa ağıt yakılır. İçinden ne geliyorsa yavrum, kuzum, kıymetlim, konuştuğun kaldı aklımda, gezdiğin. Ölen bebekse, utanmadan bir de çocuğuna ağlıyor derlerdi, kendi içinden ağlardı, büyükler ayıplarmış (K1).”

“Büyükse yakılıyor. Mesela benim bir kızım öldü, kocam dedi ki bu kıza ağlamayacaksın, niye üç yaşındaki kıza ağlanmaz mı? O çocuğa ağlarsam el beni kınayacakmış. O çocuğa değil kendi şeyine ağlar derlerdi. Şimdiki aklım olsa dinlemezdim. Ben gidiyorum bir sokağı süpürüyorum bir öpüyorum ölmüş kızı geri çıkıyorum. Bana dedi ki ağlamayacaksın, kız da üç yaşında koca kızdı ya, bana dedi ki sen ağla öldürürüm seni. Yanında bile söylüyorum ağlatmadı essahtan beni (K2).”

“Tabi ki büyüklere yakılıyordu çocuklara, küçüklere utanırdık, kaçardık; çocuğa ağlıyo utanmadan derlerdi. Bir yaşındaki altı aylık çocuğa ağlanmaz (K3). “

“Yakılıyo tabi aklına ne gelirse söyleniyo (K5).”

“Ağıt yakılıyo he, ikizlerimden biri öldü. Ağlanmaz olur mu konuşurken bile içim yanıyor (K6).”

“Büyükler var diye ağlayamıyorduk bile bir buçuk yaşında memeden emerken öldü oğlan doktora gidemeden, biri sarılıktan öldü çocukların. Ağlanmaz olur mu ikizlerin bir denesi de on dokuz gün eksigidi çocukları taşıyamadım, oğlan çocuklarımız durmadı ziyarete götürdükten sonra durdu (K7).”

“Bebekler ölünce ağlanmaz hemi günah hemi de büyükler var nasıl ağlasın (K8).”

“Yakılır, hiç ağlamadık ki yavrum guzum diye ağlıyom (K10).”

“Yakan yakıyo da ben öyle ağlamam çocuğa canın yanıyo ya süğüm süğüm ağlayanda, ben öyle deyişler bilmem doğduğumuz biliyokta öldüğümüzü bilmiyok mu tövbe tövbe Allahla çekişmiş gibi oluyomuş o çocukta rahatsız oluyomuş annenin yaşında gölün içinde kalırmış anneye yetişemezmiş, şefaet etmezmiş daha doğrusu çocuk anneye (K11).”

“Yakılmaz mı yakılır. Yavrum deyipte kucaklayıpta ağlayan da var(K12).”

“Yapan yapıyo. Eskinin adamları ağıt nerde ağlama bile yoğudu. Onların olmadığı yerlerde ağlardık ki kaynanam, kaynatam gözyaşımı görmesin diye sessiz sessiz ağlıyodun. Eskinin adamları ne ağlıyon anası babası diye bağırılardı (K13).”

“Yakan var ben yapmadım, kınalı kuzum yavrum derler. Bir kadın vardı rahmetli oldu onunda görümcesi ilk çocuğu ölünce babası gelmiş yanına, dedesi Asuman’ım nerde Asuman’ım nerde diye sayıklamış hep ayıpladı o zaman. Utanmadan babasına öyle demiş diye (K15).”

“Küçük çocuklara yakılmıyor bebek öldüğünde yıkıyolar ondan sonra götürüp gömüyolar (K17).”

“Yok yakmıyolar (K19).”

“Yakılır. Kızım, yavrum diye ağlarık (K23).”

“Yapıyolar (K24).”

“Tabi herkes ağlar, yavrum der kuzum der tamam (K26).”

“Tabi ki, yavrum yavrum diye ağlarlar. Sen ölmeyeydin, ben öleydim genellikle bunları belerler (K27).”

“Yakılır, yavrum diyerek ağıt yakılır (K28).”

5.7.2. Çocuğun Yaş Günü

Latince doğum günü “dies natalis” kelimesinin gerçek anlamı “ölüm günü”dür. Doğum günü, Hristiyan kiliselerde, Müslümanlıkta da olduğu gibi “öteki dünyanın başlangıcı” anlamında kullanılır. Kiliselerde “memoria” yani ölümlerin anılma uygulaması da buradan gelir ve ölen kişinin adı, ölüm tarihi “obit” denilen bir levhaya yazılır. Din adamları da ücret karşılığı ölen kişilere dua eder ve “missa” ayinleri düzenlerler (Schmitt 2020: 57-58).

Ortaçağ’dan başlayan doğum günü geleneği o dönemde kaydı gerektirsede bu din temelinde gerçekleşen bir kavramdı. Zamanla dinin etkileri unutuldu ve yerini modern doğum günü kutlamalarına bıraktı. Bu olgu Batılı ülkelerde başlasada zamanla dünyanın her yerine yayıldı. Johann Wolfgang Goethe’ nin doğum gününe verdiği önem ve her yıl kutlanması, kutlamalarda hediyelerin olması, 1802 tarihinde

kendisine “53 mumlu bir pasta” yapılması, doğum gününün bugünkü haliyle bir ritüel halini almasına sebep olmuş olabilir (Schmitt 2020: 99-100).

Asya’da özellikle Çin ve Kore’de modern doğum günü, geleneksel kutlamalarla birleştirildiği görülür. Bu ülkelerde hayvanların simgelediği on iki burçtan hangisinde doğumun gerçekleştiği önemlidir. Doğum günü kutlamalarını geleneksel ay takvimine göre yaparlar ve doğum günleri her yıl başka bir günde kutlanılır. Kutlama, yemek ile gerçekleşir. Bu yemek uzun bir eriştedir ve uzun erişte uzun yaşamın simgesini oluşturur. İlk doğum günü Kore’de “dol” veya “dolrençi” olarak adlandırılır. Bir mekânda kutlama düzenlenir, aile güzel kıyafetlerini giyer ve özenle hazırlanır. Kutlama yerinde çiçek ve kurdelelerden yapılmış çelenk bulunur. Kutlamada hamile olanlara doğumdan otuz gün önce sunulan “miyok guk” adında, içerisinde yosun olan bir pasta ikram edilir. Bu pastanın önemi ise; ilk yaş gününü kutlayan çocuğa annesinin doğum döneminde yaşadığı acıyı hatırlatması beklentisidir. Çocuğa hediye olarak “pirinç pastaları, çiçekler, iplik yumağı, mürekkep, kitap, fırça, para “getirilir ve çocuktan birini seçmesi istenir, seçim ve kaderi arasında bağlantı olduğu düşünülür (Schmitt 2020: 13-14).

Doğum günü geleneği ülkemizde köylerde yeni yeni kutlanmaya başlansa da tarihi oldukça eskiye dayanır. Doğum günü kutlamalarında bir pasta yapılır, üzerine mum dikilir ve çocuğun dilek dileyerek mumları üflemesi beklenir. Mumu üfleyince dileğin gerçekleşeceği düşüncesi tanrının göklerde yaşadığına inanan Yunanlılar tarafından ortaya atılan bir uygulamadır. Aile üyeleri veya arkadaşlarla ufak bir kutlama yapılır. Gelenler doğum günü çocuğuna hediyelerini sunarlar.

Yaş günü yapılıp yapılmadığına dair bilgiler:

“Yapmıyoruz, sonradan yeni adet oldu (K2).”

“Önceden yapılmıyordu, şimdi yapılyo (K3).”

“Önce yapmıyorduk şimdi torunlara yapıyok, çocuklara yapamadıklarımızı torunlara yapıyok (K5).”

“Kutluyok zaten bitanecik bu kaldı onu da eksiksiz her yıl kutluyok (K6).”

“Önceden kutlamıyorduk, artık kutluyok (K7).”

“Yeni kutluyorlar, biz kutlamıyorduk (K8).”

“Yapardık kavurga kavururlardı gelenin önüne çaylan korlardı, karıştırırlardı leblebiylen (K12).”

“Çocuklar büyüdükçe kendi kendilerine kardeşleriyle yaptılar (K15).”

“Valla bir tek Tayfun’un doğum gününü kutladığımızı hatırlıyom öbürünü hatırlamıyom (K17).”

“Yapıyom doğum günlerinde doğdu doğalı yaparım ben (K18).”

“Yapıyoruz beş on senedir yapılıyo (K19).”

“Kutlanıyor, eskiden yoğudu şimdi var (K23).”

“Yok anam yok şimdiden yeni adet oldu (K24).”

“Ben yapmadım da şimdi yapıyolar (K26).”

“Eskiden yapmıyodum yalan söylemeyim, yeni yeni (K27).”

“Yapıyoduk (K28).”

5.7.3. Saç Kesme Uygulaması

Günümüzde çok sık rastlanmayan bir uygulamadır saç kesme adeti. Bu uygulamalar arasında “çocuğun adaklı olması, kesilen saçın para karşılığı tartılması, bu paranın yoksul birine verilmesi" yer almaktadır (Örnek 2015: 33).

Fiji’de Nomosilerin şefinin saçlarının kesilmesine vesile olan olay Nomasiye az bir mesafede olan bir kabilenin ağır bir suç işlemesi ve bunun sonucunda aralarından birinin şefe kurban olarak sunulmasıdır. Saç bu kabilede korkulan bir şeydir. Bunun sebebi ise kötü niyet besleyen kişilerin, kötü büyücülerin saçı doğrudan etkileyerek büyüsel işlemler yapabilecek olmasıdır. Ancak bir yeme işlemi uygulandığında yani ortada bir kurban varsa her türlü kötü büyü dağılabilirdi. Bundan dolayı bir kurban gelince şefin saçı kesilebilirdi (Frazer 2019: 262).

Siyamlı çocuklar için de saç kesmeyle ilgili şaşalı bir tören yapılır. Tören, çocuk ergenliğe girmeden önce gerçekleştirilir. Bu zamana kadar çocukların saçı kesilirken kafalarının tepesinde bir tutam saç bırakılır ve “kesilene dek her gün taranır, örülür, yağlanır ve küçük bir topuz yapılarak bağlanır”. Siyamlıların başında “Kwun” adında koruyucu bir ruh bulunur. Saç kesilme sırasında bu ruhun rahatsız olup kaçabileceğinden endişe duyulur. Olur da kaçma eylemi gerçekleşirse onu geri

getirebilmek için çarelere başvurulur. Minyatür bir pagoda yapılır ve içine ruhun sevdiği düşünülen çeşitli yiyecekler konularak, bu yiyeceklere yaklaşan ruhun üstüne bir bez atılır ve kwun yakalanır. Edilen dualarda Kwun tıpkı bir çocuğun doğumdan erginliğe geçişine kadar yaşadığı durumlardan söz eder. Sonunda çocuk ona verilen, kwun'un içinde bulunduğu düşünülen bezi sıkı sıkı kavrar, göğsüne bastırır ve Kwun'a sunulan Hindistan cevizini içerek onu tekrar içine almış olur. Kwun'u kötü iyerlerden korumak için de çocuğa tılsımlı olduğu düşünülen bir bileklik bağlanır ve pagodadan getirilen kumaş parçası üç gün çocuğun kollarında tutularak uyunur (Frazer 2019: 264-265).

Bazı halk masallarında bir kişinin gücünün yahut ruhunun saçı ile bağlantılı olduğuna rastlanılır. Saçın kesilmesiyle beraber kişi gücünü yitirir yahut ölür. Amboina yerlileri güçlerinin saçlarıyla bağlantılı olduğunu düşünürler ve eğer saç kesilecek olursa güçlerini kaybedeceklerine inanırlar. Benzer şekilde Ceram gençleri de saçlarının kesilmesiyle zayıflayacaklarına ve güçten düşeceklerine hala inanırlar (Frazer 2012: 296-297).

Saç adama uygulaması, bulunduğu coğrafyaya göre farklılık gösterebilir. Örneğin, Arap Alevi'si bir tanıdığımın yeğenine uyguladıkları saç adağından bahsetmek isterim; çocuğu olmayan ya da oğlan doğurmak isteyen anne ziyarete giderek saç adağında bulunur. Çocuğun belli bir yaşa kadar saçı kesilmez dökülen saçlara bile dikkat ederler çünkü o saçlar artık ziyaretindir ve kutsaldır. Çocuk saç kesme yaşına geldiğinde bir tören yapılır. Saç, hoca tarafından okunarak kesilir ardından ziyaret yerine gidilir, saç tartılır ve gramına göre para türbeye verilir, saç orada bırakılır. Evde de saçla beraber adanan kurban kesilmiş olup büyük kara bir kazanda pişirilir ve gelenlere ikram edilir.

Benzer gelenek Panorama da Roma döneminde de görülür. İmparator Marcus Aurelius döneminde çok yaygındır. “Saç adağında bulunanlar, saçlarına içlerinde nişler bulunan küçük sterlere veya altarlara koyup, stelin üzerine adlarını yazarlar”. Stel alacak durumu olmayanlar da Zeus tapınağının içine delik açıp oraya koyar ve adlarını da yanına yazarlar. Gizlice başkasının steline koydukları da olur (Sina 2002: 129).

Çocuğa saç kesmeyle ilgili bir uygulama yapıp yapılmadığına dair bilgiler:

“Tören yok, saçı yaşınca kesilmez, yaşından sonra kesilir. Ben bir torunumun saçını hatıra olsun diye saklıyorum (K2).”

“Ben yakıyom normalde ortalığa atılmasın, dökülmesin diye (K9).”

“Saçı kesince koyuyolarmış, saklıyolarmış onu niyeysen (K10).”

“Vallaha çocukların saçlarından aldık eccik eccik her çocuğunkinden de aldık. Biz bilmiyoduk öyle yeni çıktı. Ben torunlardan öğrendim bilmiyodum hiç kimseden de duymadım (K11).”

“Aha şunun saçını kes hallanmıyo diyok, rengi ney bir hoş oluyo diyok, saçı yediğini alıyo diyok (K13).”

“Varmışta ben kendim yapmadım. Saçını keserler, onu da tartarlarmış. Onun gramına göre kaç gramsa bir fakire verilirmiş eskiden (K15).”

“Saçının arkasını kesermişsin o kaç grammışsa gramınca altın verirmişin, sadaka vermen gerekiyomuş o şeyde yazıyo (K19).”

“Saçı kesildi para mara verin derlerdi, çocuğa para verin derlerdi (K22).”

“Sadece saçını atmayız günah diye ya yakarız ya saklarız saç (K27).”

5.7.4. Diş Hediği

Çocuğun ilk çıkan dişi için bir kutlama yapılır. Yöreden yöreye farklılık gösterebilir bu diş onun biyolojik gelişimini belirten bir unsur olduğundan ufak bir törenle kutlanır. Bu törenlerde yiyeceği kutsama, çocuğun rızkını arttırma, bereketi çoğaltma gibi dileklerde bulunulur. Yapılma amacı genel anlamıyla, dişin sağlam çıkmasını istemektir. Buna farklı yörelerde diş aşısı, diş bulguru, diş buğdayı gibi adlandırmalar yapılsa bile en bilindik adı diş hediğidir (Örnek 2016: 225).

Çocuğun ilk çıkan dişinin ardından birtakım pratikler uygulanır. Buğday kaynatılır daha sonra içine şekerli leblebi gibi yiyecekler eklenir. Bu buğday tabaklarla komşulara dağıtılır. Komşular tabakları boş göndermez. Para yahut ufak hediyelerle geri dönüşü sağlanır. Diş hediğinin amacı; çocuğun dişlerinin tez çıkması ve sağlam olmasıdır. Eskiden beri yapılan bu uygulama kentlerde de özellikle son zamanlarda çok yaygındır. Tabakla komşularına buğday göndermenin yerini ufak çaplı kutlamalar almıştır. Sosyal medyanın yaygınlığı ve aktif kullanılmaları bu gibi

adetleri de özendirici kılmış ve uygulayan kitle artmıştır. Buralarda bir masa hazırlanır çeşitli yiyecekler servise hazırlanır ve diş buğdayı tatlı leblebi jelibon gibi, çeşitli drajeler ile süslenerek karton bardaklarla servis edilir. Kutlama evde veya cafe, konak gibi işletmelerde yapılır. Kadın erkek karışık yakınlar, arkadaşlar çağırılır. Gelenler çocuğa hediyeler getirir.

Diş hediği hakkında bilgiler:

“Dişi ilkin kim görürse çocuğa hediye veriyor ondan sonra diş hediğinin içine bir sürü şeyler katılıyor, komşulara dağıtılıyor onlarda hediye veriyor. Yakın evlere veriliyor, dişi ilk görünce kolay çıksın diye yapılıyor (K1).”

“Dişini ilk kim görürse o hediyesini alıyordu. Sen buğdaydan hedik kaynatıyorsun, süslüyorsun çerez, üzüm neyse yakın komşulara götürüyorsun, bazıları dişleri çıkmış diye tören veriyor (K2).”

“Evet, yapılyo diş hediği. Şimdi çocuğun ilk dişi çıkar kim görürse hediyesini verir. Para, altın neyse ondan sonra diş hediği kaynatırık komşulara dağıtıyok komşularda hediye veriyö. O tabağın içine hediye koyarlar, yumurta gibi para gibi evde ne varsa verirler (K3).”

“Diş hediği yapıyoduk, hedik kaynatıyoduk, komşulara dağıtıyoduk komşularda o tabağın içine ya para koyuyolardı ya bişey (K5).”

“Diş hediği torunlara yaptık bizimkilere bilemedik (K6).”

“Bizimkilere yapmadık. Buğday kaynatıyok çeteneye, oradan fındık alıyok, üzüm alıyok, onları katıp komşulara akrabalara birer tabak götürüyük, hediye veren veriyö vermeyende hayırlı olsun Allah analı babalı büyütsün diyo (K7).”

“Buğday korlar, fi korlar, içine nohut bişiler korlar, tabak tabak komşulara verirler o komşular üstüne şeker koyuyolardı, üç beş kuruş, hediyesini, elbisesini yahut para yumurta ne koyup tabağa veriyolardı, dişi tez çıksın diye yapılyordu (K8).”

“Şimdi yapıyon komşuya gönderiyon karşılığını bekliyomuş gibi oluyo biz yapmıyoz o yüzden (K9).”

“Dişi çıkınca hedik dağıtıyorlar, onun veriyok parasını. Yoksa önce yumurta verirlerdi elbise olursa elbise ne geliyosa(K10).”

“Buğday derik burda onu güzelce yıkarık bişey olur, fi olur şu kırmızı mercimek varya onun topağı onu kaynatırık güzelce yıkarık bi tencereye bi kazana kor kaynatırık onu bütün akrabalara dağtırırık mahalleye, konuya komşuya, akrabaya. O da hediyesini verir gönlünden ne kopuyosa; para, yımırta, meyva üstüne korlardı getirirlerdi eskiden öyle diş golay cıhsın diye yapıyorlar. Atalardan galma, dişi golay skerimiş (K11).”

“Fi’den yapılırdı, içine de eccik buğday koyarlardı dişi çıktığı zaman onu kaynatırlardı daha tez ıkacağmış (K13).”

“Fi’ylen buğdayı kaynatıyor ikisini bir dağıtıyor tabaklara dişi çabuk çıksın diye. Ben bu sabah kaydattım, tarlanın önüne döktüm diş hediğini kaynatırlar ona buna dağtırırlar tabaklara korlar korlar korlar komşulara dağtırırlar. Oda tüm tabağa hediye verirler, gönlünden ne koparsa verirler, biz dağıtmadık tavuklara verdim didiklesinler diye (K14).”

“Vardı önceden ama şu anda yok, kendim yapmadım. Buğdayla fi’yi karıştırıp kaynatıp komşulara dağtırırlardı ki dişi çıktı çocuğun onlarda hediyeler verirlerdi tabağa (K15).”

“Elinde olan kaynatırdı, elinde olmayan çerez dağtırdı gözünü yediğim eccik fi korduk eccik buğday korduk tas tas dağtırdık o zamanlar, şimdi lokum dağıtıyorlar leblebi dağıtıyorlar (K16).”

“Eskiden yaparlardı ama şimdi zannetmiyom (K17).”

“nceden yapıliyoduda, şimdi bazıları çerez üzüm katıyo. Kaynanam suyun içine bulgur koyuyodu o kaynıyodu böyle aılıyodu dağıtıyorlardı. Böyle içine şeker ne katıp verirlermiş birkaç komşuya. Ben yapmadım (K18).”

“Diş hediği anası babası yapardı eskiden de vardı tahılı gaynatırdık yerdik (K20).”

“Vardı şimdi yapmıyorlar (K22).”

“Hediği gaynatırdık, çeteneyi (yabani fıstık) şey ederdik, komşulara götürürdük töre verirlerdi (K24).”

“Buğdayımızı kaynatırık. İçine üzümü ondan sonra guru yemişler her ne varısa, çetene bütün katılır. Ondan sonra herkes görmeye gelir. Herkesin tabaklarına korsun, çayın yanına, yanına da bir şeyler verirsın, dış hediğini yersın. Tabağına bir şeyler kor kor çıkarsın (K25).”

“Dış hediği, dışı çıkarsa hedik yaparlar kendi çevresine tabaklarlan götürürler yani gür çıksın diye onu uygularlar, yoksa başka bir şey yok (K26).”

“Tabi ki, ya şimdi dış hediği nasıl oluyo; buğday kaynatıyoruz beyaz bir buğdayı komşularımıza dağıtıyoruz, onlarda gönlünden ne kopuyosa hediye olarak on milyon, yirmi milyon korlar, tabağı boş göndermezler. Dışı daha tez çıksın, damakları daha tez yarılısın, çocuk zorlanmasın diye öyle deniyo (K27).”

“Dış hediği var. Buğdayı kaynatırık, içine öteberi korduk bizim zamanımızda. Tabak tabak dağıtıyoduk onlarda hediyesini korlardı. Şimdi topluyo millet ailesini çağrıyo yapıyo. Dışleri daha güzel daha gür çıksın diye yapılıyo (K28).”

“Dış hediği yapılır. Hedik kaynatırlar, leblebi, fındık, bir şeyler içine korlar (K29).”

5.7.5. Beşik Kertmesi Uygulaması

Beşik kertmesi uygulaması tüm Türk toplumlarında eskiden beri var olan bir uygulamadır. Ancak günümüzde git gide azalan bir uygulama olmuştur. Dede Korkut Hikâyelerine de konu olan bir örneği; Hanların toplandığı bir vakit Kam Püre ağlar, neden ağladığı sorulduğunda da “bir oğlum yok ki soyumu devam ettirsin, Han’ ıma hizmet etsin, bunun için ağlıyorum’ der. Hanların hepsi Han Püre’ ye dua ederler. Bir süre sonra Kam Püre’ nin bir oğlu olur. Bay Piçe’nin de kızı olur ve aralarında sözleşirler (Akt. Gültepe 2012: 358).

Bu anlatılan olayda iki şey dikkatimi çeker. Biri erkek evlada duyulan sevgi diğeri de beşik kertmesi uygulamasının varlığıdır.

Beşik kertmesine dair bilgiler:

“Eskiden vardı şimdi yok. Şunu şuna verecem, şunu şuna verecen diyolarmış. Eskiden oluyodu. Şimdi ananın, babanın sözü geçmiyor ki çocuk kertsinler. Senin çocuğun büyürse, benim çocuğum büyürse birbirine alak derlermiş, ad koyarlarmış akraba olmak için (K14).”

“Eskiden oluyomuştaki şimdi olmuyo. Eskiden büyük ailelerde oluyomuş, evimden gitmesin kızım diye (K19).”

“Varımış öyle derler büyüklerimizden işittim. Hanı bu beşik kertmesi derlerdi verilirmiş başkası almayı istemezmiş onu (K22).”

“Tören yapmıyolardı, şuna şunu alacaz diye devamlı söylüyolardı onu kafasına koyuyolardı, bu köyde çok oluyodu, anlaşsın anlaşmasın yapıyolardı şimdi yok ne dışarı veriyoduk ne dışardan alıyoduk, büyükler diyodu, şimdi çocuklar kimi isterse alıyo (K5).”

“Evvelden vardı da şimdi yok (K1).”

“Var ama ben hiç öyle bir şey yapmadım (K2).”

“Beşik kertmesi de önceden vardı güzelim şimdi öyle bir şey yok (K3).”

“Beşik kertmesi vardı (K5).”

“Yok burda, başkalarında var. Ana- baba mecbur koyuyolar, evleniyolar, sonunda da ayrılıyolar. Mecburen evleniyolardı, büyüklere karşı bir şey diyemiyolardı, bir iki çocuk yapıyolardı, ayrılıyolardı. Yeni ayrıldılar çocukları var boyları kadar (K7).”

“Biz çocuğukene beşik kertiıyorlardı, o da birbirini haz etmiyodu aman aman kermen derlerdi. Beşik kertmen kızımı sana verecem oğluma verecem cahıllar emme büyükler kabul ettirmiyolardı, istemiyodu istiyodu ne lüzumu var herkes canının hak ettiğini alsın, cayma olursa anlayışla karşılıyodu herkes (K8).”

“Eskiden varmıştaki şimdi yok (K9).”

5.7.6. Sünnet

Müslümanlıkta Hz. Muhammed’in yaptığı ve zorunlu olmayarak yapılmasını önerdiği şeylere “sünnet” adı verilir. İslam dininden önce de bazı toplumlarca sünnet geleneği uygulanan bir töreydi. Bundan dolayı erkek çocuklarının uzuvlarının

ucundaki deriyi kesme işlemi sünnet olarak adlandırılmıştır. Bir tek Müslümanlığa özgü olmayan bu uygulama Okyanusya, Afrika kavimleri, Amerika yerlileri gibi toplumlarca da uygulanan bir gelenektir. Bu konu hakkında farklı görüşler vardır. Kimilerince, cinsel ilişki sırasında dölün türemesini kolaylaştırdığı için bereket anlamı taşıdığı ve bu bereketin bir kurbanı olarak uzvun parçasının bereket sağlayan kutsal güçlere sunulduğuna inanılmadır. Müslüman toplumlarca da çocuğun sünnet olması İslami gerekliliği yerine getirilmesi ve erkekliğe adım atması olarak görülüyor diyebiliriz. Çocuk küçük yaşlarda sünnet ettirmeye gayret edilir, genellikle on üç, on dört yaşına gelmeden bu işlem yapılmış olur. En uygun zamanda okulların tatil olduğu zamanlardır. Bir kişi Müslümanlığa geçtiğinde de ondan ilk beklenen sünnet olmasıdır. Bu işlem sırasında evlenmede olduğu gibi büyük bir tören yapılır. Kimi zaman tek bir çocuk kimi zamanda durumu olmayanlara yardım amaçlı toplu sünnet düğünleri de yapılabilir. Sünnet çocuğuna davullu zurnalı bir tören yapılır, sünnet kıyafeti giydirilir, düğüne gelenler tıpkı evlilikte olduğu gibi çocuğa altın takarlar, kimi yerlerde çocuğun parmağına kına da yakarlar, sünnet evinde gelen misafirlere yemek ikram edilir. Günümüzde aileler çocuklarını çok daha küçükken sünnet ettirirler. Bu işlem hastane ortamında gerçekleşir ve sünnet düğünleri eski yaygınlığına sahip değildir ancak yakın geçmiş zamanda bu gelenek çok daha güçlüydü. Köylerde de eski zamanlarda Kızılbaş Abdal topluluğundan kişilerce sünnet işlemi yapılırdı. Sünnetçi, davulcu, zurnacı, köçek hepsi bir arada köy köy gezip sünnet törenlerini uygulardı. Sünnet edilen çocuğun uzvundaki yarayı iyileştirmek, kanı dindirmek için odun tozuna oturturlardı (Boratav 2016: 181-186).

Bu uygulama, İslamiyetle birlikte Müslüman Türkler arasında yaygınlık göstereceği kaynağı İslam değildir. İslamdan önce Mısırlılarda ve ardından İbranilerde sünnet uygulaması vardır. Genellikle erkeklere uygulansa da bazı toplumlarca kadın sünnetleri de yaygındır. Afrika toplumlarının bazılarında kadın sünnetini görebiliriz. Sünnet uygulamasının totem inançlarının bir sonucu olduğu düşüncesi de vardır. Birçok kabilede erkekliğe geçiş olarak adlandırılan erkek çocuğun ergenlik yaşına ulaştığında geçiş aşamasında yapılan uygulamalara benzer olarak bu uygulamada yine erkeğin kendini kanıtlama, acıya dayanma temel düşüncedir. Totem değiştirmede erkek çocuk bu acı sınavına tabi tutulur. Üreme organının dışındaki tüm deri soyulur, acıya katlanan yiğit sayılır. Bu uygulama

zamanla değişmiş, yalnız uzvun ucundaki derinin alınmasıyla sonuçlanmış. Bu eski inanç Müslümanlarca belirlenmiş ve devamlılığı sürdürölmüştür. Eski Türklerde bu uygulamaya rastlanmasada İslamiyetle birlikte uygulama yayılmıştır (Eyüboğlu 2014: 155).

Çocuğun sünnete nasıl hazırlandığı ve sünnette yapılan uygulamalarla ilgili bilgiler:

“Evvelden, küçükken, aklı yetmeden korkmasın diye şimdi azıcık büyüyünce sana şeker verecek, hiç acımayacak diye teselli edilip yapıılıyor. Eskiden köye gelirdi sünnetçi, onun kirvesi de olurdu (K1).”

“Oğlumu beşikteyken yaptık. Evvelden buraya Abdallar geliyordu. Kaynatam getirdi, kestirdi, kirvesi de Abdal oldu. Fatura gibi bir şey verdi (K2).”

“Çocukları küçükken sünnet ettiriyorduk. Kayınbaba getiriyordu sünnetçiye altı aylıkken, yedi aylıkken çocuk zaten bilmez sünnet ettiriyorduk (K3).”

“Ne zaman aklımıza düşerse o zaman iki yaşında, altı aylık (K5).”

“Kirve olsa sünnet düğünü yapılyo da biz kirve tutmadık yapmadık (K6).”

“Bezinde o höllükten çıkmadan sünnet yaptırdı diyolardı. Birazı da elinde olmayan parasıyla yaptıırıyodu, duruyodu beş yaşınaca neyice sonrada yaptıırıyolardı (K8).”

“Benim büyük oğlum yedi yaşında sünnet oldu, öbürü de duruyo (K9).”

“Eskiden Abdal geldi derlerdi. Sünnetçiye Abdal derler biliyon mu aman Abdal gelmiş çocukları kesmeye, Abdal gelmiş. Tutar getirirlerdi. Çocukları sıraya geçirirdik, höllük kızdırırdık, bir döşek sererdik, bir bezin üstüne höllüğü dökerdik. Üç dört yaşlarında varlardı. Hemen kesileni höllüğe gömüyolardı. Davul çalınıyodu. Çocuklar davul zurna çalındığında keyifleniyodu. Ne olduğunu bilmiyolardı. Höllüğe gömülen et bilinçsiz yapışıyodu, yağlamayıda bilmiyoduk sonradan bildik amma yağ da hiç hayır etmiyodu. O çocuğun yaralarına o höllük yapışıyodu yaralar kavlıyodu bi zor iyi ediyoduk ki şimdikiler kolay yavrum, valla bütün mahalledeki o Abdal dediğimiz adamlara kestiriyoduk biz (K11).”

“Yavrum bak boncuk takacaklar bak şeyinize derdik kandırırdık köye gelenlere kestirirdik Abdallara (K12).”

“Küçük yaşta olursa bir şey bilmiyor. Büyük yaşta olursa korku yaşıyo tabi. Eskiden dımbıl dımbıl davul gelirdi. Abdalcı geldi diye bağırlardı. Sıradandı. İyi gelirse de kötü gelirse de kestirirlerdi (K13).”

“Boncuk takacak, şeker verecek, çükünün burasına boncuk takacak diye diye gönlünü ederdik. İki buçuk, üç yaşlarında sünnet yaptırılırdı, öbürleri de zaten iki üç dedin mi öldülerdi. Eskinin adamları ikisini bir ettirirsen nazar değer diyorlardı. Davul çalınır, dolanırdık Abdal geldi Abdal geldi diye (K14).”

“Benim bir buçuk ve üç buçuk yaşında oldular erkek olacaksınız utanmıyon mu ağlamaya, şöyle böyle kandırdık. Toplu sünnet yaptırdık biz. Doktor geldi yemek falan verdik. Kimi kaçtı kimi ağladı ama kurtulamadı (K15).”

“Sünnet ediyolar ya kalınlığı vardı sana söylemesi ayıptır. Gelirdi şu çöplüğün başına pis karı şu uşağı kesiyim derdi. Bir kalıp sabuna bir kalıp. Şimdi doktor geldi buraya “Doktooooo doktooooo ağzı baktır”. Doktor geldi buraya Tayfunla Tugayı kesmeye, bende çöplüğün başında kestirdim. Kocam yoğuduki. “Bülbüle su verdim altın tasınan, ne günler geçirdim kara yasımnan”. Çok şükür kuzum öyle oldu böyle oldu. Benim sonum nerde kalacak benim sonum (K16).”

“Valla sünnetçi memur geldi bizde yavaş yavaş çocukların gönlünü ettik öyle (K17).”

“Eskiden sünnetçi gelirdi, köyün orada yaptırırlardı, sıfır, bir yaş arası, okula gitmeden bazen yaptırıyolar altı, yedi yaş arası, tutturduğuna (K18).”

“Hiç bişey söylemedik valla bağıra bağıra yaptırdık sıfır, üç, dört yaşlarında (K19).”

“Biz aldık hastaneye götürdük. Evvelden bağırta bağırta kesiyolardı, davulla bastırıyolardı. Bir iki yaş normal (K23).”

“Höllükte ettiriyoduk, höllük pişiyodu Abdal geliyodu davul zurna çalıyodu, kestiriyoduk, kirve tutardık. Güççük yaşta oluyolardı bi yaşına değmiyodu bebeykene kestirirdik, höllükteykene höllüğe sokardık tez pişsin diye (K24).”

“Şimdi çıktı hastanede kestirme. Evvelden sünnetçi gelirdi köylere. O sünnetçi geldiğiyle yaptırdık. Çocukların akılları yetmeden kestirdim ben. Biri bir yaşındaydı biri kırk günlüktü (K26).”

“Bir şey olmaz oğlum korkma, eccicik bir şey deriz. Genelde küçükken olur, bir yaş, altı- yedi aylıkken. Benimki on üç yaşında oldu (K27).”

“Bir şey olmaz diye söylüyolar. Benim çocuklarımın biri iki yaşındaydı sünnet ettirdik biri dört aylığıdı, bilmiyolardı ne olduğunu. Bizimkini köy Abdalları geldi yaptı. Bizde küçüğümü toplu sünnet vardı ona götürdük. Sağlık ocağında yaptılar. Tören mören olmadı (K28).”

“Düğün yapılırken herkes geliyodu, kesilirkende gomşular falan (K29).”

BÖLÜM VI

6. DOĞA ÜSTÜ INANIŞ VE UYGULAMALAR

6.1. Büyü

Weber, kökeni büyü olan iki unsurdan bahsederek, aralarındaki bağlantıyı bize aktarır. Bunlardan biri dua diğeri kurbandır. İbadet şekillerinin bazıları yahut tesbih tanelerinin dizilişi yahut da duvarda asılı olan bir obje temelinde büyüü barındırır. Kişinin kendisi için ettiği dua bir yakarıştır ve kişinin bir beklentisi olacaktır. Bu beklentinin neticesinde, dua ticari benzeri bir eylem niteliği taşır (Weber 2016: 116).

Büyünün konusu genellikle insancıl eylemlerdir. Hastalık, sağlık, avlanma, ticaret vb. durumları iyi veya kötü amaçla etkilemenin bir yoludur. Büyü bu dünyayla ilgilenir; doğayla, Tanrıyla ya da öte dünyayla pek ilgilendiği söylenemez. Büyünün amacı bir kar elde etmektir, büyü yapan kişi kendi çıkarlarını düşünür, dünyevi şeylerle meşgul olur (Örnek 2017: 50).

Büyü ve din hakkında çeşitli teoriler vardır. Büyü mü dinden çıkmıştır yoksa din mi büyüden, genellikle teoriler bunun üzerine kurulur. Bunun yanı sıra din ve bilim arasında da bir mücadeleden söz edilir. Antropolojinin de ilgilendiği bir konu olan din mi hayattan çıkar, hayat mı dinden sorusunun cevabı hakkında da görüşler çeşitlilik gösterir. Konular farklı teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma konumuz kapsamında büyü ve din tasavvurlarıyla ilgili olan teorilerden bahsedecek olursak, Örnek’ in bize aktarmış olduğu “dinsel tasavvurların meydana gelişini açıklamaya çalışan üç büyük teoriden birisi olan animizmi de aşan, preanimistik büyü teorisi’ dir “. Bu teoriye göre dinin büyüden çıktığı betimlenir (Örnek 2017: 40-41).

Din ile büyüün bu kadar iç içe ve ayrı olmasının sebebi de yine benzerlikler ve ayrılıklardır. Örnek olarak din herkesi kabul eder, bir cemaat kurmak ister; büyü ise bireyseldir ve büyü yapmak herkesin yapabileceği bir işlem değildir. Mes.

Toplumumuzdaki inanişa göre el almak, ocaklı olmak gerekir. İlkel toplumlarda da büyü yapacak kişi şamandır.

İyi veya kötü amaçlar için bazı formüllerin kullanılması işlemine büyü diyebiliriz. Birçok toplumda hastalıkların iyileşmesi, malların verimliliği vb. konularda bu formüllere gerek duyulmuştur (Haviland vd. 2008: 670). Örneğin; “Kısır kadın, tahtadan yapılmış bir ocuk heykelciğini dizlerinin üstüne koyar. Kırmızı pamuktan yapılmış temsili bir bebeği kucağına koyar. Bu sırada çok çocuklu bir erkek kısır kadının başı üzerinde bir kümes hayvanı tutarak: Güneş ruhu al bu hayvanı bana bir ocuk gnder, diye yalvarır. Bundan sonra kadına dönerek: ocuk geldi mi diye sorar. Kadın da: evet der. Öldürülen hayvan betel cevizi ile beraber evin mukaddes bir köşesine konur. Böylece gebe kaldığına inanılan bir kadını tanıdıkları tebrike gelir (Acıpayamlı 1961: 19).”

“Büyünün beş çeşidi vardır; sempatik büyü ve onun kapsadığı taklit (homeopatik maji) ve temas büyüleri (kontajiyz maji), ak büyü (pozitif maji), kara büyü (negatif maji), aktif büyü, pasif büyü. “Taklit büyüsünün temelinde “benzer benzeri yaratır” ilkesi vardır, daha çok hastalıkların tedavisinde başvurulan çarelerden olduğu düşünülür. Oldukça yaygın bir uygulamadır. Temas büyüsünün temelinde “parça bütüne aittir” ilkesi vardır. Bir parçaya sahipsen bütüne de sahipsin görüşü hakimdir. Örneğin saçının bir teli senin tüm vücudunu etkileyebilir. Ak büyü, fayda sağlama amacı güder, iyilik amaçlı uygulanır. Yeni doğum yapmış kadını ve bebeğini, malı- mülkü, doğayı vb. kötü ruhlardan korumaya yönelmiştir. Dinden faydalanır ve duaya, kurbana başvurur. Kara büyü, zarar verme amaçlı yapılan bir uygulamadır. Aktif büyü, “doğa olaylarını etkileyerek iradesi altına almaya yönelen” bir büyü demektir ve kuvvetli bir irade gerektirir. Pasif büyü, kötü olduğu düşünülen şeyleri uzaklaştırma amaçlı yapılan uygulamalardır. Örneğin, tavşana bakma yirikli dudaklı olursun görüşündeki kaçınma buna örnek olabilir ya da Alkarısından korunmak için yastığın altında makas bulundurma, uvaldız bulundurma vb. gibi (rnek 2017: 52-59).

Frazer’a göre büyünün iki temel ilkesi vardır. Bunlardan biri taklit büyüsü, diğeriyse temas bysdr (Haviland vd. 2008: 672). Örneğin ocuk satma uygulaması taklit büyüsü kapsamına girer çünkü çocuğu yaşamayanların yaptığı bu

uygulamada çocuğa zarar verenin kötü bir ruh olduğu düşüncesi vardır. Burada o kötü ruh çocuğun satılmasıyla kandırılır düşüncesi hakimdir. Bu satma pratiği tamamen bir aldatmacadan ibarettir. Örneğin; kit vurma uygulamasında kit denilen şey aslında bir çeşit kilittir. Çocuğu durmayan, sürekli düşük yapan kadınların başvurduğu bir pratiktir. Karın büyüyene kadar kadının karnına kilit takarlar ve bu şekilde bebeğin duracağını düşünürler. Burada kilidin kadının karnına sarılması ve kilitli kalmasıyla bebeğin ana rahmine sıkıca tutunacağı inancını doğurmuştur. Temas büyüünde ise kişiye özel olan, dokunduğu, temas ettiği bir şeyin ona etki edebilecek olması söz konusudur. Örneğin; saç ile ilgili yapılan ritüeller, adın kimi yerlerde özel büyüsel işlemlere etki edecek olması endişesi gibi pratiklerde temas büyüünün kapsamındadır diyebiliriz.

Örnek'in belirttiği şekilde “Mezopotamya'daki eski kültürlerin, zamanımızdaki Müslüman toplumların ve Kuzey Asya etnik gruplarının cin, peri ve dev inancı”, bu gözle görülmeyen kuvvetlerin kimi zaman korunmak kimi zaman da fayda sağlamak için tedbirler almak, pratiklere başvurmak “büyüyü ve büyüyü oluşturan temel inancın motifini” meydana getirmektedir (2017: 39).

6.2. Şamanizm

İnsan kendi sınırının ötesinde bazı güçlere inanmış ve bu güçlere yönelik bir bağlanma durumu yaşamıştır. Tabiat ve tabiata addedilen varlıkların kutsiyetine inanılmış ve bir tanrıya ya da tanrılara aidiyet oluşturulma çabası gösterilmiştir. Bu bağlamda Şamanizm tanrı aidiyeti ile belirgin hale gelmiştir (Halis 2020: 13).

“20. yüzyılın başlarında, batının bilimsel tıbbı yayılmadan önce, birçok rahatsızlık fiziksel ve zihinsel dinlenme, sıcak içecekler veya ilaç özelliğine sahip maddelerin kullanımı gibi “ev reçeteleri”yle tedavi edilirdi. Şayet rahatsızlık acı verici veya sürekli ise belirtilere tanı koyması ve sorunun tedavi etmesi için çağrılan bir iyileştirici uzman olurdu. Halk hekimleri öncelikle şifalı bitkilerin etkilerine ilişkin kendi pratik bilgilerini veya kırığı çıkığı yerine oturtmak, masaj gibi elle yapılan tekniklere güvendiler. Bununla birlikte uygulanan tedavilerin genellikle ritüel bir yönü de (örneğin, dua, kurban ve hasta ile ailesine bazı tabuların yüklenmesi) vardı. Eski bir halk iyileştiricisi tipine “şaman” denir. Şaman doğaüstü güçlerin

yardımla tanı koyar ve iyileştirir. Şamana özgü birçok uygulamada, şifacı özel ruhlarla temas ettiği sırada derin bir transa girer ve rahatsızlığın kaynağını keşfetmek ve onunla mücadele etmek için ruhların gücünü kullanır. Belli bir toplum içinde bu yetenek birkaç bireyle sınırlı olabilir veya yaygın bir şekilde paylaşılabilir (Bock 2001: 339-340).”

Kısırlığın giderilmesi çabalarında, kötü ruhlardan korunmada, adak adama kurban kesmede, atlarını koşturup onları terleten Alkarısını yakalamada, çeşitli bitkilerle yapılan tedavilerde vb. pratiklerde şamanizm izlerine rastlanılır. İnanmaların temelinde Şamanizm’in etkileri görülür. İlkel kabilelerden, gelişen toplumlara değin Şaman’ın icraatleri, öğretileri, kullandığı yöntemler benzer ya da aynı kalsa da bu şifacı- büyücü, ruhlarla temas kurduğu belirtilen kişi veya kişiler sadece isim olarak değişmiş ve kimi zaman yukarıda da belirttiğim gibi şifacı, ocaklı gibi isimlendirilmişlerdir.

Şaman’ın bir görevi de; bulunduğu toplumu rahatlatmaktır. Toplum kendinden daha bilge olduğunu, farklı alemlerle iletişim kurabildiğini, çeşitli ızdaraplardan geçerek arındığını ve o toplumun koruyucusu olduğunu düşündüğü Şaman’ a güvenir ve Şaman bu özeliğiyle toplumsal bir amacı gerçekleştirerek onlara hizmet etmiş olur (Campbell 2016: 262).

Şamanlık İslam’dan önce “ideolojik ve sosyo- kültürel alan” ı yönlendiren, şekillendiren bir hal içindeydi. Türk kültürünü kapsayan “felsefi, pratik bir akım” dı. Kabul edilen bütün dinler Şaman öğelerinin izlerini silemedi. Zamana ayak uydurarak şekillendi ve Türk geleneksel inançlarını meydana getirdi. Günümüzde bunlar “batıl inanç” olarak bilinir (Gültepe 2012: 526).

6.3. Batıl İnanma

İnanç kelimesinin anlamı “kişi veya toplum tarafından, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi”dir (Çobanoğlu 2015: 15).

Bir dinin içerisinde barınamayan, dinin kuralları dışında olan, yazılıp çizilmeyen “boş inanç” yahut “heterizm ile ilişkili” (sapkınca) tanımlanan unsurlar “inanç ve ritüelleri” içerir. Anadolu’ da hâkimiyetini sürdüren İslamiyet’ in içinde

barındırdığı kurallar, ibadetler ve inanmaların dışında kalan, kaynağı tam olarak bilinmeyen ve yayılım gösteren bu inanç “boş inanma” adıyla da bilinen batıl inançtır (Halis 2020: 11).

“Arapça sıfat olan batıl, butlan’ dan türemiştir. Butlan; haksızlık, boş olma, hükümsüz olma anlamlarına gelmektedir. Batıl ise; boş, çürük, doğru ve gerçeğe karşıt anlamlarını karşılamadır. Şu hâlde, batıl inanç: yanlış ve boş inanmalar demektir (Örnek 2017: 29).”

Halkların dinlerinde, gelenek göreneklerinde kısacası kültür unsurlarının çoğunda farklılıklar gözlenirken, batıl inanmalar çoğu toplumda benzerdir. Batıl inanma evrensel bir boyuttur. Bunun temelinde cin, peri, dev, şeytan inancı var olsa da belki de temel maneviyatımızda inanmak istediklerimizdir (Örnek 2017: 29).

Araştırmanın bütününe baktığımızda yapılan uygulamalar ve inanmalara batıl inanç demek bu olguları çözümledik demek olacaktır, ancak tam olarak kaynağını-kökenini bilmediğimiz, Dünya’da benzer veya aynı örneklerine rastladığımız bunca pratiğin ve inanmanın boş bir inanma olduğunu kesin bir şekilde söyleyemeyiz. Nitekim ispatı yapılamayan durumlara bir yargıyla çözümleme yoluna gidersek bu durum bize bilimsel bir gerçeklik sunmayacak ve yapılan nitel araştırma yargıdan ibaret olacaktır. Burada batıl inancın tanımının yapılma sebebi; görüşülen kaynak kişilerin, çevremizdeki kişilerin akla yatkın bulmadıkları uygulama ve pratiklere bir anlam yüklemekten batıl inanç olarak adlandırmalarından dolayıdır.

6.4. Cin İnancı

Halk inançlarında geçen cin tasvirleri genellikle rivayetlerden oluşmaktadır. “Cinlerin; akrep, yılan, timsah, deve kuşu, panter veya eşek ayaklı insan” görünümlerine dair bilgiler de yine bu rivayetlerin arasındadır. Fakat cinlere karşı Kur’an ayetlerinin okunması İslami bir temeldir. Kur’an-daki ayetlerin korunma amaçlı peygamber tarafından kullanıldığına dair rivayet bu inançların yayılmasına sebep olmuş olabilir (Zbinden 2019: 117-119).

Babil ve Asur cin inançları hakkında birçok bilgi vardır. Babillerde ve Asurlularda büyü de oldukça önemlidir ve Müslümanlara kadar ulaşmıştır. Kur’an’da da büyüün Babil’de keşfedildiği şeklinde bir iddiada vardır. Babilli cinlerin kan

yemeyi sevdikleri belirtilir (Zbinden 2019: 121- 127). Bu günümüze kadar gelen bir inanç olabilir. Örneğin, Alkarısı'nın lohusa, yeni doğmuş bebek ya da ata geldiği belirtilir. Anlatılanlara göre al bastığında anne veya bebek ağzından kanlar çıkararak ölür, yine bir anlatıda Alkarısı onu yakalayan kişiye yalvararak onu özgür bırakmasını ister ve bu isteğinin çocuklarına yemek götürmek için olduğunu belirtir. Öyle ki bu yemek bastığı kişinin kanı olabilir.

Asur ve Babillerde muska, boyuna takılarak taşınırdı. Günümüzde Müslümanlarda da muska boyuna takılır, yakaya takılır yahut evin bir köşesine saklanır. Muskanın görevi kötü ruhlardan korunmadır. Koruyucu etkenlerin biri de eski Mezopotamya'da da kullanılan göz ve el resimleridir. Bunun kökleri eski batı sami putperest geleneklerine kadar gider. Müslüman toplumlarda da kullanımı oldukça yaygındır (Zbinden 2019: 129). El figürü özellikle takı ve süs malzemeleri satılan çoğu yerde vardır. Anlamı özelliği bilinerek veya bilinmeden çoğu kişilerce kullanılır, süs eşyası olarak da evlerde yerini bulur göz simgesi ise nazardan korunma amacı ile hemen hemen herkesin evinde bulunabilen bir işarettir. Evlerin duvarlarında bir obje yahut nazar değmesin diye takılan bir boncuktur. En yaygın olanı da bu boncuk halidir.

Eski Mısır'da ölü ruhların çeşitli kötülükler için mezarlıklarını terk ettikleri inancı vardı ve bu ruhlardan oldukça korkulur, hastalıkların fenalıkların sebebini de bu ölü ruhlara bağlarlar. Buradan bir anne, kadın bir hayaletin çocuğun bulunduğu odaya geldiğini ve onu tehdit ettiğini belirtir, hayaletin vereceği zarardan korunmak için büyüsel formüle başvurur. “Buraya karanlıkta gelen, gizlice sürünerek giren, burnu kafasının arkasında olan, bakışlarını geri çevir ve buradan çabuk git. İstedğin burada yok! Bu çocuğu kucaklamaya mı geldin? Ölmesi için öpücüğüne tahammül edemem. Tahammül edemem. Ona zarar vermeyi mi geldin? tahammül edemem. Onu kaçırmaya mı? tahammül edemem. Sana karşı-f2y- otları ile onları korurum: sana acı veren...(?), soğanla, yaşayanlara tat, ölülere acı veren bal ile ... (Zbinden 2019: 131-132).”

Eski Mısır’da insan kılığında, kötü bakışları olan ve yeni doğan bebeklere zarar veren ruhlardan bahsedilir ve bu ruhlardan hamileyi ve beeeği koruyan “Tanrı Bes”tir. Tanrı Bes; kötü ruhları, çocuk büyüyünceye kadar onun yanında kalarak kovar ve ailenin yaşamını korur (Erdan vd., 2021: 133).

Kötü bir ruha ilişkin tasvirler genellikle benzerlik gösterirler. Çoğunun amaçları ortaktır ancak bulunduğu coğrafyaya göre farklı bir geçmişin izlerini taşır ve adlandırılırlar. İslamiyetle birlikte ülkemizde bu kötü iyeler cin adı altında anılırlar. En tipik örnek yukarıda belirtilen gibi Alkarısı’dır. Onun; memelerini omuzlarından sarkıtan, uzun tırnaklı, kırmızı gözlü, yarı insan yarı canavar şeklinde bir cin olduğu söylenir, kimi yörede de bu cin güzel bir kadın silüetindedir. Halk inançlarında İslamiyet öncesinde de var olduğu düşünülen bu iyenin, değişen inanç sistemiyle dine aktarımında cin tasavvuruna dönüşmesi, yaşayan halk inançlarının anlaşılabilmesi için önem teşkil eder (Kalafat ve Abdurrezzak 2020: 36).

6.5. Demir

Yeni olan her şey korku uyandırır. Çünkü yeni bir şey tam olarak bilinemez. Bilmemek beraberinde korkuya dayalı hikayeler üretilmesine neden olabilir. Kimi zaman yüceltilen bu element kimi zaman alaşağı edilmiş ve kralların bile korktuğu bir tabu haline gelmiştir. Dolayısıyla ilkel, vahşi toplumlarda demirin antipatik olarak karşılanması şaşırlacak bir şey değildir.

Birçok toplulukta olduğu gibi Türklerde de demirin yeri kutsaldır. Genellikle korkulan değil koruyan niteliğiyle karşımıza çıkar. Örneğin, Alkarısı gibi kötü iyelerden korunmak için lohusanın ve bebeğin etrafında demirden bir nesne bulundurulur, iğne de en güçlü silahtır. Alkarısı görüldüğünde iğne batırıldığı takdirde bu kötü iye o kişinin ciğerini çalamaz, musallat olduğu kişi ya da canlıya zarar veremez. İğneyi batıran kişiye hizmet eder ta ki iğne çıkartılana kadar. Alkarısı, büyüsel güçleri olduğunu düşündüğü demirciden korktuğu için demir bir nesneye karşı savunmasızdır inancı vardır. Demirin, koruyan niteliğinin yanı sıra cinsiyete dair benzetmeleri de mevcuttur. Çocuğun cinsiyetine dair tahminlerde de demir, simgesel bir anlam taşır. Hamile bir kadının oturacağı yere iki adet minder konulur, minderlerden birinin altına bıçak diğerinin altına makas konulur ve hamile

kadın bıçak olan mindere oturursa erkek, makas olan mindere oturursa doğacak çocuğun kız olacağına inanılır. Demirin geçiş ritüellerinde simgesel önemi çoktur. Bir diğer örnekte; sürekli çocuk düşüren bir kadın düşüğü önlemek için kadının beline bir ip bağlanır ve ipin ucuna ilmik atılır, bir hoca tarafından okunan kilitte ipin uçları kilitlenir ve doğum anına kadar açılmaz (Çerikan 2014: 492-494). Eski Mezopotamya’da da iğnenin ayrıcalığı vardır, kadın doğumdan itibaren iğneye anlam verir ve kadın için ileri dönemlerinde bir statü sembolüdür. Lamastu metinlerinde yukarıda gördüğümüz gibi iğnenin, yeni doğan bebeği ve hamileleri kötü iyelerden koruması inancı mevcuttur. Lamastu; Tanrı Anu’ nun kızı ve bir tanrıçadır. Lohusa kadınları, yeni doğan bebekleri tehlikeye sokan doğumu zorlaştırdığına inanılan bir kötü iyedir. Ondandır korunmak için Lamastu ‘ya “tarak, süs iğneleri kabartmaları, yün eğirme iğnesi” gibi hediyeler verilir. Lamastu’nun kötülüklerine karşı, bebekleri ve hamileleri koruyan Papazu’ya da inanılır. Yine aynı şekilde, Eski Mısır’da; bebeği ve anneyi kötü ruhlardan koruyan su aygırı şeklinde, kuyruğu ve pençeleri olan tanrıça Taweret’den de bahsedilir (Erdan vd., 2021: 132-133).

Güneybatı Afrika’daki Ovambolarda çocuklar çakmaktaşıyla sünnet edilir. Ancak çakmaktaşının bulunmadığı durumda demir kullanılır. Sünnet uygulaması gerçekleşikten sonra ise demir gömülür. Madagaskar’daki Antandroylarla Tanaylar anne ve bebeği bağlayan göbek bağına asla bir demir aracılığıyla kesmezler. Ya bir ip kullanırlar ya da keskin bir tahta kullanılır. Kötü iyelerde korunmada demir hangi şekilde olursa olsun bu amaç için kullanılır. Cinli olduğu düşünülen bir eve gidilirken cinlerin kişiyi eve hapsetmemesi için kapının dışına “bıçak, çivi, balık kancası” gibi nesneler koyulmaktadır. Lohusa kadın ve bebeklerini cinlerden korumak için de yatağın ön tarafına çiviler konur. Daha sağlam önlem için ise “yatağın altına demir ütü, pencereye de orak” koyulur. Yine yeni doğan çocuğu korumak için güney Mirzapur’da yaşayan Majhwar denilen kabilede de çocuğun doğumundan itibaren bir yıl boyunca çevresinden “orak veya betel kesici” ayrı tutulmaz. Güney Hindistan Maravarlarda da aynı yöntem lohusa kadını şeytandan korumak için kullanılır (Frazer 2019: 228-234).

SONUÇ

İnsanlar hayat boyu inanma çabası içindedirler ve bu çabanın temelinde yatan sebep çoğunlukla duydukları korkulardır. Bu korkular karşısında kendilerini korumak adına buldukları çözüm yolları ise daha önceki kuşakların yöntemlerinden oluşur. Kendilerinden önceki kuşakların kullandığı yöntemleri inanarak uygulayan insanlar olduğu gibi; bu yöntemler kimisi için hurafe kimisi için de batıl inançtır. Biz buna kesin bir cevap veremeyiz. Batıl inanç ya da hurafe demek, yapılan tüm uygulamaların uydurma, inanmaların boş olduğunu kabul etmek demektir. Bu hikâyelerin yaygınlığı, evrensel boyutta, birçok toplulukta benzer veya aynı inanışların varlığı araştırmaya değerdir.

Araştırma boyunca kırk yaş üzeri doğum yapmış kadınlara yönelttiğim sorular karşısındaki genel tavır; bu inançların hurafe, batıl inanç olduğu ve doğüstü güçlerin var olmadığı, etkilerinin gözlemlenmediği yönünde olup, konuşma esnasında her ne kadar bunları reddetseler dahi içten içe bu inançların halen var olduğu fakat uygulanmadıkları için ve bilim dışı konuşmanın onları garip bir çekingenliğe ittiğinden inanmaların uydurmaca olduğu yönünde bir algı mevcuttur.

Her geçen gün teknoloji biraz daha gelişiyor ve bilgiler bulunduğu kültürden çıkıp çok çabuk yayılabiliyor. Bu hızlı akış çoğu zaman kirli bilgi diye tabir edilen eksik ve yanlış bilgilerin yayılmasına da sebebiyet veriyor. Halk inançlarındaki tasavvurlara bakıldığında aynı veya benzer inançların farklı kültürlerde var olduklarını saptayabiliyoruz. Araştırma yapılırken kaynak kişilere sorduğumuz sorulardan bu kişilerin büyük çoğunluğunun köy içi evlendiklerini, eşlerinin de doğma büyüme o köylü olduğunu öğreniyoruz buna rağmen bilginin yaygınlığı dikkat çekmektedir. Yaptığım bu çalışmada farklı kültürlerden ve Türk topluluklarından örnekler vermeye çalıştım. Amacım burada belirttiğim gibi aralarındaki benzerlikleri ortaya koymaktı.

Görüştüğüm dört köydeki kadınların anlattıklarından çıkardığım bir diğer sonuç da köydeki kadınların ağır iş yüküne tabi olduklarıydı. Çoğu çocuklarıyla doğumdan itibaren çok fazla ilgilenemediklerini bunun sebeplerinin en önemlisinin aile büyüklerine olan korkuya dayalı saygıdan kaynaklandığı ve iş yükünün ağır

olması gibi gerekçelerdi. Öyle ki köylerde doğum yapan kadınların birçoğu doğumu gerçekleştirdikleri andan itibaren bebeklerini kundağa sarıp tarlaya geri döndüklerini ve çalışmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir.

Bir diğer konuda annelerin yaslarını bile yaşamasına izin verilmeyişidir. Ölen çocuklarının yaşı eğer küçükse kadının ağlamasına izin verilmez kadın hor görülür ve toplumdan dışlanır bunun altında yatan düşünceyse annenin kendini düşünmesi olarak nitelendiriliyor. O zaten bebektir ve öldü. Küçük çocuğun ardından ağalanılmaz, büyükler ayıplar, eş dışlar, ölen bebek öteki dünya da annenin gözyaşlarıyla boğulur.

Bu köylerdeki görüşmelerimden çıkardığım bir diğer bulgu da on beş yirmi yıl içinde yaşanan değişimlerdir. Bunlardan bir tanesi daha önceleri annenin babanın çocuklarını severken ve hatta onlara dokunurken bile büyüklerinden izin almasının gerekliliği ve bundan kaynaklı yaşadıkları eksiklikleri kişilerin torunlarıyla giderdiği yönündeydi.

Değişimlerden biri de sağlık sistemiyle alakalıdır. Yaklaşık on beş yirmi yıl öncesinde çalışma sahasındaki köylerde yerel ebenin olduğu doğumu onun ve yardımcısının yaptırdığı ve bunun dışında yine bazı uygulamalar yaptığı ancak bu süreden sonra yerlerine yeni ebe gelmediği artık ulaşım imkanlarının kolaylığından da kaynaklı ve insanların daha bilime dayalı bilgileri kabul etme süreciyle bireylerin sağlık kuruluşlarına giderek tedavilerini sağladıklarını öğreniyoruz.

Polat'ın yaptığı halk hekimliği araştırması sonuçlarına bakıldığında sağlık kuruluşlarının hizmet verdiği köylerde köy halkı geleneksel sağlık uygulamalarına daha az başvurulurken sağlık kuruluşu olmayan, ekiplerin daha seyrek gittiği köylerde daha çok başvurulmuştur (1995: 104-105). Yaptığım çalışmada bu konu hakkında da sorularım olmuştu. Çalışılan köylerin seçilmesindeki amaç da nüfus özellikleri gözetilerek, sağlık ekiplerinin sunduğu imkânlardaki farklılıklar ve bunun neticesinde halk geleneklerinin uygulanma sıklığındaki farklılıklar olacaktır ancak cevaplardan edinilen bilgilerde göreceğiniz gibi sağlık kuruluşlarına ulaşım kolaylığı, herkesin aracının olması sağlık hizmet görevlilerinin ziyaretine bile gerek duymadıklarını gözlemlemek olasıdır.

Çobanoğlu'nun kitabında kaynak kişilerin Alkarısı ile ilgili verdiği bilgilerden çoğu Alkarısının güzel bir kadın kılığında gözüksüğüdür. Kimi zaman gölge olan bu kadın çengelli bir iğne batırıldığında güzel bir kadın insana dönüşür (Çobanoğlu 2015: 84-88). Ancak araştırmaların çoğunda ve kendi yapmış olduğum alan araştırmamda kaynak kişilerimden aldığım bilgilere dayanarak Alkarısı tasvirinin çirkin, iri yarı bir kadın olduğu belirtilmektedir. Kimi kişiler de Alkarısının kişinin sevdiği kılığında gözüksüğünü söylemişlerdir. Yani Alkarısı denilen tehlikeli varlık herkes tarafından aynı betimlenmemektedir. Olay açısından büyük oranda benzerken görüntü açısından farklılık gösterir.

Alkarısı inancının İslam'dan önce de var olduğu rivayet edilir, cinler ise İslam ile gelir, değişen zamanla, kültür yapılarıyla, inanç sistemleriyle evvelden beri var olan birtakım inanmaların değişikliğe uğradığını gözlemliyoruz. Günümüzde Alkarısı cin tasavvuruyla açıklanıyor görüşülen kişiler de bunu doğruluyor.

Elektriğin artık her evde var olmasının kişilerin karanlıktan korkma ve karanlık kaynaklı sanrılar görmelerine engel olması sebebiyle de bu inançlarda azalma olduğu gözlemlenebilir. Örneğin; köylerden birindeki bir görüşmeci tarafından bana aktarılan bilgide artık köylerde lambaların yandığının evvelden her evde lamba olmadığını ve eski insanların karanlıktan korktukları için gölge gördüklerini düşünmeleri şimdiki zamanda artık ışık olduğu için böyle gölgeleri görmediklerini yani bunların eskiden karanlıktan korktukları için uydurulan safsatalar olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca, kırklama, kırk basması gibi inançların şehirde çok fazla uygulanma imkânı yoktur. Apartmanların varlığından dolayı insanların kalabalık halde ikamet etmeleri, doğumların hastanelerde yapılması, doğumdan sonra bebeklerin hastanede bakım odasında bir arada olması, kırk basması ile ilgili olan inançları zamanla kurutacağı benziyor. Çünkü köy halkının çoğunun çocukları, yakınları şehirde ikamet etmektedir. Bu durumu gözlemlediklerinde inançlarında sarsılmalar meydana gelecektir ki şu anda da durum bunu gösteriyor diyebiliriz.

Seçilen köylerden Merkez Sarıkaya ve Belcik köyleri alevi köyleri, Kavak ve Karakaya' da Sünni köyleridir. Bu dört köy arasında uygulama farklılıkları olup olmayacağı saptanmaya çalışılmış ancak görüşmeler sonucunda pratiklerde ve

inanmalarda pek bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Sadece çocuğa adı konulurken Alevi köylerinde kulağına ezan okunmaz, tören yapılmaz. Bunun haricinde araştırılan tüm pratikler ve inanmalar benzerdir.

Araştırma sonunda köy halkının çoğunun yahut çocuklarının çoğunun başka illere, ülkelere ya da kente göçünün etkisiyle hayat standartları değişen bir neslin gelenek ve görenekleri, adetleri, inanışları, saygı kurallarının ne denli değişime sürüklediğini gözlemliyoruz. Yıllardır süregelen uygulamalar son on beş, yirmi yıl içerisinde seyreلمiş ve o zamanın gençleri şimdiki neslin büyüklerinin düşünce yapısındaki değişikliklerini, bakış açısı farklılıklarını ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, Orhan (1961). *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi
- Araz, Rıfat (1995). *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını
- Asımgil, Adil (1997). *Şifalı Bitkiler*. İstanbul: Timaş Yay.
- Atalar, Ali (1985). *Gaziantep Folkloru*. Gaziantep: Ticaret ve Sanayi Odası Yay.
- Aytaç Ömer ve Kurttaş Muzaffer Çağlar (2015). “Sağlık- Hastalığın Toplumsal Kökenleri ve Sağlık Sosyolojisi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 25: 1
- Bock, Philip (2001). *İnsan Davranışının Kültürel Temelleri*. (Çev.: N. Serpil Altuntek). Ankara: İmge Kitabevi
- Boratav, Pertev Naili (2016). *100 Soruda Türk Folkloru*. Ankara: Bilgesu Yay.
- Bozkuş Eğri Gamze ve Konak Akın (2011). “Doğum Sonu Dönem İle İlgili Geleneksel İnanç ve Uygulamalara Dünyadan ve Türkiye’den Örnekler”. *Zeitschrift für die Welt der Türken*. 3:1
- Campbell, Joseph (2016). *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri I*. (Çev.: Kudret Emiroğlu). İstanbul: Isık Yay.
- Çeltikçi, Orhan (2007). *Yaşar Kalafat’ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Çobanoğlu, Özkul (2015). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yay.
- Delaney, Carol (2014). *Tohum ve Toprak Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji*. (Çev.: Selda Somuncuoğlu- Aksu Bora). İstanbul: İletişim Yay.
- Demirel Bozkurt Özlem, Hadımlı Aytül ve Sevil Ümran (2014). “Günümüzde Lohusalıkta Devam Eden Al Basması ve Kırklama Uygulamaları”. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 30:1

- Dorson, Richard (2020). *Günümüz Folklor Kuramları*. (Çev.: Selcan Gürçayır Teke, Yeliz Diniz). Ankara: Geleneksel Yay.
- Douglas, Mary (2016). *Doğal Semboller Kozmoloji Keşifleri*. (Çev.: Yavuz Alogan). İstanbul: İthaki Yay.
- Durkheim, Emile (2016). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (Çev.: Özcan Doğan). İstanbul: Doğu Batı Yay
- Emiroğlu Kudret ve Aydın Suavi (2009). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: bilim ve Sanat Yay.
- Erbil Nilüfer ve Sağlam Gülcan (2010).” Gebelikte Bebeğin Cinsiyetini Belirleme ve Tahmin Etmeye İlişkin Geleneksel İnanç, Uygulamalar ve Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerle İlişkisi”. *İnsan Bilimleri Dergisi*. 7:1
- Erdan Emre, Toprak Gül Tuğçe ve Sıdal Gökdağ Elif (2021). “Doğum ve Koruyuculuk ile İlişkili Fibula- İğne Kullanımı”. *Tüba- Ar Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, 0(27), 0-0. DOI: 10.22520/tubaar2020.27.008
- Frazer, James (2012). *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökenleri II*. (Çev.: Mehmet H. Doğan). İstanbul: Payel Yay.
- Frazer, James (2019). *Ruhun Tehlikeleri ve Tabu*. (Çev.: İsmail Hakkı Yılmaz). İstanbul: Pinhan Yay.
- Gültepe, Necati (2012). *Türk Mitolojisi Yeni Araştırmalar Işığında*. İstanbul: Resse Yay.
- Halis, Göktuğ (2020). *Anadolu’da Batıl İnanış, Ritüel ve Mit*. İstanbul: A7 Kitap Yay.
- Haviland William, Prins Harald, Walrath Dana and McBride Bunny (2008). *Kültürel Antropoloji*. (Çev.: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs yay.
- Kalafat Yaşar ve Abdurrezzak Ali Osman (2020). *Mitstrateji 3 Türk Halk İnançlarında Kara İyeler (Cin- Albıs- Al Ruhı- Alkarısı)*. İstanbul: Asam Yay.
- Karaman, Kasım (2010). “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 21: 227-236.
- Örnek, Sedat Veyis (2018). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Bilgesu yay.

- Örnek, Sedat Veyis (2017). *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: Bilgesu Yay.
- Örnek, Sedat Veyis (2015). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Ankara: Bilgesu Yay.
- Polat, İrfan (2020). “Kurşun Dökme Geleneği ve Ateş Kültü ile İlişkisi”. *Akademik Matbuat*, [http:// dergipark.gov.tr/ matbuat](http://dergipark.gov.tr/matbuat). Cilt: 4 Sayı:1
- Polat, Hüseyin (1995). *Sivas Ulaş'ta Halk Hekimliği Uygulamaları*. Ankara: Ürün Yay.
- Reed, Evelyn (1994). *Kadının Evrimi I Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye*. (Çev.: Şemsa Yeğin). İstanbul: Payel Yayın Evi
- Reed, Evelyn (1983). *Kadının Evrimi II Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye*. (Çev.: Şemsa Yeğin). İstanbul: Payel Yayın Evi
- Ritzer George and Stepnisky Jeffery (2018). *Modern Sosyoloji Kuramları*. (Çev.: Himmet Hülür). Ankara: Deki BasımYay.
- Saran, Nephan (1992). *Antropoloji*. İstanbul: İnkılap Yay.
- Sağlık, Coşkun (2019). “Emile Durkheim’ın Metodolojisi ve Sosyolojisi”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 9. Sayı: 2. Sayfa: 449- 480
- Schmitt, Jean Claude (2020). *Doğum Gününün İcadı*. (Çev.: Ayşen Gür). İstanbul: Kırmızı Kedi Yay.
- Şar, Sevgi (1987). “Anadolu’da rastlanan Halk Hekimliği Uygulamalarına Genel Bir Bakış”.
- Tanyıldızı, Eda (2015). “Elâzığ Halk Kültüründe Doğum Adetleri”. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 10:12
- Taşkın, Lale (2020). *Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği*. Ankara: Özyurt Matbaacılık
- Turner, Victor (2018). *Ritüeller Yapı ve Anti- Yapı*. (Çev.: Nur Küçük). İstanbul: İthaki Yay.

- Türk Folklorundan Derlemeler (1989). *Türk Folklorundan Derlemeler*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay. Ankara:
- Türker Ferah ve Koçoğlu Gündoğdu Vildan (2016). “Tıva Türklerinde Geçiş Dönemi Ritüelleri: Doğum, Düğün,  l m”. *Türkbilig*. 32
- Uğur  erikan, Fidan (2014). “Türk Kültüründe Demir”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi Türk dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Programı*.
- Yolcu, Mehmet Ali (2017) Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem  zerine Yazılar, ( ev.: Kübra Yıldız Altın). Konya: Kömen Yay
- Zbinden, Ernst (2019). *Ortadoğu’da ve İslam’da Ruh ve Cin İnançları*. ( ev.: Prof. Dr. Ekrem Sarık ioğlu). İstanbul: Düşün Yay.
- Weber, Max (2016). *Din Sosyolojisi*. ( ev.: Latif Boyacı). İstanbul: Yarın Yay.

Kaynak Kişiler

- K1: N. A., 73, ev hanımı, okur- yazar, Karakaya, 2019
- K2: İ. A.,61, ev hanımı, okur- yazar, Karakaya, 2019
- K3: G. K., 62, ev hanımı, okur- yazar, Karakaya, 2019
- K:4 Z. A., 63, ev hanımı, okur- yazar, Karakaya, 2019
- K5: S. A., 73, ev hanımı, okur- yazar değil, Karakaya, 2019
- K6: H.  ., 55, ev hanımı, okur- yazar, Karakaya, 2019
- K7: G. S., 60, ev hanımı, okur- yazar, Karakaya, 2019
- K8: G.  ., 88, ev hanımı, okur- yazar değil, Belcik, 2019
- K9: N.  ., ev hanımı, okur- yazar, Belcik, 2019
- K10: D. P., 54, ev hanımı, okur- yazar değil, Belcik, 2019
- K11: A. D., 69, ev hanımı, okur- yazar değil, Belcik, 2019
- K12: F. D., 48, ev hanımı, okur- yazar, Belcik, 2019

- K13: A. P., 69, ev hanımı, okur- yazar, Belcik, 2019
- K14: C. Z., 63, ev hanımı, okur- yazar, Belcik, 2019
- K15: Z. T., 55, ev hanımı, okur- yazar, Belcik, 2019
- K16: M. D., 93, ev hanımı, okur- yazar değil, Kavak, 2019
- K17: A. D., 44, ev hanımı, okur- yazar, Kavak, 2019
- K18: N. İ., 44, ev hanımı, okur- yazar değil, Kavak, 2019
- K19: M. B., 46, ev hanımı, okur- yazar, Kavak, 2019
- K20: Ş. B. ,78, ev hanımı, okur- yazar değil, Kavak, 2019
- K21: H. E., ,41, ev hanımı, okur- yazar, Kavak, 2019
- K22: E. T., 79, ev hanımı, okur- yazar değil, Kavak, 2019
- K23: M. A., 45, ev hanımı, okur- yazar, Kavak, 2019
- K24: G. Ö., 72, ev hanımı, okur- yazar değil, M. Sarıkaya, 2019
- K25: F. Ö., 70, ev hanımı, okur- yazar değil, M. Sarıkaya, 2019
- K26: Z. I., 58, ev hanımı, okur- yazar, M. Sarıkaya, 2019
- K27: Y. I., 40, ev hanımı, okur- yazar değil, M. Sarıkaya, 2019
- K28: N. Ş., 52, ev hanımı, okur- yazar, M. Sarıkaya, 2019
- K29: F. A., 56, ev hanımı, okur- yazar, M. Sarıkaya, 2019
- K30: M. Ö., 74, ev hanımı, okur- yazar, M. Sarıkaya, 2019
- K31: S. Ş., 71, ev hanımı, okur- yazar değil, M. Sarıkaya, 2019

EKLER

Ek 1. Anket Soruları

SORULAR

I. DEMOGRAFİK BİLGİLER

A. Kaynak Kişinin Demografik Bilgileri

1. Adınız/ Soyadınız nedir?
2. Doğum yeriniz?
3. Kaç yaşındasınız?
4. Eğitim seviyeniz?
5. Çalışıyor musunuz?
6. Buralı mısınız?
7. Doğduğunuzdan beri burada mı yaşıyorsunuz?

B. Kaynak Kişinin Eşinin Demografik Bilgileri

1. Eşinizin doğum yeri?
2. Eşiniz kaç yaşında?
3. Eşinizin eğitim seviyesi?
4. Eşiniz çalışıyor mu?
5. Eşiniz buralı mı?
6. Eşiniz doğduğundan beri burada mı yaşıyor?

C. Haneye Yönelik Bilgiler

1. Aileniz kaç kişidir?
2. Kaç çocuğunuz var?
3. Çocuklarınızın yaşları nedir?
4. Çocuklarınızın cinsiyeti nedir?
5. Kalabalık bir ailede mi yaşıyorsunuz?
6. Aile fertlerinin tümü köyde mi?
7. Şehre, kasabaya ya da başka yerlere göçen var mı? Neden göçmüşler?

D. Hastalık Hakkındaki Sağaltım Görüşleri

1. Başka köylerde olmayıp da sizin köyde çok sık görülen hastalık yahut hastalıklar var mıdır?
2. Köyünüzde ya da ailenizde birebir hastalıklar var mıdır, varsa nelerdir, sebepleri sizce nelerdir?
3. Köy halkının bu duruma karşı tutumu nelerdir?
4. Köyünüzde salgın hastalıklar görülür mü?
5. Ailenizde salgın hastalığa yakalanan oldu mu?
6. Sizce hastalık nedir, neden hasta olunur, hasta diye kime denir?
7. Kendiniz ya da ailenizden biri hasta olsa ilk önce kime haber verirsiniz, hastayla en çok kim ilgilenir?
8. Bazı hastalıkları ve rahatsızlıkları 'ayıp' diye açıklaman çekinir misiniz?
9. Siz hasta olsanız tedavi için ilk önce kime yahut nereye gidersiniz?
10. Hastayı tedaviye götürmek için kime danışsınız?
11. Hastanızı tedavi için dedeye, yatıra, ziyarete vb. yerlere götürür müsünüz, bu yerlere hangi hastalıklar için gidersiniz?
12. Bunların iyi gelmeyeceği, iyi edemeyeceği hastalıklar var mıdır, nelerdir?
13. Çevrenizde çeşitli tedaviler yapan (muskacı, iğneci, kırık çıkıkçı, dağlayıcı, dalak kesici, yürek ölçücü, yerli ebe, okuyan, bakıcı, sünnetçi vb.) kimseler var mıdır, bunlar kim?
14. Çevrenizde bu gibi tedaviler yapan kişilere ne ad verilir?
15. Kadın hastalılarında ya da doğumla, hamilelikle ilgili konularda doktora gidilir mi, gidilirse ve gidilen hastanedeki doktor erkek ise bu durumda ne yapılabilir?
16. Herhangi bir hastalık yata bakımı gerektiriyorsa ve imkan varsa hastanede mi yatmak istenir yoksa evde bakılmak mı istenir, hangisini tercih edersiniz?
17. Ebe, doktor ihtiyacınızı nasıl sağlıyorsunuz?
18. Sağlık kurumu bulunduğunuz köye ne kadar uzaklıkta?
19. Gebe kalmadan önce sağlık kurumlarına gittiniz mi? Ne sıklıkta?
20. Sağlık ocaklarına/ evlerine rahatlıkla çekinmeden gidebiliyor musunuz? Neden?
21. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

II. DOĞUM ÖNCESİ DÖNEM

A. Gebelik Öncesi ve Gebelik

1. Nasıl bir doğum kontrol yöntemi kullanıyorsunuz?
2. Hiç düşük yaptınız mı?
3. Düşük yapmak için bir müdahaleniz oldu mu?
4. Gebeliğiniz süresince hiç aşerdiniz mi?
5. Gebe kalmak için özellikle yaptığınız bir uygulama var mıdır? Varsa nelerdir?
6. Türbe, yadır gibi ziyaretlerde bulundunuz mu?
7. Çocuğu olmayan kısır kadınlar çocuk sahibi olabilmek için nelere başvurur?
8. Çocuğu olmayan kısır erkekler çocuk sahibi olabilmek için nelere başvurur?
9. Aşeren kadına özel bir ad verilir mi?
10. Aşeren kadınlar nelere bakmalı nelere bakmamalı, neleri yemeli, neleri yememeli?
11. Gebe kadına bulunduğumuz yerde ne gibi adlar verilir?
12. Gebe kadının ikiz doğuracağı nelere göre tahmin edilir? Bu tahmin için hangi işlemler yapılır?
13. Sık sık çocuk düşüren kadınlar düşüğü önlemek için nelere başvururlar?
14. Doğumu kolaylaştırmak, sıkıntısız doğum yapabilmek için nelere başvurulur?
15. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

B. Gebelik Döneminde Cinsiyet Tahmini

1. Gebeliğiniz sırasında bebeğin cinsiyetine dair bir tahmininiz oldu mu? Neye göre?
2. Aşermenin cinsiyetle alakası olduğunu düşünüyor musunuz? Örnek verebilir misiniz?
3. Oğlan doğurmak isteyen kadın nelere başvurur?
4. Kız doğurmak isteyen kadın nelere başvurur?
5. Kadının gebeliği sırasında yediğı içtiğı şeyler; yaptığı işler, baktığı gördüğü kimseler, hayvanlar, nesneler; yaşadığı kimi olaylar doğacak çocuğun cinsiyetini, güzelliğini, huyunu vb. etkiler mi? Etkilerse bunlar nelerdir?
6. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

III. DOĞUM DÖNEMİ

A. Ad Koyma Adetleri, İnanışlar, Benzetmeler

1. Aile içinde çocuğun ismini seçme ve koyma hakkı en çok kime tanınır?
2. Çocuğa asıl adı konurken dinsel bir tören yapılır mı? Yapılıyorsa ayrıntısını öğrenebilir miyim?
3. Çocuğu yaşamayanlar yeni doğan çocuklarına ne gibi adlar koyma isterler? Bu adları koymanın bir nedeni var mıdır?
4. Çocuğa doğduğu gün, ay, mevsimlere göre adlar konur mu? Konursa bu adlar nelerdir?
5. Çocuğun taşıyamayacağından ötürü koyulman kaçınılan isimler var mıdır? Nelerdir?
6. Uğursuzluk getirdi diye çocuğun adı değiştirilir mi? Böyle bir şey başınızdan geçti mi ya da böyle bir şeyi hatırlıyor musunuz?
7. Bulunduğunuz yerlerde çocuklar asıl adlarının dışında nasıl adlandırılır, nasıl çağırılır?
8. Saçından, kaşından, gözünden, burnundan, ağzından, kulağından, boyundan, renginden, şişmanlığından, zayıflığından, kusurlarından dolayı çocuklara adlar takılır mı? Ne gibi adlar takılır?
9. Çocuğun ağzına, burnuna, cinsel organına, ayaklarına, ellerine, poposuna, karnına vb. ne gibi yerel adlar verilir?
10. Çocuğun; elbisesine, başlığına, ayakkabısına, beşiğine, kundağına, oturağına, emziğine bulunduğunuz yerde ne gibi adlar verilir?
11. Çocuğun; çişine, kakasına, kusmuğuna, salyasına vb. bulunduğunuz yerde ne gibi adlar verilir?
12. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

B. Doğuma Yönelik Bilgiler

1. Burada doğumu kimler yaptırır?
2. Doğum sırasında kaç ebe bulunur?
3. Doğumda, doğurma yatarak mı, diz üstünde mi yapılır?
4. Doğum esnasında, doğum yapılan yerde nelere dikkat edilir?
5. Doğumda oda da kimler bulunabilir, kimler bulunamaz?
6. Hükümet ebesi mi yerli ebe mi tercih edilir, neden?
7. Yerli ebenin doğumu yaptırmaktan başka yararı, yardımları olur mu, nelerdir?
8. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

IV. DOĞUM SONRASI DÖNEM

A. Doğum Sonu Uygulamalar

1. Doğumdan sonra sütünüzün kesilmemesi için ya da sütünüzün bol olması için yemenize içmenize dikkat ettiniz mi? Özellikle kaçındığınız yiyecek içecek oldu mu?
2. Bebeğinizi ne kadar süre emzirdiniz?
3. Bebeğin düşen göbekbağını ne yaptınız?
4. Çocuğun “eşi” ya da “son”u belli bir yere gömülür ya da konur mu? Konursa bunu nasıl açıklarız?
5. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

B. Çocuk Görme Uygulaması

1. Çocuk görmeye ne zaman gidilir?
2. Çocuğa hediye olarak neler götürülür?
3. Anneye hediye olarak neler götürülür?
4. Çocuk görmenin bulunduğunuz yerde özel bir adı var mı?
5. Çocuk görmeye gidildiğinde anneye ve çocuğa ne gibi sözler söylenir, dilekler dilenir?
6. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

C. Diş Hediği, Saç Kesme, Ağaç dikme Uygulamaları

1. Bulduğunuz yerde diş hediği adeti var mıdır?
2. Varsa diş hediği mi dersiniz başka bir ad mı kullanırsınız?
3. Diş hediği ne zaman ve nasıl yapılır?
4. Çocuğa saç kesmeyle ilgili bir tören yapılır mı yapılıyorsa niçin ve nasıl yapılıyor?
5. Doğan çocuk için tarlaya ya da bahçeye ağaç dikilir mi? Dikilirse hangi düşünceyle dikilir? Bu ağacın belli bir adı var mıdır, nedir?
6. Bu ağaçla çocuğun hayatı arasında bir ilişki var mıdır? Bu ağacın kesilmesinden, kurumasından çocuk adına endişe eder misiniz? Bunu nasıl yorumlarsınız?
7. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

D. Beşik Kertmesi Uygulaması ve Devamlılığının Olup Olmaması

1. Beşik kertmesi adetini uyguluyor musunuz burada buna ayrıca bir ad veriliyor mu?
2. Beşik kertmesi adedinin gerektirdiği belli bir tören var mıdır? Yoksa karşılıklı olarak sözleşmekle mi yetinilir?
3. Kimler çocuklarını daha doğar doğmaz nişanlar ya da ilerde evermeleri için aralarında sözleşirler?
4. Beşik kertmesinden sonra cayıldığı olur mu? Cayılınca neler olur?
5. Verilen sözden cayma nasıl karşılanır ve yorumlanır?
6. Cayma sonunda nişanlılar ya da aileler arasında tatsızlık çıkar mı?
7. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

E. Kırk Basması, Nazar ve Alkarısı İnanışları

1. Bebeğin kırkı çıkana kadar nelerden sakındınız ne gibi önlemler aldınız?
2. Çocuğun kırkbasmaına uğradığı hangi belirtilerden anlaşılır?
3. Çocuğu kırk baskınından korumak için neler yapılır?
4. Bebeği ve anneyi nazardan korumak için yaptığınız bir uygulama var mıdır? Varsa nelerdir?
5. Çocuğa nazar değmesi hangi belirtilerden anlaşılır?
6. Çocuğa nazar değmesini engellemek için neler yapılır?
7. Nazar değen çocuğu bu durumdan korumak için neler yapılır?
8. Kurşun niye döktürölür?
9. Kimler kurşun döker?
10. Bu işi yapana bir ücret ya da hediye verilir mi?
11. Lohusa' ya dadandığı söylenen Alkarısı ile ilgili bir önlem aldınız mı? Bunlar nelerdir?
12. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

F. Çocuğun Ruhsal, Duyusal ve Fiziksel Gelişimine Yönelik İnanışlar

1. Yürümeyen ya da geç yürüyen çocuklara ne gibi şeyler yapılır?
2. Konuşmayan ya da geç konuşan çocuklara ne gibi şeyler yapılır?
3. Uyumayan ya da geç uyuyan çocukları uyutmak için ne gibi şeyler yapılır?
4. Çok ağlayan çocukları susturmak için neler yapılır?
5. Çok yaramaz çocukları uslandırmak için neler yapılır?
6. Hırıltılı ve hastalıklı çocuklar için neler yapılır?
7. Çocuğun ilerde akıllı, tembel, iyi huylu, huysuz vb. oluşu yediği, içtiği, oynadığı şeylere bağlanır mı?
8. Çocukların doğdukları gün, ay ve mevsimlere göre huyları, gelecekteki işleri, mutlu ya da mutsuz olacakları tahmin edilir mi? Bunun böyle olacağına inanılır mı?
9. Çocuğun seyrek dişli, kalın kaşlı, mavi gözlü, büyük gözlü, solak vb. oluşları nasıl yorumlanır?
10. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

G. Çocuğa Yönelik Söylemler

1. Çocukla ilgili olarak bildiğiniz atasözleri, özdeyişlerden ve deyimlerden bir kaçını söyler misiniz?
2. Çocukları sever ve okşarken neler söylersiniz?
3. Çocuklara öfkelendiğiniz zaman neler söylersiniz?
4. Ölen çocuklara ağıt yakılır mı? Söylediğiniz ve bildiğiniz ağıtlardan örnek verebilir misiniz?
5. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

H. Diğer Uygulamalar ve İnanmalar

1. Çocuğu satma, kesme, tuzlama adetlerini biliyor musunuz? Bu adetler niçin ve nasıl yapılır?
2. Çocuğunuza yaş günü yapıyor musunuz? (Eskiden de yapar mıydınız yoksa yeni mi?)
3. Çocuk sünnete nasıl hazırlanır? Çocuğun korkusunu ve endişesini gidermek için neler söylenir?
4. Çocuk en çok hangi yaşlarda sünnet edilir?
5. Bunlara ekleyeceğiniz başka şeyler var mıdır?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Begüm İzel ULUSOY

Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Eskişehir Anadolu Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2021

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2015- 2017	Garanti Bankası	Müşteri Temsilcisi
2018	Caribou Coffee	Barista
2019- 2021	Us. Polo Assn	Satış Temsilcisi

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS (....) ÜDS (....) TOEFL (....) EILTS (....)